

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ

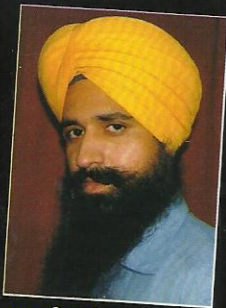
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

ਅੰਤਵਾਦ

-ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

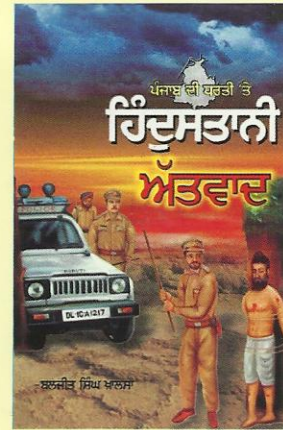

ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ

ਜੇ ਇਹ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਲਾਸ਼ਨਕੋਵ ਫਤਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹੋ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਬੰਦੂਕ ਤਲਾਸ਼ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਲਮ ਫਤਾ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਤਿਕਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਸਿਰਫ ਲਿਖਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਲੇਖਣ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਸਿਤਮ-ਜ਼ਰੀਫੀ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਚੱਲਦੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਕਾਰਜ ਉਹ ਬਿਖੜੇ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰੇਟਾਂ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਬੱਬਾ-ਬੱਬਾ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਭੋਟਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, ਬੋਲਦੇ ਹਨ.....ਬੋਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗੁਰਜਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ 'ਸੋਸੇ' ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੱਥੀਂ ਹੁੰਦਾਏ ਕੌੜੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ 'ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਯਾਰਾਂ ਦਾ ਯਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਭਾਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ-ਕੱਢ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਨਿੱਘ ਸੈਨੂੰ ਵੀ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਸਤਕ 'ਚ 'ਪਾਸ' ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ:

ਅਸੀਂ ਲੜਾਂਗੇ ਸਾਥੀ, ਉਦਾਸ ਮੋਸਮ ਲਈ
ਅਸੀਂ ਲੜਾਂਗੇ ਸਾਥੀ, ਗੁਲਾਮ ਸਧਰਾਂ ਲਈ
ਅਸੀਂ ਲੜਾਂਗੇ ਜਦ ਤਕ
ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਲੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਕੀ ਐ
ਜਦੋਂ ਬੰਦੂਕ ਨਾ ਹੋਈ, ਤਲਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ
ਜਦੋਂ ਤਲਵਾਰ ਨਾ ਹੋਈ, ਲੜਨ ਦੀ ਲਗਨ ਹੋਵੇਗੀ
ਲੜਨ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾ ਹੋਈ, ਲੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ
ਤੇ ਅਸੀਂ ਲੜਾਂਗੇ ਸਾਥੀ, ਉਦਾਸ ਮੋਸਮ ਲਈ....।

ਇਸ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ
-ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ'
ਪਿੰਡ-ਬਾਰਦੇ ਕੇ, ਡਾਕ: ਚਚਰਾੜੀ,
ਤਹਿ-ਜਗਰਾਓਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਵਾਅਦਾ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਲਿਤਾੜਦਿਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਦਾਰ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਹਿਟਲਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਿਆ, ਉਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਲਨਾਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਕੈਦ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਨਿਰੂਪਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਤਾਂ ਬੋਹਲ ਚੌਂ ਪੂਣੀ ਕੱਤਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਫੁਪਦੀਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਕਰਕੂਤਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਨੰਮੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਅਜੇ ਮੈਂ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਹਰ ਕਰੋਪੀ ਝੱਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਉੱਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਾਂਗਾ।

ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ

-ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ

e-mail: baljitsinghkhalsa@rediffmail.com
Mobile: 98156-52284

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅੰਤਵਾਦ

© ਲੇਖਕ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਤੰਬਰ 2004

(3000 ਕਾਪੀ)

ਲੇਖਕ

ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਆਜ਼ਾਦ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਰਕ

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਦੀ ਚਿੱਤਰ

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਿੰਟਰ

ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਿਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ

ਜਲੰਧਰ

ਕੀਮਤ: 200 ਰੁਪਏ

ਇਸੇ ਹੀ ਕਲਮ ਤੋਂ

'ਹੱਡੀ ਹੰਢਾਇਆ ਇਕ ਖੂਨੀ ਦਹਾਕਾ'

'ਕਾਲਾ ਅਫ਼ਗਾਨਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੇਖ' (ਸੰਪਾਦਿਤ)

English Version Coming Soon

ਤਤਕਰਾ

ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ

6

(ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ

ਹਿੰਦ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ	12
ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ	15
ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ	21
ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ	25
ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲੇ	28
ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ	32

(ਭਾਗ ਦੂਜਾ) ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਬਸੰਤ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੁਰਫ਼ਾਗਰਦੀ ਦੀ ਅੱਤ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ	36
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਡੁੱਲੀ ਰੱਤ....	41
ਸੱਚ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ	45
ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ.....	59
ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ	74

(ਭਾਗ ਤੀਜਾ) ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗੁੰਡਾ-ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੀ ਰਣ-ਨੀਤੀ	80
ਸੰਤੋਖ ਕਾਲਾ	83
ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਦਲਬੀਰਾ	87
ਜਸਵਿੰਦਰ ਕਾਲਾ, ਲੱਖਾ ਮਰੂਤੀ ਤੇ ਬੰਟੀ	90
ਚੰਨਾ ਦਿਆਲਗੜ੍ਹੀਆ	93

ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਪੱਖੀ	95
ਪੂਹਲਾ	103
ਗੁਰਮੀਤ ਪਿੰਕੀ	111
ਕੈਟਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤੱਥ	114

(ਭਾਗ ਚੌਥਾ)

ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕੋਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਗਾਥਾ

ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕੋਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਗਾਥਾ	118
ਇਕ ਝੂਠੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਗਾਥਾ	122
ਬਹਿਲਾ ਕਾਂਡ	128
ਕਿਲ੍ਹੀ ਬੋਦਲਾ ਕਾਂਡ	132
ਇਕ ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ	137
ਜਿਸ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ ਹੁਣ ਰੌਣਕ ਗਾਇਬ ਹੈ	143
ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਜੋ ਬੀਤੀ	148
ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਕੀ ਬੀਤੀ	152

(ਭਾਗ ਪੰਜਵਾਂ)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਬੰਕੇ ਘਰੀ ਨ ਆਇਆ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਬੰਕੇ ਘਰੀ ਨ ਆਇਆ	158
ਉਜੜੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ	164
ਆਖਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਬੇ-ਉਮੀਦ ਹੋਈਆਂ....	168
ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ	173
ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ	179
ਇਕ ਕਵੀਸ਼ਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ	182

(ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ)

ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਭਰਮ ਹੈ....	188
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਬਲਾਤਕਾਰ ਨੀਤੀ	190
ਜੋ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਬਣੇ	196
ਅਸੀਂ ਦੂਣ ਸਵਾਏ ਹੋਏ	199

ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀ ਖਸਲਤ ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਇੱਜੜ ਵਾਂਗ ਜੂਨ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਹਰ ਦੁੱਕੀ-ਤਿੱਕੀ ਦੇ ਡੰਡੇ ਦੇ ਡਰ ਹੇਠ ਧੌਣ ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿਊਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਡੰਡਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਡੰਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿੱਧਾ ਤਣਿਆ ਹਰ ਇਕ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਰੜਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੰਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਫ਼ਿਆ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਉਹ ਖੁਦ ਲਿਫ਼ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ; ਪਰ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:

ਹਰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖਸਲਤ

ਹਰ ਮਿੱਟੀ ਕੁੱਟਿਆਂ ਨਹੀਂ ਭੁਰਦੀ

ਹਰ ਫੱਟੜ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ

ਬੰਨ੍ਹ ਲਾਇਆਂ ਹਰ ਛੱਲ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰਤਾ' ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਣਖੀਲੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਅੰਦਰ ਮੋਹਰੀ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਡੰਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੂਧਾ ਲੇਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਡੰਡਾਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਮੜਕ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਧੌਣ ਸਿੱਧੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਬਲਕਿ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਦੀ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਦੱਬ ਚੁੱਕੀ ਅਣਖ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਨੂੰ ਭਾਂਬੜ ਬਣਨ ਲਈ ਵੰਗਾਰਦੀ ਵੀ ਰਹੀ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤਾ ਸਫ਼ਰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਧਾਰ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੇ ਤੁੱਲ ਸੀ, ਪਰ ਲਹੂ ਭਿੱਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਰਫ਼ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਕਹਿਰੀ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਕਦੇ ਕਸੀਸ ਵੀ ਵੱਟੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਰਪੂਰ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰਨੀ

ਪਈ ਤੇ ਇਹ ਅਣਖੀਲੀ ਕੌਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੰਦਰਲੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਡੰਡਾ ਜ਼ਬਰੀ ਹਿੱਕ ਕੇ ਇਸਲਾਮੀ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਪਰ ਅਣਖੀਲੀ ਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਚਮਤਕਾਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹੇ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵੱਲੋਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਡੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਡੰਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੀਂਗ ਕੇ ਤੁਰਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਦੇ ਅਸੀਂ (ਹਿੰਦੂ) ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਡੰਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਰੀਂਗਦੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਰੇ ਦੀ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵੀ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਹੋਣੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਕ ਵਰਗ ਸੱਤਾ ਦਾ ਹਰ ਚਾਅ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਅਧੀਨ ਹੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵਾਲੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਚੋਭਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 1947 ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਬਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਭਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰੁਖ਼ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹਰ ਧੱਕੇ ਨੂੰ, ਹਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੇਖ ਅਤੇ ਝੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹ ਤੀਬਰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਜ਼ੁਲਮ-ਜ਼ਬਰ ਵਿਚ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਉੱਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕੱਟਣੇ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰਨਾ, ਖੋਪਰ ਉਤਾਰਨੇ ਤੇ ਚਰਖੜੀਆਂ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ

ਵਰਗੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ 'ਸੈਕੂਲਰ' ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਪਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਲਫ਼-ਨੰਗੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਉਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੰਗੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੰਗੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੇਟਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀਆਂ, ਪਰ ਸੈਕੂਲਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਰਜ ਹਨ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਨੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀ 'ਸੈਕੂਲਰ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ' ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਢਿੰਡੋਰਾ ਪਿੱਟਦੀ ਭੋਰਾ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਗੁਰੀਲਾ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਸੈਕੂਲਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਹਰ ਇਕ ਜੁਝਾਰੂ ਕੌਹ-ਕੌਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੇਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਬੁਰਫ਼ਾਗਰਦੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ 'ਖੁਦ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਈ-ਕਈ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।' ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਗਰੂਰਤਾ ਤੇ ਕਰੂਰਤਾ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਮਝਾਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਕੇ ਲੜਾਈ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ ਸਮਝਦਾਰ ਲੋਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਗੀ ਹੋਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਲੁਕ-ਲੁਕ ਕੇ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਹੱਸ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਥਾਹ ਹਕੂਮਤੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੇਕਰ ਖੁਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਉਂਗਲ ਉਠਾਉਣੀ ਜਾਇਜ਼

ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ। ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਇਸ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਾਗੀ ਹੋਏ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣੇ, ਘਰ ਢਾਹ ਜਾਂ ਫੂਕ ਦੇਣੇ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਾਗੀਆਂ ਦੀ ਠਾਹਰ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਨੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰ ਸਖ਼ਸ਼ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਹਾਮੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹਰ ਆਲੋਚਨਾ 'ਬਹਾਦਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਰਸਾਂ' ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਤੋੜਨ ਦਾ ਘਿਣਾਉਣਾ ਅਪਰਾਧ। ਅਜਿਹੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਸਖ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੱਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਸਖ਼ਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਧੋਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋਏ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਸਰਗਰਮ ਕਰਵਾਉਣੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਮੀਨੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵੀ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪਰ ਸੈਕੂਲਰ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਹ ਗੰਦੀ ਖੇਡ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਗ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੇਡੀ। ਸੁਹਰਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਲੀਡਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁਦ ਹੀ ਨਸ਼ਰ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਸੀ। ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਚਾਣਕੀਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਹਰ 'ਕਮੀਨਗੀ' ਤੇ ਹਰ 'ਜ਼ੁਲਮ' ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੁਝਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ 'ਅੱਤਵਾਦੀ' ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਹਰ ਇਕ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਬਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਯੁਨਾਈਟਡ ਸਿੱਖ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ' ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਮੈਂ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ, ਸੰਚਾਲਕ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ

ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਏਨੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤਕ ਏਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ।

ਯੂਨਾਈਟਡ ਸਿੱਖ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਓਨਟਾਰੀਓ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਪੰਥ ਦਰਦੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਖਾਲਸਾ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਲਹਿਰ) ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੂਨਾਈਟਡ ਸਿੱਖ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ ਹੈ। ਯੂਨਾਈਟਡ ਸਿੱਖ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਓਨਟਾਰੀਓ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਕੇ ਛਾਪੇ ਜਾਣ ਤਕ ਖਰਚੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹਰੇਕ ਸੰਸਥਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣਾ, ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਉਦਮ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲੁੱਟੀ, ਕੁੱਟੀ ਤੇ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ।

-ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

ਪਲਾਟ ਨੰ: 1, ਪੱਤੀ ਬਹਿਣੀਵਾਲ,

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ, ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਮੋਬਾਈਲ: 98156-52284

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਸੰਗ ਗਿੰਦ ਪੰਜਾਬ

ਹਿੰਦ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ

ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ

ਪੰਜਾਬ ਜਿਉਂਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਅਲਬੇਲੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਓਪਰੀ ਸਤਹ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਾਵਿ ਟੋਟੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੁਬਾਰਕ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਓਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਫਿਰ ਉਠੀ ਆਖਿਰ ਸਦਾਅ, ਤੋਹੀਦ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਸੇ

ਹਿੰਦ ਕੋ ਏਕ ਮਰਦ-ਏ-ਕਾਮਿਲ ਨੇ ਜਗਾਇਆ ਖ਼ਾਬ ਸੇ

ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਹਕੀਕਤਾਂ ਹਨ: ਪਹਿਲੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਦੀ (ਸਾਬਕਾ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਭੁੱਟੋ ਦੀ ਉਹ ਕਥਨੀ ਕਿ “ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਥੋਂ ਲਾਹੌਰ (ਅਣਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ) ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਸੀ।” ਜਦਕਿ ਦੂਜੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਏਜੰਟ ਕਹਿ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚਲੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੱਜ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਮੁਲਕ ਹੈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਂ

ਦੇ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਿਥੇ ਗਈ?

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ 'ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਹੋਂਦ 'ਹਿੰਦ' ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੇਵਲ 'ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ' ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ 'ਹੀਰ' ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹੀਰ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਵਾਰਸ ਅਨਭੋਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਿੰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਇਕ ਤਾਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਭਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕਮਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦਿੱਸਣ

ਕੋਈ ਹੁਸਨ ਨਾ ਅੰਤ ਹਿਸਾਬ ਦਾ ਜੀ

ਸੁਰਮਾ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿਚ ਖੁੱਭ ਰਹਿਆ

ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਿੰਦ ਤੇ ਕਟਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੀ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਹੋਏ ਜਬਰ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅੱਤਵਾਦ' ਦਾ ਨਾਂ ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਅੰਤਰਾਤਮਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਏ ਰੋਲ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬ-ਪੁਲੀਸ' ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ 'ਮਰਦ' ਮੁਕਾ ਦੇਣ ਦੇ ਕੋਝੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮਨਸੂਬੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕਾਰਗਰ ਸੰਦ ਹੋ ਨਿਬੜੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮੀਡੀਏ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਫ਼-ਪਸੰਦ ਸਖ਼ਸ਼, ਕੌਮੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ 'ਅੱਤਵਾਦ' ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ। ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੇ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੱਤਵਾਦ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਨਹੀਂ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕੇਵਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ 'ਗ਼ੈਰ' ਜਾਂ 'ਦੁਸ਼ਮਣ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਮੁਲਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ 'ਆਪਣਾ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਆਪਸੀ ਜੰਗ ਛਿੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਘਾਤਕ ਸੋਚ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹਿੰਦ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ

ਏਜੰਟ ਕਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸੋਹਾਂ
ਖਾਣੀਆਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਜਿੰਨੀ ਦੂਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ
ਕਿ ਸਿੱਖ ਮਿੱਤਰਤਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਵੀ, ਇਹ ਗਵਾਂਢੀਆਂ
ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ
ਕਿਹੜਾ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਖੰਜਰ। ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ
ਚੱਲ ਰਹੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਥਕੰਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਚਾਨਣ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ
ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ' ਨਫਰਤ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਸਾਡੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣ' ਕੋਈ ਜਾਤ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਆਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ-ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ 'ਮਨੁੱ' ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਖੁਦ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਬਾਕੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤ ਕੇ 'ਮਨੁੱ' ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪੰਥ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਅਖੌਤੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰ ਸਖ਼ਸ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦਾ ਹਰ ਰਾਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਠੱਗੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਚਹਿਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਂਹ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ:

‘ਗਰਵ ਸੇ ਕਹੋ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ...।’

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਭਲੇ-ਮਾਣਸ ਨੂੰ ਅਕਲ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮੁੱਚਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨਵੇਂ ਕਾਫ਼ਲੇ 'ਤੇ ਕਹਿਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸਮੁੱਚੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਮਗਰ ਤੋਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਕਾਫ਼ਲਾ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝ

ਕੇ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਹੋਣੀ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰ ਹਿੰਦੂ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਉਪਰ ਵਰਤਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕਹਿਰ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਉਘਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਾਫ਼ਲੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰਜੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਧੱਕ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੁਕੰਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੰਨ 1469 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਰਾਹ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, ਪਰ ਨਿਡਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ:

ਛੋਡੀਲੇ ਪਾਖੰਡਾ ॥ ਨਾਮਿ ਲਇਐ ਜਾਹਿ ਤਰੰਦਾ ॥

(ਅੰਗ-੪੭੧)

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਜੇਕਰ ਵੱਸ ਚੱਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਾਮੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿਚ ਭੌਂਦਾ ਉਸ ਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀਣ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਮੁੱਚਾ ਹਿੰਦੂ-ਗੱਠਜੋੜ ਰੂਪੀ ਕਾਫ਼ਲਾ ਸ਼ਸਤਰ ਹੀਣ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਵੀ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਮਝੌਤੇ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਪਰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਬੋਝ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਟਕਰਾਅ। ਇਹ ਚੈਲੰਜ ਕਬੂਲ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਹਰ ਚਾਹਵਾਨ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ:

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥

ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥

ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥

ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥

ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਫ਼ਲੇ 'ਤੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਹਮਲੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਸ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਸਾਜਿਸ਼ ਰਚੀ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਪਰ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਘਾਣ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਰਹਿਬਰ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਰ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਸੰਭਾਲੀ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਉਪਰੰਤ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਰੋਂਗਦੇ 'ਭੱਬੂ ਕੁੱਤੇ' ਵਾਂਗ ਘੋਸਲ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਆਮ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਫਿਰ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਨਵੇਂ ਹਾਕਮ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਮੰਡਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਗੱਠਜੋੜ ਫਿਰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਵੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵੱਲੋਂ ਕੱਟੜ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਕਾਇਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਆਂ।

ਅਕਬਰ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤਾਕਤਾਂ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਟਾ 'ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸ਼ਾਹਦਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿੱਖ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਟੱਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਇਸ ਟੱਕਰ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲ ਸੀ। ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਇਹਨਾਂ

ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨੈਸਤਨਾਬੂਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਲਵੱਟੇ ਲੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਰੂਪੀ ਕਾਫ਼ਲਾ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਨਿਰੰਤਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਕਰੋਧੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ 'ਇਸਲਾਮ' ਜਾਂ 'ਮੌਤ' ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਨੀ ਪੱਖੋਂ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਰਹਿਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ। ਰੋਣਹਾਕਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਇਆ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਪੁੱਜਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਵੀ, ਪਰ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਨਤੀਜਾ, ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਵੀਂ ਟੱਕਰ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਟਪੂਸੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕ ਦਰਸ਼ਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਟੱਕਰ ਵਿਚ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਮਾਇਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕਲਾਕਾਰੀ (ਐਕਟਿੰਗ) ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਰਸੋਈਆ ਬਣਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸੂਹੀਆ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਉਹ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਤੇ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਵੀਂ ਟੱਕਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਝੱਟ ਆਪਣੀ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਵਾ ਦਾ ਰੁਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸੁਭਚਿੰਤਕ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਪੀਲ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁਖ ਪਛਾਣਨ ਅਤੇ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗਿਰਗਿਟ ਵਾਂਗ ਰੰਗ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਜੇ ਮੁਹਾਰਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ

ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਇਸੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦਬਾਅ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ 'ਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਫਰਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੋਝ ਬਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਦੱਬੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਖਾਂ ਉਪਰ ਝੁੱਲੀ ਕਹਿਰੀ ਜ਼ੁਲਮੀਂ ਹਨੇਰੀ ਸਮੇਂ ਇਹੀ ਨਫਰਤ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਟਾਊਟ ਚੌਧਰੀਆਂ ਹਰਿਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਆਂ, ਕਰਮਾ ਛੀਨਾ, ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਲਖਪਤ ਰਾਏ ਤੇ ਜਸਪਤ ਰਾਏ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਹੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਕੁਹਾੜੀ ਦੇ ਦਸਤੇ ਬਣ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਲਖਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਫੜ੍ਹ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਖੱਤਰੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਵੀ ਇਕ ਖੱਤਰੀ (ਲਖਪਤ ਰਾਏ) ਹੀ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਾਸਮੰਝੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਇਸ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਜੱਦੀ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਫਤਹਿ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਝੱਟ ਗਿਰਗਿਟ ਵਾਂਗ ਰੰਗ ਬਦਲ ਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੁਭਚਿੰਤਕ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਸਿੱਖ ਆਪ ਤਾਂ ਜੰਗਾਂ-ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ 'ਤੇ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰੀ ਨਾਗ ਦੇ ਡੰਗ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਏਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ, ਜਿੰਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੀ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰੀ ਡੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਦੂਰੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ।

ਹੁਣ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀਂ ਤਾਂ ਹਾਕਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਘਿਉ ਖਿਚੜੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜਾ-ਲੜਾ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਬਕ ਕਾਰਨ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਰੰਭੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ

ਦੇਣ ਦਾ ਪੈਂਤੜਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:

ਨੁਸਰਤ ਹਮ ਰਕਾਬ ਉਠਾਉ ਜਿਧਰ ਕਦਮ
ਤੁਮ ਕੋ ਮਿਲੇਗਾ ਫਤਹਿ ਕਾ ਤਮਗਾ ਅਕਾਲੀਓ।

ਸਵੈਰਾਜ ਕਾ ਜੋ ਰਾਜ ਹੋ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ,
ਹੋਗਾ ਤੁਮਾਹਰੇ ਹੀ ਹਾਥ ਮੇਂ ਝੰਡਾ ਅਕਾਲੀਓ।

(ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਬੰਦੇ ਮਾਤਰਮ)

ਤੇਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀਓਂ ਕੀ ਧੂਮ ਹੈ ਆਜ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ,
ਬਹਾਦਰ ਹੈ ਅਗਰ ਕੋਈ ਤੋ,
ਵੋਹ ਤੂੰ ਐ ਅਕਾਲੀ ਹੈ।

(ਕਵੀ ਮੇਲਾ ਰਾਮ)

ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਰੰਗ ਲਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੌਂਪ ਕੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣ? ਇਨਸਾਫ਼ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ-ਜੋ ਇਲਾਕਾ, ਜਿਸ-ਜਿਸ ਕੌਮ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਾਜ ਵੀ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤਾਂ ਵੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਪਰ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕਦਰ ਮਦਹੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਵੀ ਉਹੀ ਸਨ, ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਵੀ ਉਹ ਸਨ, ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਵੈਰੀ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ) ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਟਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਟੱਕਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਜ਼ਿਲਤ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰੀ ਡੂੰਘੀ ਦਲਦਲ, ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਆਰੰਭ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਹਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਇਸੇ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ।

* * *

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੋਂ ਹਿੰਦ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੜੇ ਲੁਭਾਵਣੇ ਵਾਅਦੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਨਫ਼ਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਹਿਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬੇਚੈਨ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੁਣ ਹਾਕਮ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਗਲ ਪਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਗਲਵਕਤੀ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਸੰਘੀ ਨੱਪਣ ਵਾਲਾ ਖੂਨੀ ਪੰਜਾ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਹੁਣ ਉਹੋ ਹੀ ਇਕ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵਾਲੇ ਹੱਥਕੰਡੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਪਣਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਮਕਸਦ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ 'ਮੂੰਹ ਮੇਂ ਰਾਮ-ਰਾਮ, ਬਗਲ ਮੇਂ ਛੁਰੀ' ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪੈਂਤੜਾ ਅਪਣਾਇਆ।

ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਫਿਰਕੂ ਕਦਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਕਮ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ, ਉਹ ਸਨ:

- ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ (ਜ਼ਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੀ) ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
- ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਆਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਵੱਸਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ।
- ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ 40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ

ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੌਜੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ।

-ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਅਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿੱਤਾ ਸੌਂਪਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੱਖਵਾਦੀ, ਦੇਸ਼-ਧਰੋਹੀ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਾਅਦੇ ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਰਵਟ ਬਦਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਬੈਠੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੇਸ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਬੂੰਦਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਮੰਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਜ਼ਲੀਲ ਅਤੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਤਕ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵੀ ਏਨਾਂ ਜ਼ਲੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰੁਦਰਪੁਰ (ਯੂ.ਪੀ.) ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜਲਸੇ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੱਖ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨਿਆਂਕਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੂਛ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦਲੇਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਏਕਤਾ ਦੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤੇਜਨਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਵੇਦਨ ਕਹਿ ਸੁਣਾਉਣ, ਪਰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਕਰੋਪੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਅਹਿਮਕ’ ਅਤੇ ‘ਬੇਵਕੂਫ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਰੇ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ- “ਵੇਖੋ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਮੂਰਖਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ ਹੈ..।” (ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਮੰਗਦੀ ਸੀ) ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਜਿਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਚਲੇ ਜਾਉ।” ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਕਿ, “ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਅਕਤੂਬਰ 1948 ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦੁਸਹਿਰਾ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ (ਅਖੌਤੀ) ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦੁਸਹਿਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਉਤਸਵ ਦੀ ਇਕ ਝਾਕੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੇ (ਸਰੀਰ) ਉਪਰ ਗੰਦਗੀ ਮਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਸਿੱਖ ਵਰਗਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਸੂਰਤ ਬਹੁਤ ਕੀ ਕੋਝੀ ਅਤੇ ਹਸਾਉਣ (ਜੋਕਰਾਂ) ਵਾਲੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਝਾਕੀ ਨੂੰ ਕਸਬੇ ਦੇ ਗਲੀਆਂ-ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਫੇਰਿਆ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਹਿੰਦੂ ਨਰ-ਨਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਹਿੰਦੂ (ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗੰਦੀ ਜਿਹੀ ਥਾਲੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਗੋਹਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਵੇਖਦਾ ਤਾਂ ਘਿਰਣਾ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਦਾ, ‘ਭਰਾਵੇ! ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਨਵਾਂ ਸਜਿਆ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ।’ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਅਯੋਗ ਬੇਪਤੀ ਅਤੇ ਤੋਹੀਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।” ਨਿਧੜਕ ਸਿੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਇਸ ਘਟਨਾ ਘਟਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸੇਫਟੀ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤਕ ਰਿਹਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਾਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੈਕੂਲਰ ਹਿੰਦੂ ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ? ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ਹਵਾਲਾ: ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ, ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ)

ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫਰਤ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਮਰਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਪਈ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਸੰਨ 1962 ਵਿਚ ਚੀਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੇ 1965 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ

ਫੌਜੀ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ) ਨੇ ਐਨ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਭਰੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਟੰਗ ਅੜਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣ ਹੀ ਗਿਆ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਜਿੱਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਿਰੜ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਲੂਲੂ-ਲੰਗੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਖਿੱਝ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਜੋ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਨੱਚਿਆ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।

*

*

*

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਐਲਾਨ ਉਪਰੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਹਿੰਸਕ ਭੀੜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਪੰਜ ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਪੁਲੀਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੱਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਲਕੀ ਉਪਰ ਸਿਗਰਟਾਂ ਦੀਆਂ ਡੱਬੀਆਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਧਰਨੇ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਫੱਟੜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

(ਹਵਾਲਾ: ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਨਵੰਬਰ 1966)

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਸਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਮੌਕੇ 12-13 ਮਾਰਚ 1966 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਗਰਾਊਂਡ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀਆਂ ਪੈਰੋਕਾਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘ (ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ.) ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਭੜਕਾਊ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਵਿਰੁੱਧ 14 ਮਾਰਚ 1966 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੰਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 14 ਮਾਰਚ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਲੁੱਟੀਆਂ ਤੇ ਸਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ। ਭੂਤਰੀ ਹੋਈ ਹਿੰਦੂ ਭੀੜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਸਾੜ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ 'ਤੇ ਪਥਰਾਊ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟੀਅਰ (ਅੱਥਰੂ) ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਫਿਰ ਭੀੜ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਿਰ-ਤੋੜ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਜਨੂੰਨੀ ਬਿਪਰ ਭੀੜ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ:

ਦਿੱਲੀ ਖਾਲੀ ਕਰਾਏਂਗੇ, ਸੂਬੀ ਕਾ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਏਂਗੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਲਾਏਂਗੇ, ਈਂਟ ਸੇ ਈਂਟ ਬਜਾਏਂਗੇ।

ਵਾਹਗਾ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚਾਏਂਗੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮੁਰਦਾਬਾਦ।

ਇਹ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਕੇਵਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬੰਸੀ ਲਾਲ ਸਕੱਤਰ, ਮਦਨ ਲਾਲ ਖੁਰਾਣਾ, ਰਾਮ ਬਾਬੂ ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ ਤੇ ਜਿਨਾਰਦਨ ਗੁਪਤਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਦਿ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਨਾਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਯਸ਼, ਵਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਵਰਗੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ।

(ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ: ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ, ਅਪ੍ਰੈਲ 1966)

ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਦੇਅ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਭੈੜੇ ਮਨਸੂਬੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਹਰਿਆਣੇ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਕੇਂਦਰੀ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹਰਿਆਣੇ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੰਜਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤੋਂ ਮੰਦਹਾਲ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਏਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਨਾਮ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਐਲਾਨ ਇਹ ਕੀਤਾ:

“ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬੰਬਈ ਹੈ, ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ ਮਰਾਠੇ ਨੂੰ ਇਥੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨਿਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ (ਪੰਜਾਬ) ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣ ਵਰਨਾ ਕਿਸੇ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਦੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ।

(ਹਵਾਲਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਜ਼ਟ, ਨਵੰਬਰ 1980)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਲਈ ਧਮਕਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਸਿੱਖ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਕ ਗ਼ੈਰ ਸਿੱਖ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਇਕ ਲੱਖ ਭਈਆ (ਜੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ) ਨੂੰ ਕਲੋਨੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਵਸਾਇਆ।

(ਹਵਾਲਾ: ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਾਰਚ 1983)

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀਆਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲੇ

‘ਅਣਖ’ ਅਥਵਾ ‘ਗ਼ੈਰਤ’ ਜਿਊਂਦੀਆਂ ਜਾਗਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਕਬੀਲੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਬੇਲੋੜਾ ਬੋਝ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਕੋਲ ਅਣਖ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਗਹਿਣੇ ਹੋਣ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ‘ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਜਬਰ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਬੋਝ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਜਨਮ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਰੂਪੀ ਉਸ ਸੱਚ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਹਨੇਰਿਆਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਸੱਚ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੀਮਤ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤਾਂ ‘ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰਿਆਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਉਹ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਇਸ (ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ) ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਹਰ ਇਕ ਉਸ ਹਨੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ (ਹਕੂਮਤਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲੋਕ ਸ਼ੋਸ਼ਕਾਂ ਨੇ) ਸੰਗੀਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਡਰਾਵਿਆਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਇਹ ਟਕਰਾਅ ਹੀ ਇਕ ਅਹਿਮ ਕਾਰਨ ਸੀ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਅਹਿਮ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਚੱਪਾ-ਚੱਪਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਲਹੂ ਨਾਲ ਸਿੰਜੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਉਹ ਬਸੰਤੀ ਫਸਲ ਉੱਗੀ,

ਜਿਸਨੇ ਪੱਤਝੜਾਂ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦੀ ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਹਾਰਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਏਨਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਧਰਮੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਮਦਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਭਰਮ ਪਾਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਣਾ ਕੇਵਲ ਹਾਕਮ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਹੀ ਧੁਰੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੱਕ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਧਰਮੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਹੱਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੰਗੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਅਧਰਮੀ ਹਕੂਮਤ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਯਕੀਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਟੱਕਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਹੀ ਆਈ ਹੈ।

ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤਕ ਮੁਗਲ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰੱਸਾਕਸ਼ੀ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਜਿਥੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਆਪਣੀ ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਓਨਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਹਕੂਮਤੀ ਤਜਰਬੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਕੂਮਤਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਜਗਦੀ ਜੋਤ ਵਾਲੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਬਿਪਰਵਾਦ ਦਾ ਏਨਾ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਭਰ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ ਕਿ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਇਹ ਕਿਰਨ ਦਮ ਹੀ ਤੋੜ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਕਈ ਫਰੰਟ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਸਿੱਖ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚ ਨਕਲੀ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਭਰਮ ਜਾਲ ਸਿਰਜ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰੂਪੀ ਸੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਤੋੜਨ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਵੱਗ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੰਭੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੇਖੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਅਧ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦਾ

ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ; ਰਾਹੋਂ ਭਟਕੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਭਟਕਾ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੀਕ ਸਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਏ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਸੌਂ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਰੋਮਾਂਚਕ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੋ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਮਰ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜੇ ਜ਼ਿਊਂਦੀ ਹੈ? ਸੰਨ 1978 ਵਿਚ ਵੀ ਦੰਡੀ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਛਾਅ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿਊਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਬਚਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਦੰਡੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤੁਲਨਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰੇ ਤੇ ਮਦਹੋਸ਼ ਹੋਈ ਪਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਟੁੰਬ ਕੇ ਵੇਖੇ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਥਾਪੜੇ ਤੋਂ ਮੱਛਰਿਆਂ ਇਹ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰਬਚਨਾ ਜਦੋਂ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੱਸਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਖਸਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਪਲੂਸਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ 'ਤੇ ਨਚਾ ਕੇ ਵੇਖ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕੌਮ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਮੇਰੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਸ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਦੇ ਜ਼ਿਊਂਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧਾ ਸਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਬਚਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਆਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਹਾਰਾਂ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣ ਦੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣ ਵਾਲੀ। ਪਰ ਇਥੇ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਖ਼ਤਾ ਖਾ ਗਈ। ਉਹ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਉਹ ਕੌਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੋਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਯਾਰ ਦੀ ਗਲੀ ਵੱਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਜਰਨੈਲ ਇਕੱਲਾ ਵੀ ਯਾਰੜੇ ਦੀ ਗਲੀ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜ੍ਹ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕੂੜੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖੀਲੀ ਜਵਾਨੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸਿਰਲੱਥ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ 'ਜਨਰੈਲ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਦ 'ਚ ਸੁੱਤੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਇਸ ਅਣਖੀਲੇ ਜਰਨੈਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ
 ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ
 ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਨਰਕਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
 ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ; ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਰਾਂ,
 ਕੁਰਸੀਆਂ ਬਦਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਕੋਲ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਚੁੱਕੇ ਅਖੌਤੀ ਅਕਾਲੀ ਵਜੀਰਾਂ
 ਨੇ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਬੇਸ਼ੱਕ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ਪਈਆਂ
 ਪਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਸੇਧ 'ਤੇ ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ
 ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਇਕ
 ਸੰਕੇਤਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਮਰੀ ਨਹੀਂ;
 ਜ਼ਿਊਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਝੇ ਢੰਗ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪਰਖ ਨਾਲ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨੀ ਡੂੰਘੀ
 ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈ ਕੇ ਜਾਗ ਉਠੀ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ

ਭੂੰਘੀ ਨੀਂਦ 'ਚੋਂ ਜਾਗੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਸੁਚੱਜੇ ਜਰਨੈਲ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਫੈਲਾਈ ਗੰਦਗੀ ਹੂੰਝਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੌਂਦਲੀ ਹੋਈ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਾ ਸੁੱਝਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਇਕ ਓਪਰੀ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾ ਅਤੇ ਲੁੱਟਾਂ ਖੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੜ੍ਹਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸੁਆਈਂ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘੜਿਆਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਗਾਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੰਥਕ ਕਵੀ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਛਲ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਪਰ ਮੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਰ ਇਕ ਝੂਠੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦਾ ਬੜੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ:

ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇ,

ਇਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ।

ਬੰਬ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਮਰਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ,

ਇਹ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ।..

ਸਿੱਟੇ ਭੰਨ ਲਏ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ,

ਛੋਲੇ ਵੱਢ ਲਏ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਥਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ,

ਕੁੱਕੜ ਕੱਢ ਲਏ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਾਰੇ ਇਹ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ,
 ਕੀਤੇ ਕਾਰੇ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਸਾਡੀ ਕੱਟੀ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜੁਕਾਮ ਗਿਆ,
 ਫੁਲਕੇ ਚਾਰੇ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਸਾਡੀ ਕੁੱਤੀ ਦੇ ਦੋ ਕਤੂਰੇ ਮਰ ਗਏ,
 ਇਹ ਮਾਰੇ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ।.....

ਕਈ ਸੰਤ ਜੀ ਤੋਂ ਔਖੇ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ,
 ਉੱਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਮਰੋੜ ਰਹੀ ਏ
 ਉਹਦੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ,
 ਦਮ ਕਈਆਂ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਤੋੜ ਰਹੀ ਏ...
 ਤੋਰੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਉਸਦੀ,
 ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੀ ਏ....

(ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਛਲ ਦੀ 'ਕੌਮੀ ਰਾਜਨੀਤੀ' ਅੰਕ ਜੂਨ 1983 ਵਿਚ
 ਛਪੀ ਕਵਿਤਾ ਚੋਂ)

ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦੋਂ ਖੌਰੂ ਪਾ ਰਹੀ ਹਿੰਦੂ-ਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ
 ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਖੱਫਣ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰਣ-ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਨਿਤਰਨੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ
 ਸਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰ ਫਰੋਸ਼ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ
 ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਘਬਰਾਈ ਪਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਉਸ
 ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦੇ ਅਣਖੀਲੇ ਜਰਨੈਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੱਕ
 ਸੱਚ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ 'ਅੱਤਵਾਦੀ' ਕਹਿਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ;
 ਪਰ ਸੁਚੇਤ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ੁਗੂਫੇ ਨੂੰ ਤਾੜ ਗਈ ਸੀ ਤੇ
 ਬਾਕੀ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ' ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ
 ਸੀ; ਬਕੋਲ ਕਵੀ:

ਦੋਸ਼ੀ ਏਸ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦੈ,
 ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਏ

ਪੰਜਾਂ ਕੱਕਿਆਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਧਾਰਨੀ ਏ,
 ਧਨੀ ਤੇਗ ਤੇ ਤੀਰ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਏ
 ਚਾਨਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਏ,
 ਸਿੱਖੀ ਚਾਨਣਾ ਹਰ ਥਾਂ ਖਿਲਾਰਦਾ ਏ
 ਉਹਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡ ਰਹੇ ਨੇ,
 ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੁਰਾਈ ਜੋ ਮਾਰਦਾ ਏ...
 ਆਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਰਹੋ ਪੂਰੇ,
 ਜੇ ਉਹ ਸਿੰਘ ਸਜਾਏ ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ
 ਇਕ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਾਈਂ,
 ਜੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਏ ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ
 ਜਿਹੜੇ ਬੇਮੁੱਖ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ,
 ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਾਏ ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ
 ਕੋਹੜ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਲਾ,
 ਜੇ ਉਹ ਕੋਹੜ ਹਟਾਏ ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ
 ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੇ ਹੈ ਅੱਤਵਾਦੀ,
 ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪੱਕੇ ਠੰਣ ਜਾਈਏ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ,
 ਆਉ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਈਏ...

(ਨਿਰਛਲ, ਉਹੀ)

ਤੇ ਫਿਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦਾ ਮੁਹਾਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਘੋਸ਼ਿਤ
 'ਅੱਤਵਾਦੀ' ਬਣਨ ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ।

* * *

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਬਸੰਤ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲਾ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੁਰਛਾਗਰਦੀ ਦੀ ਅੱਤ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਸਮੇਤ ਮਹਾਰਾਣੀ ਇੰਦਰਾ ਦੇ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਬਰਾ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਰਕਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਇਕ ਐਸਾ ਮਖੈਲ ਛੇਤ ਬੈਠੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਯਤਨ ਅਤੇ ਘਾਤਕ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਡਰਾਵੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਕੇ ਵੇਖ ਲਏ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਅਣਖੀਲਾ ਜਰਨੈਲ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ ਜੋ ਤਾਕਤਵਰਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਡੋਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੜਕਾਊ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਾਉਣੀਆਂ ਆਰੰਭੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ, ਆਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਇਕ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਨਾਲ ਬੀੜੀਆਂ ਦੇ ਬੰਡਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ ਗਏ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਾਡਲ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। “ਕਛ ਕੜਾ, ਕੰਘਾ, ਕਿਰਪਾਨ- ਧੱਕ ਦਿਆਂਗੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ”, “ਨੀਲੀ-ਪੀਲੀ ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ”, “ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਹੋ, ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਰਹੋ” ਵਰਗੇ ਨਾਅਰੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ।

1984 ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਪਰ

ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੇਖੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇਤਾ ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹਿੰਸਾ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਮ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ-ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾੜ੍ਹੀ-ਕੇਸ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਹ ਬੁਰਛਾਗਰਦੀ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਭਜਨ ਲਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਹੋਇਆ।

“ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ” ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ 22 ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਦੀ ‘ਅਕਾਲੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ’ ਵਿਚ ਛਪੀ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਇਸ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ:

“ਜਗਰਾਉਂ, 21 ਫਰਵਰੀ: ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਿੱਲੀ ਕੌਮੀ ਸ਼ਾਹ ਰੋਡ ਉੱਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਪਾਨੀਪਤ ਵਿਖੇ ਭੂਤਰੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਤੱਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਹੈ। ‘ਖੇਲਾ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ’ ਨੂੰ ਅੱਜ ਇਥੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਆਏ ਇਕ ਟਰੱਕ ਆਪਰੇਟਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ (ਟਰੱਕਾਂ) ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਘੇਰ ਕੇ ਕੇਵਲ ਭੰਨਿਆ ਤੋੜਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗਾਂ ਲਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾੜਿਆ ਤੇ ਫੂਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ 'ਚੋਂ ਸਿੱਖ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਕੇਵਲ ਮਾਰਿਆ ਕੁੱਟਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰੇਆਮ ਅਲਫ਼ ਨੰਗਿਆਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਰੇਟਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਦਰੇ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨੰਗੇਜ਼ ਢੱਕਿਆ।

(ਅਕਾਲੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, 22-04-84)

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਸੋਧਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਈਨ ਮਨਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਵਿਕਾਊ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਠਾਹ-ਠੂਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਖੁਸ਼ਫਹਿਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਦਰਬਾਰ

ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ;
ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਰੱਖੇ ਪਿਸਟਲਾਂ ਤੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ

ਉਹਦੇ ਚੇਲੇ ਹਰਦਮ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਰਾਈਫਲ

ਵੱਖ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਚਾਂਹਵਦੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਕੇ

ਮੈਨੂੰ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਚਾਹੀਦਾ ਉਹਨੂੰ ਲਿਆਉ ਫੜ੍ਹ ਕੇ

(ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀ)

ਪਰ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਸੰਤ ਲੌਗੋਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਦਲਕਿਆਂ ਵਰਗਾ ਵਿਕਾਊ ਮਾਲ ਜਾਂ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਵਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਖ ਦੀ ਘੜੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਆਦਮ-ਬੋ ਆਦਮ-ਬੋ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਪੁੱਜੇ ਫ਼ੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕੋਲ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਟੈਂਕਾਂ, ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰਾਂ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅੰਦਰ ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹਥਿਆਰ ਹੀ ਸਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਰਨੈਲ ਤਕ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਰੂਹਾਨੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹਰ ਇਕ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਹੱਲੇ ਹੀ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੰਜ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਚੱਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨਾਂ ਮਾਰੀ ਮੋਦੀਆਂ

ਰੂ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿੰਜ ਕੇ ਉਡਾਈਆਂ ਬੋਦੀਆਂ

ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਟੋਪੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ

ਲਾਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਢੇਰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੇ

ਪਰ ਜਿਸ ਜਿਸ ਮੋਰਚੇ ਉੱਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਗੋਲੀ ਸਿੱਕਾ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਉਥੇ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦੀ ਗਈ; ਬੇਸ਼ੱਕ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟੈਂਕ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਟੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ

ਨਾਲ ਬੰਬ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫ਼ੌਜ ਦੀਆਂ ਬਖ਼ਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਟੈਂਕਾਂ 'ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਸੁੱਟਿਆ, ਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸਿੰਘ ਆਖਰ ਕਦੋਂ ਕੁ ਤਕ ਇਸ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਫ਼ੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਜਵਾਨ ਸਾਡੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚੀਨ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਵਾਪਸ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ।

ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੰਗਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤੇ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲੋਂ ਬੜਾ ਵਹਿਸ਼ੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤਪਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਲਟੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਲੋਹ ਵਾਂਗ ਤਪਦੀ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਝੁਲਸਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਏਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜ ਗਏ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਹੀ ਨਾਲੋਂ ਲਹਿ ਗਿਆ। ਅਜਿਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਇਕ ਸਿੰਘ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜੇਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੁਲਮ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵਹਿਸ਼ੀ ਖੇਡ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਈ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਤੋਂ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰ ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ, “ਅਰੇ! ਕਿਨ ਲੋਗੋਂ ਸੇ ਪਾਨੀ ਮਾਂਗ ਰਹੇ ਹੈਂ ਆਪ? ਇਨ ਅਹਿਸਾਨ ਫਰਾਮੋਸ਼ੋਂ ਸੇ....?” ਉਸ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ।

ਪਰ ਇੰਦਰਾ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਜੰਗ ਇਸ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਭੜਕ ਪਈ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਭੜਕੀ ਕਿ ਇਹ ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਪਾਲਤੂਆਂ ਸਮੇਤ ਹੂੰਝ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ ਨੇ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ

ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਸੋਧਿਆ। ਇੰਦਰਾ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬੇਦੌਸ਼ੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੋੜ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਗ਼ੱਦਾਰ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਹਿੰਦ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਿੱਖ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰੋਹ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਫ਼ੌਜੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਸਾਮ, ਦਾਮ, ਦੰਡ, ਭੇਦ ਸਮੇਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਟੀਆ ਹਥਕੰਡੇ ਵਰਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

* * *

ਵਕਤ ਬਦਲ ਗਏ ਨੇ
ਢੰਗ ਬਦਲ ਗਏ ਨੇ
ਨਾਦਰਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੋਹਰੇ
ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਏ ਨੇ

ਮੁੜ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਏ ਹਾਂ
ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਹੱਥ ਮੁੜ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ
ਨਵੇਂ ਨਾਦਰ ਨਵੇਂ ਅਬਦਾਲੀ
ਮੋੜ ਰਹੇ ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਮੱਸੇ-ਮਨੂੰਆਂ ਦੇ ਵਾਰ ਨੂੰ

—ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਹਾਈਜੈਕਰ)

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਡੁੱਲੀ ਰੱਤ ਤੇ ਰੁਲੀ ਪੱਤ ਦੀ ਗਾਥਾ

ਗੱਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸਾਂ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਆ ਵੜਨ ਦੀ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲ ਗਈ। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਤਕ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਆਇਆ, ਉਹੀ ਲੈ ਕੇ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ। ਪਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਕ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹਰ ਕੋਈ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆ ਗਈ। ਝੱਲ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਭੱਜਦੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਾਂਗ ਡਰੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਹਾਂ ਅਤੇ ਮੋੜਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇ ਰਹੇ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੱਢਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹਲਕਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਲਕਾਅ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਹਲਕਾ ਕੁੱਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਰਿਆ ਕਿ ਨਾ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਹੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ। ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨੂੰਨੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ? ਉਦੋਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਟੋਲਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖੁਦ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਉਦੋਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੂਹਕ ਭੀੜ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਦਰਅਸਲ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਭੀੜ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਤੇ ਖੋਫ਼ਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਸੇ ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਖੇਡ

ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਰਅੰਜਾਮ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਹਿੰਸੇ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧੇਰੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਅ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਗੂਣੇ ਜਿਹੇ ਹੱਕ ਮੰਗਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਉਂਤ ਰਚਨਾ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਚਿੱਤੇ ਬਾਜ ਬਣ ਕੇ ਪਈਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੇਖ਼ਬਰ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਦੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦੀ। ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀੜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਨੱਚਦਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਅਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ‘ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖ਼ਾਲਸਾ’ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਖੇ ‘ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ ਖ਼ਾਲਸਾ’। ਖ਼ਾਲਸਾ ਤਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜੇ ਤਕ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਭਾਜੀ ਦੂਣ ਸਵਾਈ ਮੋੜ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ। ਆਉ, ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿਰ ਝੁੱਲੀ ਇਸ ਕਹਿਰੀ ਹਨੇਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਯਾਦ ਕਰੀਏ:

ਇਕ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਨਿਤ ਵਾਂਗ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਰੌਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੋਈ ਜਲੂਸ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਲੂਸ ਵਾਲੀ ਭੀੜ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਰਾਡਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਧੂਹ ਕੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪੂਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ...ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਟਾਇਰ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਾਊਡਰ ਛਿੜਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੀੜ ਅੱਗੇ ਤਰਲੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ

ਰਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਵੀ ਗਵਾ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜਾਂ ਹੇਠ ਤੜਫਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ 'ਦੇਖੋ, ਸੀਖੜੋਂ ਕਾ ਭਾਂਸ...' ਦੇ ਆਵਾਜ਼ੇ ਕੱਸ ਰਹੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਅੱਗ ਹੇਠ ਤੜਫਦੇ ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਠੰਢੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੇੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਆਰਜੀ ਕੈਦਖਾਨਾ ਸਿਰਜ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਰੋਂਦੀਆਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਚਦੀ ਟੱਪਦੀ ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਘਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਰਦਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ ਫੜ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੀੜ ਵਿਚ ਇਕਦਮ ਭਾਜੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ ਮੂਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਬੰਧਿਤ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ; ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹਿੱਤ ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦੱਸ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ; ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਭੀੜ ਪੂਰੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰਜ 'ਤੇ ਘਾਣ ਕਰ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ। .....ਫਿਰ ਨੱਚਦੀ ਟੱਪਦੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਦੋ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਇਹੀ ਹੋਣੀ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਭੀੜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜਨੂੰਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਨੂੰਨੀ ਭੀੜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭੜਕਾਉਣ, ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੇ ਲੁੱਟ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੀਡੀਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਸੀ, ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਜਾਇਲਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਵਭਾਰਤ ਟਾਈਮਜ਼, ਜਨਸੱਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਨਕੇਲ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿਟਲਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ

ਕਤਲੇਆਮ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, 2 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਗਿਰੀ ਲਾਲ ਜੈਨ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿੱਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਨੱਕੋ ਨੱਕ ਭਰੇ ਇਹ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਹਾਕਮ ਸਬਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੱਚਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਹ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਮਥਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹੈ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਿਉਰਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੁਨਾਮ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਅੱਗ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗਿਆੜੇ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਹੇਠ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਝੋਂਕ ਦੇਣਗੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਦ ਕੁ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਵਜੂਦ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛੇੜੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸਨ।

ਸੱਚ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦ-ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਜੰਗ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਭਾਵੇਂ ਸੰਨ 1978 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਈ ਇਕ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਜੰਗ ਨੂੰ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹਾਕਮ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹਿੰਦੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਕਟਕ ਚੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਬਿਰਧ ਬੀਬੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦ ਦੀ ਇਹ ਵੱਡੀ ਭਾਜੀ 'ਸਵਾ ਲਾਖ ਦੇ ਏਕ ਲੜਾਊ' ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੋ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਸ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਮੌੜ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਾਂਗ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਹੋਲੀ ਨਹੀਂ ਖੇਡੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਾਕੇ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਸਿੱਖਾਂ, ਬਿਰਧਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੱਤ ਡੋਲੀ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਪੱਤ ਰੋਲੀ। ਪਰ ਕਿੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਕਸੂਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਧਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ 'ਅੱਤਵਾਦੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਨਿੰਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਡੋਲਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ 'ਸੱਤਵਾਦੀ' ਬਣੀ ਰਹੇ। ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰੀਆਂ ਮਾਣਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਵਾਲੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੂਰਮੇ ਫਾਂਸੀਆਂ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੋਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ

ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਕਹਾਣੀ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ:

ਸਵਾਲ: ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸੋ।

ਜਵਾਬ: ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾੜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਉਹਦੇ 'ਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਣਖੀਲਾ ਬੜਾ ਸੀ, ਸਕੂਲ 'ਚ ਕਈ ਵਾਰ ਲੜਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸਕੂਲ ਵੀ ਬਦਲਣੇ ਪਏ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿੰਨੀ ਤੇ ਕਿਥੇ-ਕਿਥੇ ਹੋਈ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਮੁੱਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਗੁਰਾਇਆਂ, ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਓਹਨੇ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਭੋਪਾਲ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਰੁਚੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲੀਸ 'ਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਪੇਪਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ..।

ਸਵਾਲ: ਉਸ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ?

ਜਵਾਬ: ਇਹ ਤਾਂ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਹੀ ਸਬੱਬ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ 'ਚ ਭਰਤੀ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਗਏ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਵਾਲ ਕਟਵਾ ਲਏ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸੀ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤੇ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਬਰੇਲੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਬਿਧ ਬਣਾਉਣੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਟੈਸਟ 'ਚੋਂ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ...ਸਤਵੰਤ ਸਰੀਰ ਪੱਖੋਂ ਤਕੜਾ ਸੀ, ਮੱਝ ਚੋਂਦਾ-ਚੋਂਦਾ ਦੋ ਬਣ ਚੋਅ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਏਨੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚੱਲ ਜਾਣੈ, ਬਾਕੀ ਮੇਰਾ ਈ ਐ', ਤੇ ਇਉਂ ਹੀ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘ ਜਾਣਾ, ਘਿਉ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖਾਣਾ, ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਦੀ ਕਾਫੀ ਰੁਚੀ ਸੀ...(ਹੁਣ ਓਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੱਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਲਈ ਹਊਆ ਹੈ) ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਰਤੀ 'ਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ 'ਚੋਂ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਜਵਾਬ: ਉਹਦਾ ਦਾਦਾ ਤੇ ਦਾਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸੀ, ਦਾਦੀ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਤਿਨਾਮ ਜੀ' ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ; ਘਰ ਓਹਨੂੰ ਸੱਤਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਤਵੰਤ

ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਤਾਂ ਓਹਦਾ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਾਖਲਾ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਬਣਨੀ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਿਆ...ਵੈਸੇ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਾਹੌਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਵੇਖੋ ਜੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਐਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਿਸੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਡਹੇ ਆ, ਬੜਾ ਰੋਸ ਫੈਲਿਆ ਸੀ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਫੌਜ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਬਾਏ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ...ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਫੌਜ 'ਚ ਸੀ ਤੇ ਹੈ ਵੀ ਰਾਮਗੜ੍ਹ 'ਚ, ਜਿਥੋਂ ਧਰਮੀ ਫੌਜੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਤੁਰੇ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਉਦੋਂ ਉਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨੇ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰਨਾ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ, ਉਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਿਆ?

ਜਵਾਬ: ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਉਸ ਨੇ ਐਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ 'ਕਾਰਾ' ਕਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਮਝ 'ਚ ਆਇਆ; ਪਹਿਲਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਵੱਡੇ ਕਾਕੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ (ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ਆ, ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰ ਲਈ, ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਹੋਈ ਨਹੀਂ।' ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਪਹਿਲੀ (ਨਵੰਬਰ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭੂਆ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀਆਂ ਜਾਇਓ..' ਉਹ ਪੁੱਛਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਕਿ ਕਿਉਂ? ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਅਖੇ 'ਮਿਲਣ-ਗਿਲਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦੈ...' ਉਹ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ 'ਚ ਸਮਝੇ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੋਣੈ ਕਿ 'ਕੰਮ' ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਪੁਲਸ ਆਉਣੀ ਆ ਤੇ ਉਦੋਂ ਭੈਣਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣ.....ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ 'ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਾਰ ਦੇਣੈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਹੋਣੀ ਐ, ਤੁਸੀਂ ਬਚ ਕੇ ਰਿਹੋ....' ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ..ਇਕ ਰਾਤ ਘਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ (ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਉਦੋਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ) ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ੀਨ ਦੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕਹਿੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ (ਆਪਣੇ ਮੇਚੇ ਦੀਆਂ) ਕਰਵਾ ਲਈਂ।

ਉਨ੍ਹੇ ਅੱਗੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ? ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਹੈਰੀਆਂ ਨੇ...' ਫਿਰ ਨਾਲ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵੀ ਪੁਆਈ ਕਿ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਆਖ ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋਈ ਆ, ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਮਿਲ ਲੈਣ ਦੇਵੇ..ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਂ ਮੰਨ ਗਿਆ...।

(ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਸ਼ਾਇਦ ਵਲਵਲੇ ਸੀ ਕਿ ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋਈ ਆ, ਉਹਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਹੀ ਸਹੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਲਵਾਂ)

ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ:

...ਫਿਰ ਇਕ ਰਾਤ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਰਿਹਾ...ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਥੋਂ ਉਹ ਚਾਚਿਆਂ ਕੋਲ ਧਰਮਕੋਟ ਚਲਿਆ ਗਿਆ....ਦਾਦੀ ਨੇ ਉਥੋਂ ਕੁਦਰਤੀ (ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ) ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰ ਕੇ ਘਰੋਂ ਤੋਰਿਆ। ਉਥੋਂ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਈ ਕੋਈ ਟਰੱਕ ਲੱਭਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜਾਣੈ, ਪਰ ਟਰੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ...ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਕਦੋਂ ਮਿਲੀ ਤੇ ਕਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਕਾਰਨਾਮੇ ਵਿਚ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਂ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਹਰੂਆ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਹੁੰਦਾ ਸੀ; ਮੈਂ ਘਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਭਾਈਬੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਯਾਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਵਾਹ ਦੇਹ....ਮੈਂ ਵੀ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ.... (31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ) ਦੁਪਹਿਰੇ ਡੇਢ ਕੁ ਵਜੇ ਉਥੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ 'ਕੱਠੀਆਂ' ਹੋ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਡਹੀਆਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ 'ਸੁਣਿਐ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਐ...' ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸਤਵੰਤ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ....ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ 'ਚ ਹੀ ਪਿੰਡ 'ਚ ਭੰਗੜੇ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਏ; ਮੇਰੇ ਕਈ ਜਾਣੂ ਹੱਥ 'ਚ ਬੋਤਲਾਂ ਫੜੀ ਨੱਚਦੇ ਆਉਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆ 'ਤੀ...ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਦੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ, 'ਤੂੰ ਖੇਤਾਂ ਲਈ ਬੀਅ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆ ਗਿਐਂ...' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ?' ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਰਾਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਲੰਘ ਗਈ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਅਠਵਾਲ 'ਚੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਕੌਣ ਆ, ਜੀਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਸ 'ਚ ਐ..। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਧਰਮਕੋਟ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਤੇ ਆੜੂਤੀ ਆਏ....ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ...ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਆੜਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਦਸ-ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਤਾਂ ਦੇਹ...।' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਐ, ਇਹੀ ਲੈ-ਲੈ..'....ਉਹ ਮੈਂ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ....ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਘਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਕਰ ਦੇਹ ਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਘਰ ਹੀ ਰਹੀਂ....ਉਹ ਅਜੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ 'ਚ ਹੀ ਮਿਲ ਪਈ....ਮੈਂ ਵੀ ਦੂਰੋਂ ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਵੇਖ ਲਈਆਂ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ-ਮੁੰਡੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਕੰਧਾਂ ਟਪਾ ਕੇ ਘੱਲ 'ਤੇ...ਏਨੇ ਨੂੰ ਦਗੜ-ਦਗੜ ਕਰਦੀ ਪੁਲਸ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਆ ਵੜੀ..ਮੈਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ..ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ....ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛੀ ਜਾਵੇ ਕਿ 'ਉਹ ਡਾਲਰ ਕਿਥੇ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਕਿਹੜੇ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਓ? ਤੁਸੀਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਲਓ।' ਉਹ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ...ਵਿਚੋਂ-ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਸਿੱਖ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੱਬੀ ਜ਼ੁਬਾਨ 'ਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ 'ਬਾਬਾ ਘਬਰਾਈਂ ਨਾ...ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕੀਤਾ...' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਮੈਂ ਆੜਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ 'ਚ ਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਬਣਾ ਦੇਣੀ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖੋ ਜੀ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ..। ਫਿਰ ਘਰ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਠਾਣੇ ਲੈ ਗਏ..ਉਥੇ ਘੋਟਣਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗੇ..ਪਰ ਉਦੋਂ ਮੇਰੇ 'ਚ ਤਾਕਤ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਾਬੂ ਨਾ ਆਇਆ..ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਓਏ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਗੱਲ ਕੀ ਐ?' ਉਥੇ ਹਿੰਦੂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ, ਕਹਿੰਦਾ 'ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਰਾਹੀਂ ਇੰਦਰਾ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਐ'..ਮੈਂ ਆਖਿਆ, 'ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹਦਾ ਪਹਿਲੋਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਰ ਖਲੋਤਿਆਂ ਫੜ ਸਕਦਾ...' ਉਹਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੱਲ ਲੱਗ ਗਈ...ਪਰ ਉਨ੍ਹੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਲੰਗੜਾਅ ਕੇ ਤੁਰੀਂ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਤੇ ਕਹਿ ਦੇਈਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁੱਟਿਆ...ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਮੋਹਰੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਏ..... ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਘਰ ਮਿਲਟਰੀ ਨੇ ਸੀਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੀਅ ਕੱਢ ਕੇ ਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਣ ਦੇਹ, ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਬੀਜ ਕੱਢ ਕੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਸੁੱਟੇ।

ਸਵਾਲ: ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਥੇ ਮੇਲ ਹੋਇਆ?

ਜਵਾਬ: ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੰਡੇ ਆਪ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ....ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਕਿ ਮਿਲਟਰੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ... ਜਿਹੜਾ ਘਰ

ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀ, ਉਹ ਅੰਦਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ; ਮੁੰਡੇ ਫੇਰ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਏ.....ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਹਤਬਰ ਬੰਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ... ਸਰਪੰਚ ਬੜਾ ਔਖਾ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਵਖਰ 'ਚ ਪਾ ਛੱਡਿਐ। ਭਾਵੇਂ ਦੂਜਾ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਫੌਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਹੋਵਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਫਸਰ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਕਹਿੰਦਾ 'ਤੇਰੇ ਘਰੋਂ ਜਿਹੜੇ ਮੁੰਡੇ ਭੱਜੇ ਆ, ਉਹ ਕੌਣ ਨੇ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਉਹ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਨੇ।' ਅਖੇ ਭੱਜੇ ਕਿਉਂ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਓਗੇ। ਕਹਿੰਦਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਆਏ ਆਂ।...ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ? ...ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਐ...' ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਖ਼ਤੀ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ 'ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡਰ ਵਾ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਨਾ ਭੱਜ ਜਾਵੇਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਹੀ ਆਏ ਆਂ...ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਖਾ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਿਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਹੋਈ?

ਜਵਾਬ: ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਇਕ ਦਸੰਬਰ (1984) ਨੂੰ ਹੋ ਸਕੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ (ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ) ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋਣੇ ਕਿ ਮਰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨਗੇ, ਮੈਂ ਆਖਿਆ 'ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੇ ਉਹ ਕਹੂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਊਂ।' ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ (ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਵੱਡੀ ਭੈਣ) ਦਿੱਲੀ ਗਏ। ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ 'ਅਸੀਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਜਾਣੈ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਫਿਰ ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੀ ਨਾ ਕਰਾਓ।' ਕਹਿੰਦੇ 'ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂਗੇ।' ਸੋ ਅੱਖਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਗਏ (ਓਦੋਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਜਦੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੱਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦਿੱਸਿਆ... ਓਹਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਖ਼ਰਾਬ ਸੀ ਤੇ ਪੋਹ ਦੀ ਠੰਢ ਦੇ ਐਨੇ ਜ਼ੋਰ 'ਚ ਅੱਧੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਤੇ ਨਿੱਕਰ ਜਿਹੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਆਈ ਹੋਈ ਸੀ..ਵੱਡੀ ਗੁੱਡੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ.. ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, 'ਬਾਪੂ ਕੀ ਗੱਲ ਬੜਾ ਲਿੱਸਾ ਹੋਇਐਂ, ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਮਾਰਦੇ-ਮੂਰਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇ?' ਮੈਂ ਆਖਿਆ 'ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਣਾ'; ਆਂਹਦਾ 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਆਂ..' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਤੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਐ...?' ਆਂਹਦਾ 'ਠੀਕ ਨੇ।' ਮੈਂ ਆਖਿਆ

‘ਤੁਰ ਕੇ ਵਿਖਾ।’ ਉਹ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਉਠਿਆ... ਪਰ ਇਕ ਲਾਂਘ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟੀ ਗਈ... ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਹਾਲਤ ਸਮਝ ਗਿਆ... ਇਕ ਤਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵੀ ਵੱਜੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਟਾਰਚਰ ਵੀ ਬੜਾ ਕੀਤਾ ਸੀ... ਉੱਤੋਂ ਠੰਢ ਵੀ ਅੱਤ ਦੀ... ਮੈਂ ਉਥੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਐ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖ ਤਾਂ ਲਓ।’ ...ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਐ।’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਆਹ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਐ ਐਨੀ ਠੰਢ ’ਚ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇ ਜਾਨੈਂ...।’ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੁਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਇਹ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਉਣ ਦੇਣੇ।’ ਮੈਂ ਫਿਰ ਬੋਝੇ ‘ਚੋਂ 1100 ਰੁਪਈਆ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਓ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ‘ਮੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਲਿਆ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਪੁਆ ਲੈਣ ਦਿਓ’, ਕਹਿੰਦੇ ‘ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ..’ ...ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਹਾਲਤ ’ਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਪਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਹੋਈ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ‘ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਆਂਹਦੇ ਆ ਕਿ ਤੂੰ ਦੱਸਿਐ ਪਈ ਮੈਂ ਘਰ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕੇ ਆਇਐਂ, ਕਿਹੜੇ ਡਾਲਰ ਤੇ ਕੀਹਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਆਇਐਂ..?’ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ ਤੇ ਉਥੇ ਖਲ੍ਹੇਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, ਅਖੇ ‘ਕਿਹੜਾ ਕੁੜੀ ਦਾ..... ਕਹਿੰਦਾ ਪਈ ਮੈਂ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕੇ ਆਇਐਂ?’ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵਿਕਾਊ ਸਮਝਦੇ ਓ?’ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ‘ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੈ, ਪਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਡਾਲਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੇ ਰੱਖੇ ਨੇ, ਸੇ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿਥੇ ਰੱਖੇ ਈ?’ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ‘ਇਹ ਹਰ ਕੰਮ ਨਫੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਕੰਮ ਅਣਖ ਤੇ ਆਨ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।’ ਉਹ ਪੂਰੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ’ਚ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੁਰਝਾਏ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਮਾਂ ਵੇਖ ਲਾ, ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸੱਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਈ ਦੁੱਧ ਘਿਉ ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਵੇਖ ਲਾ ਇਹ ਤੇਰੇ ਉਸੇ ਦੁੱਧ ਘਿਉ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੇਰਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਝੱਲ ਕੇ ਅਜੇ ਜ਼ਿਊਂਦਾ ਖਲੋਤੈ।’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ‘ਸਜ਼ਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਫਲਾਣਾ ਬੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਮੁਰਝਾ ਗਿਆ ਸੀ?’ ਕਹਿੰਦਾ ‘ਵੇਖ ਲਵੀਂ ਜੇ ਮੈਂ ਧੌਣ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰਿਆਂ ਤੇ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਧੌਣ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਹੋਊਗੀ...।’ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਤੋਰਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੁਝ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਤੀਜਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਕਈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀ...ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਹੋਊਗੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਚਾਨਣਾ ਪਓਗੇ?

ਜਵਾਬ: ਇਹ ਤੀਜੇ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ; ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਡੇ ਕੰਨੀਂ ਵੀ ਪਈਆਂ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਤਵੰਤ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਵੀ ਸੀ; ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ (ਵਿਚੇ ਹੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਲਾਹ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ 'ਚੋਂ ਜੀਹਦਾ ਦਾਅ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਹੋ ਹੀ 'ਕੰਮ' ਕਰ ਦੇਊ, ਪਰ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੈਂ ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ (ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋਗੇ) ਪੈਸੇ ਲਵਾ ਦੇਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ...' ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਭਲਾ ਕਿਥੋਂ ਆਉਣੇ ਸੀ...ਅਖੀਰ ਸਤਵੰਤ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਨੇ (ਬੁਲੇਟ ਪਰੂਫ) ਜੈਕਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਾਲ ਫਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ..ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ ਲੱਗਦਿਆਂ ਈ ਉਹ (ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ) ਚੀਕ ਮਾਰ ਕੇ ਭੱਜ ਉੱਠੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ...ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਬਚ ਨਾ ਜਾਵੇ..ਉਹ ਖੋਖੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਓਹਨੇ ਉਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਥੱਲੇ ਬਹਿ ਕੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਗੋਡਾ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਟੇਨ ਉਹਦੇ ਨਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛਾਤੀ ਤਕ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ...ਸਤਵੰਤ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਰੇ ਸਤਵੰਤ ਯੇਹ ਕਿਆ? ਤੇ ਮੈਂ (ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ) ਏਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ 'ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ' ਤੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਲੱਗੇ' ਘੋੜਾ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ; ਇੰਦਰਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਇਹੀ ਹੋਈ ਸੀ...ਤੀਜੀ ਏਜੰਸੀ ਜਾਂ ਤੀਜੇ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੀ ਐ, ਇਹ ਓਹੋ ਜਾਣਨ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੋਣੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ ਕਿਸ ਨੇ ਮਾਰੀਆਂ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇੰਦਰਾ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਕਮਾਂਡੋ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਇਕ ਕਮਾਂਡੋ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ ਕੱਢ 'ਤੀ। ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਓਹਦੀ ਸਟੇਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਖੋਹਣ ਲੱਗਾ....ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਤਵੰਤ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਕਰ 'ਤੀ। ਓਦੋਂ ਫਿਰ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਹੋਇਐ

ਤੇ ਓਹ ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜ਼ਖ਼ਮੀ.....।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟਾਰਚਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਕੁ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਰਚਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ.. ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਅਨੰਤ ਰਾਮ ਕੋਛੜ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਉਚੇੜਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ...ਇਹ ਗੱਲ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ ਕੋਛੜ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀ ਸੀ ਕਿ 'ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਹ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਚਦਾ ਸੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ 'ਸੀਅ' ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ?' ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਨੇ ਇਸ ਲਈ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰਨੈ ਪਰ ਕਿਤੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਲੈ ਲਈ', ਉਸ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੈਂ 'ਸੀਅ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।' ਇਹ ਕੋਛੜ ਵੈਸੇ ਵੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਤੜਫਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਟਾਰਚਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਗੋਲੀ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਖੁਰਚ-ਖੁਰਚ ਕੇ ਕੱਢ ਲਈ ਤੇ ਬੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਛਹਿਰੇ ਦੇ ਨੇਫੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਈ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੜਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ?

ਜਵਾਬ: ਜਦੋਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸੇ ਰਾਤ ਹੀ ਸੜਕਾਂ ਬਲਾਕ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪਾ ਕੇ ਦੱਸੀ ਤੇ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਵੀ ਸਮਝਾਏ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ 'ਚ ਠਹਿਰਿਆ। ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਜਾਣੂ ਮੁੰਡੇ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫਾਰਮੈਲਟੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਪ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਐ; ਅਸੀਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਗਏ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਪਈ 'ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਕੀਲ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?' ਓਹਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਖਾਏ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਸੇ ਲਈ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਲੜ ਰਿਹਾਂ; ਓਹਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਕੀਲ ਇਹ ਕੇਸ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸੋਢੀ ਕੋਲ ਗਏ; ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ

ਕਿ 'ਜੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੈਨੂੰ ਉਹਦਾ ਕੇਸ ਲੜਨ ਲਈ ਕਹੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਲੜੇਂਗਾ?' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਲੱਭੇ ਤੇ ਸਹੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ.....।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਫਿਰ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਆ ਗਿਆ ਈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੇਲੇ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਂ ਤੇ ਵਕਾਲਤਨਾਮੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਈਨ ਕਰਵਾ ਲਵੂੰ।' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ 'ਸਤਵੰਤ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਮੰਨਦਾ ਈ ਨਹੀਂ'; ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਮਨਾ ਲਵੂੰ, ਤੂੰ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਂ'।

ਸਵਾਲ: ਫਿਰ ਉਹ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਅਨੰਤ ਰਾਮ ਕੋਛੜ ਉਥੇ ਵੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਸੋਢੀ ਨੂੰ ਕੀਹਨੇ ਸੱਦਿਐ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਮੈਂ ਸੱਦਿਐ।' ਕਹਿੰਦਾ 'ਇਹਦੀ ਫੀਸ ਕਿਥੋਂ ਭਰੇਂਗਾ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਉਹਦੇ (ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ) ਹਿੱਸੇ ਅੱਠ ਕਿੱਲੇ ਪੈਲੀ ਆਉਂਦੀ ਆ, ਵੇਚ ਕੇ ਲਾ ਦਵੂੰਗਾ' ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਸੋਢੀ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ 'ਤੂੰ ਇਹ ਕੇਸ ਨਾ ਲੜ' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ 'ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੜਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਐ....?' ਫਿਰ ਉਹ ਢਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਨੱਕ 'ਚੋਂ ਨੂਹੇਂ ਜਿਹੇ ਡੋਗਦਾ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਨਾਇਆ?

ਜਵਾਬ: ਉਹ ਤਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ...ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੁਣ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇਨੈਂ', ਸੋਢੀ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਤਾਂ ਨਿਭਾ ਲੈਣ ਦੇ....ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਕੀ ਕਹੂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਸੂਰਮੇਂ ਦਾ ਕੇਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੜ ਸਕੀ....।' ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਈਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਟੰਗਣਾ ਹੀ ਟੰਗਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਚੋਰੀ ਲੋਅਰ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਕਤਲ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਸਾਈਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਪਏ, ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ 'ਤੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇ।' ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਵੀ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਸਿੰਘ ਰਾਜੀਵ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਓਹਨੂੰ ਛੁਡਾ ਈ ਲੈਣ..। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੈਂ ਓਹਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਅਪੀਲ ਲਈ ਸਾਈਨ

ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਸੋਢੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਦੋ ਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ ਕਰਵਾ ਲਏ ਪਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ 'ਚੋਂ ਰੱਦ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ 'ਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਫਿਰ ਸਤਵੰਤ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਏਨੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇ।

ਸਵਾਲ: ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਚਾਨਣਾ ਪਾਓ।

ਜਵਾਬ: ਉਹ ਸਤਵੰਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬੜਾ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਘਰ 'ਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣੇ ਨੇ....ਇਸੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਹ ਓਹਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਤਵੰਤ ਲਈ ਲੈ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ 'ਚ ਹਾਸਾ-ਮਖੌਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਖੌਲ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਪੁਆਉਂਦਾ ਸੈਂ ਤੇ ਹੁਣ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ?' ਕਹਿੰਦਾ 'ਕੌਣ ਮਿਲਾਊ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਮੈਂ ਮਿਲਾਊ।' ਕਹਿੰਦਾ 'ਫਿਰ ਮਿਲਾ ਦਿਓ।' ਮੈਂ ਕੁਝਮਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ 'ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਆ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ।' ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਤੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਾਹਵਾ ਚਿਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਰਹੇ, ਕੁੜੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਸੰਗਦੀ-ਸੰਗਦੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਮੰਗਿਆ, ਓਹਨੇ ਸਤਵੰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦਰ ਕੀ ਲਿਆਉਣ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ (ਤੋਹਫਾ) ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਤਵੰਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਵੀਂ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਉਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੀ ਹੋਈ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ; ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਿਨਾਅ 'ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਸਤਵੰਤ ਦੀ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਪਰ ਇਹ ਜਾਬਰ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੇ...ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਸਵਾਲ: ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਿਆ?

ਜਵਾਬ: ਅਸੀਂ ਆਪ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਦੀ ਪੱਕੀ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਸਿਰਫ਼ 'ਤੇ ਪੱਕੀ ਰਹੀ। ਸਤਵੰਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਲੜਕੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਗੋਦ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਅਤੇ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੱਟਦੀ-ਕੱਟਦੀ ਉਹ ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਤਵੰਤ ਕੋਲ ਜਾ ਅੱਪੜੀ। ਸਤਵੰਤ ਵੀ ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਛੱਡਿਆ, ਉਦਣ ਵੀ ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਈ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰੀਕਾਂ 'ਚ ਭਾਵੇਂ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਗਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਉਸ ਨੇ ਜੰਕਾਰੇ (ਜੈਕਾਰੇ) ਛੱਡੇ.. ਉਹ ਪੂਰੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਅਦਾ ਲਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਜੰਕਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡਣੇ ਜੋ, ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਂਗਾ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਿਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਹੋਈ?

ਜਵਾਬ: ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜੋ-ਜੋ ਗੱਲ ਉਹ ਕਰੂ ਉਹ ਨੋਟ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ-ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ, ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ; ਕਾਫੀ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ.ਜੀ. ਖਿੱਝ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ 'ਅਗਰ ਯੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਾਓ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕੋ ਭੀ ਰਹਿਣੇ ਦੇ।' ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਬਰਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਅਖੀਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਈ ਖਲੋਤੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਸੀ....ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਤੇ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਓਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਰੁਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਇਆ

ਜਾਵੇ। ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਉਠਿਆ, ਫਤਹਿ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ‘ਬਾਪੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਵਾਅਦਾ ਯਾਦ ਈ ਕਿ ਨਹੀਂ?’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਕਿਹੜਾ ਵਾਅਦਾ?’ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡਣੇ ਆ।’ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: ‘ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੰਧਾਂ ਫੜ੍ਹ-ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣੈ ਤੇ ਤੂੰ ਕਹਿਣੈ ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡੀ।’ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਨਹੀਂ ਜੰਕਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡਣੇ ਆਂ; ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਐ, ਮੈਂ ਵੀ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੈਂ ਕਿ ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡਦਾ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹੰਗਾ।’ ਫਿਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾ ਦਿਓ ਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰਨ।’ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਛੜਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੰਕਾਰੇ ਗਜਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ; ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਜੋਸ਼ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਬੜੇ ਈ ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡੇ।

ਸਵਾਲ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਇਥੇ ਮੱਲੂਨੰਗਲ ਪਿੰਡ ਆ, ਉਥੋਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਪੁਲਸ ਲਾਈਨ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ’ਚ ਗਰੰਥੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ’ਚ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ’ਚੋਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕੱਪੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ; ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦੈ ਕਿ ਫਾਂਸੀ ਵੇਲੇ ਜੀਭ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਹ, ਅਸੀਂ ਲਿਆ ਦਿੰਦੇ ਆਂ। ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਵਗੈਰਾ ਵੀ ਮੰਗਵਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਪੂਰੀ ਸਿੱਖ ਮਰਿਯਾਦਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ?

ਜਵਾਬ: ਸੱਤ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਵੈਨ ਦੀ ਡਿੱਗੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਲੰਮੇ ਰੂਟ ’ਤੇ ਪੈ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ; ਮੈਂ ਕਿਹਾ ‘ਜੇ ਮਾਰਨਾ ਈ ਜੇ ਤਾਂ ਐਨੀ ਦੂਰ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਆ?’ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਤੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰਿਦੁਆਰ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ

ਰਿਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ‘ਲਿਆਓ ਫੁੱਲ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿਓ।’ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਨਹੀਂ ਫੁੱਲ ਉਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣੇ ਨੇ, ਸਾਡੀ ਡਿਊਟੀ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਥੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਹੈ।’ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਥੇ ਉਸੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗਾਰਡ ਹੀ ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਮੱਲੂ ਨੰਗਲ ਵਾਲਾ ਗਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ...ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਫੁੱਲ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਸਤਵੰਤ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜੰਕਾਰੇ ਗਜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹਨੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡੇ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ..?’ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਬਾਬਾ ਕੁਝ ਪੁਛ ਨਾ... ਬਹੁਤ ਜੰਕਾਰੇ ਛੱਡੇ ਉਸ ਨੇ।’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ; ਕਹਿੰਦੇ ‘ਉਹ ਘੜੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਨਾ ਸਵੇਰੇ ਪਾਣੀ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ 6 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ (ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਪਈ ‘ਅੱਜ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਪਾਣੀ ਭਰ ਰਿਹੈ’, ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ‘ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖ਼ਾਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਭਰ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆ।’ ਉਸਨੇ ਮੂੰਹ ’ਤੇ ਬੁਰਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁਆਇਆ, ਕਹਿੰਦਾ ‘ਬਾਹਵਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਲਉ, ਪਰ ਬੁਰਕਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਪਾਉਣਾ...’ ਜਦੋਂ ਬਾਹਵਾਂ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਵੱਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਹ ’ਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣੂ ਇਕ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ..ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ‘ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਕੀ ਕਰਾਂ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ...’ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ‘ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਚਲੀ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜੱਫੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਵਾਂਗਾ..’ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸਤਵੰਤ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ...ਤੇ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਸਦਾ-ਖੇਡਦਾ ਹੀ ਉਹ ਫਾਂਸੀ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ..।

* * *

ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਨੀਤੀ

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ-ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਵੱਧ ਹੌਲਨਾਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਬਿੜਕਾਉਣ ਹਿੱਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾ ਮੰਨਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੋਫ਼ਨਾਕ ਤਸੀਹੇ ਦੇ-ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਝੱਲੇ ਜਾਂਦੇ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ ਤਸੀਹਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਿਰਤ ਲਈ ਏਨੇ ਹੌਲਨਾਕ ਤਸੀਹੇ ਵੀ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਝੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ 1978 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਉੱਠੀ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚਲੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰ ਕੇ ਤੁਰੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰਤ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ-ਸਿਤਮ ਨਹੀਂ ਤੋੜ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜੇਕਰ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕੱਟੇ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਲਾਹੀਆਂ, ਚਰਖੜੀਆਂ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਆਧੁਨਿਕ ਸਦੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹੋਂਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ' ਨੇ ਵੀ ਸਿਰਤੀ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦਾ ਸਿਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਰਾਡਾਂ ਘੁਸੇੜ ਕੇ ਕਰੰਟ ਲਗਾਏ, ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੁੰ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੇ, ਗਰਮ

ਸਰੀਏ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਘੁਸੇੜ-ਘੁਸੇੜ ਕੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ, ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਕਿੱਲ ਤਕ ਠੋਕ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਇਹ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਵੀ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰਤ ਨਾ ਤੋੜ ਸਕੀ।

ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਕਦਮ ਅਗਾਂਹ ਪੁੱਟਿਆ। ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤੰਗ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗੱਭਰੂ ਸਿੰਘ ਸਜ ਕੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਲੀਆਂ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਬੇਪੱਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਤਬਾਹ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰ-ਦਰ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਬੇਵਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਿਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਘਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਜੋ ਕਹਿਰ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਝੁਲਾਈ, ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵੇਖੀ ਪੁੱਛੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਗੱਭਰੂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੱਫਣ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਲੜਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੀਨੇ ਹੱਥਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਭਾਵੇਂ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤ ਨਾ ਤੋੜ ਸਕੀ, ਪਰ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਨਵੀਂ ਭਰਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੀਕ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੇ ਗੱਭਰੂ ਅਕਸਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ:

“ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਲਹਿਰ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਝੱਲ ਲਾਂਗੇ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਬੁੱਚੜ ਜੋ ਹਾਲ ਕਰਦੇ ਆ, ਓਹ ਨਹੀਂ ਝੱਲਿਆ ਜਾਣਾ...”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹੱਥਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਜੁਝਾਰੂ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤਾਏ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ

ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਮੁੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ

ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਜੁਝਾਰੂ ਜਰਨੈਲ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੀਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ। ਸੰਨ 1978 ਵਿਚ ਨਰਕਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਥਾਪੜੇ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਤਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਹਿਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ ਤੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਤੋੜਨ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ ਪਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਘਰ ਖੋਹ ਕੇ ਉੱਥੇ ਪੁਲੀਸ ਥਾਣਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜੁਲਮੋਂ-ਤਸੱਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਤ ਦਿਨ ਹੀ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਕੇ ਛੁਡਾਇਆ।

ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ 19 ਅਪ੍ਰੈਲ 1989 ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲੱਖਾ ਸਪੁੱਤਰ ਸ. ਗੁਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟੀਆਂ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਪੱਟਾਂ 'ਚੋਂ ਗਰਮ ਸਰੀਏ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਨਹੁੰ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਤੇ ਪੱਟ ਚੀਰ ਕੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਸੱਦ ਸਹਿੰਦਾ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ 18 ਮਈ 1989 ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੋਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ੱਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਈਆਂ।

ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦਾ 70 ਸਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਧੰਨਾ ਜੀ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂਆਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕਿਤੇ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਗਸਤ 1992 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਤਸੀਹੇ ਦੇ-ਦੇ ਕੇ 9 ਸਤੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੋਅ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਵੀ ਖੁਰਦ-ਖੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ 62 ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਰਮੇਜ਼ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਭੈਣ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਮਾਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਧਰਮ ਭੈਣ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ, ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਬੀਬੀ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰੰਟ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਕੋਹਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦਾ ਭੁਝੰਗੀ ਹਰਬਚਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦੀ ਉਦੋਂ ਉਮਰ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਬਾਬੇ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਧਰਮ ਭੈਣ ਕੌਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਕੂਲ ਚਲੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇ ਬਾਰੇ ਬੀਬੀ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਰਬਚਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਨਾ ਫੜਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਪਰ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਸਿਦਕ ਨਾ ਹਾਰਿਆ ਤੇ ਹਰਬਚਿੰਦਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਹਰਬਚਿੰਦਰ ਨੂੰ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਨੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ 12 ਸਾਲ ਦਾ ਹਰਬਚਿੰਦਰ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ ਰਹੇ।

(ਸ਼ਹੀਦ) ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ-
 “ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ 43 ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ 15 ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 16 ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ 27 ਬੰਦੇ ਸਨ। ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੈਰੋਵਾਲ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਰਹਾਲੀ ਪੁਲੀਸ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠਿਆਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਜਬਰੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 9 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਫ਼ੌਜੀ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਸੰਗਤਪੁਰਾ ਦੀ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਮੋਹਰੀ ਨੂੰ ਜਗਰਾਓਂ ਨੇੜੇ ਇਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਲਾਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਪੰਡੋਰੀ ਗੋਲਾ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਅਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ 43 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 5 ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਰਤ ਸਕੇ। ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਭਰਾ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 16 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਕੋਦਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 29 ਤੇ 30 ਮਾਰਚ 1993 ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰਹਾਲੀ ਥਾਣੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੌੜਾ ਵਧਾਣਾ ਨੇੜੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।”

(ਸ. ਖਾਲੜਾ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਚੋਂ)

ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ 1992 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬਾਬੇ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਹੁਣ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਚੁੱਕ ਲਏ ਜਾਣ। ਇਹ ਮੁਹਿੰਮ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਵਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਤਾਲੇ ਤੋੜ ਕੇ ਸਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਲੈਂਟਰ ਡੇਗ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚੋਹਲਾ ਖੁਰਦ ਦੇ ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਜਨਵਰੀ 1988 ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇ ਘਰ 2 ਅਗਸਤ 1992 ਨੂੰ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਖੂਬੀ ਰਾਮ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਆਦਿ ਬੁੱਚੜ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਰੀਕੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੋਲ 17 ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਸਮੇਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਸਿੱਕਾ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ. ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ। ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ

ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ। ਬਾਠ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਹਿਰੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਉਦੋਂ ਤਕ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਕਤ ਜੁਝਾਰੂ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਜੁਝਾਰੂ ਬਣੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੇਤੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਈ ਵੀ ਹੋਣ। ਇਸ ਕਾਰਨ 28 ਫਰਵਰੀ 1993 ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰੋਂ ਸ਼ਿਕੰਜਾ ਢਿੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੁੜ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਹਰਬਚਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ 24 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਤੋਂ ਲੁਕ ਕੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦੂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਮੀਦ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ।

ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ

ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੌਮ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਅਰਸਾ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫੋਰਸ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਨਰਲ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਕਹਿਰਾਂ ਦਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਢਾਹਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਚੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਭਾਈ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਚਾਚੇ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਜੱਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੁਲੀਸ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ

ਭੰਨਿਆ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ, ਜਦਕਿ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀਰਪਾਲ ਕੌਰ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਗਗਨਦੀਪ ਕੌਰ ਤੇ ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਕਰਮਵਾਰ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੇ ਸਵਾ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੀ, ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਤੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ

ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ ਭਾਵੇਂ ਸੰਨ 1984 ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਕਮਾਂਡਰਾਂ 'ਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਪਰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਅੱਤ ਦਾ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ। ਪਰ ਸੰਨ 1991 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਚਣੇ ਚਬਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ 36 ਘੰਟੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਜਨਵਰੀ 1992 ਨੂੰ ਖਿੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਵਿਸਾਹ ਕੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ 35 ਸਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ 28 ਸਾਲ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 25 ਸਾਲ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਹੀ ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਹਰਭਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ।

ਭਾਈ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ

ਭਾਈ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੰਘਾ ਦਾ ਘਰ ਅੱਜ ਵੀ ਉਜਾੜ ਪਿਆ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਧੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਕਹਿਰੀ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਾਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੂਰਮੇ

ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੇ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਭਰਾ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜੇ ਤਕ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ।

ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਛੰਦੜਾ

ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਛੰਦੜਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਸੀ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਹਮਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਨ 1991 ਨੂੰ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਕੋਲੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਹੌਲਨਾਕ ਤਸੱਦਦ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਤਸੱਦਦ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਾਮਪੁਰ ਦੀ ਬੀਬੀ ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੁਖ ਤੋਂ ਇਕ ਭੁਝੰਗੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਛੰਦੜਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਮਿਤੀ 12-8-92 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਗਿੱਲ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਹੌਲਨਾਕ ਤਸੱਦਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਥੇਬੰਦਕ ਭੇਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੰਘ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡਦਾ ਤੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਦਾ ਅਖੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਖਿੱਝ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਛੰਦੜੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਛੰਦੜੇ ਦੇ ਭੁਝੰਗੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਭਾਈ ਛੰਦੜੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਰਮੇਜ ਕੌਰ ਪਾਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ

ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਮਾਂਡਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਤਕ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਂਡਿਆਂ 'ਚ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ। ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੋ ਦੋਸਤਾਂ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਭਗੌੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ਚੁੱਕ

ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਸਾਲ ਕੁ ਦਾ ਸੀ, ਦੇ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਅੱਕ ਕੇ ਭਗੌੜਾ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਮਿਤੀ 16 ਮਈ 1992 ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਜਿਉਂਦਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਰ ਵਿਚ ਕਿੱਲ ਠੋਕ-ਠੋਕ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਪੁਰੇ ਦਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਲਾਵਾਰਿਸ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਸਾਂਝੂ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਮਰਨਊ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ 15 ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਅੰਦਰ ਚਾਚੇਵਾਲੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਚਾਚੇਵਾਲੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਡਾਸਾ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਦੇ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ। ਮਿਤੀ 10 ਅਗਸਤ 1992 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਡਾਸੇ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਭੱਜ-ਨੱਠ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤੇ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਡਾਸਾ ਵੀ ਮਿਤੀ 8 ਜਨਵਰੀ 1993 ਨੂੰ ਛਿਛਰੇਵਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਗੰਡਾਸੇ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਕੀਤੇ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੰਡਾਸੇ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਸ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕੀਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਰੰਜ ਹੈ, ਤੇ ਇਕ ਆਸ ਵੀ, ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕਿਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਹੋਣ।

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ ਚਾਚੇਵਾਲੀ ਦੇ ਸਾਂਝੂ ਦੀ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਂਝੂ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਲ-ਮੰਡੀ 'ਚ ਬਿਜਲੀ ਮਕੈਨਿਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ

ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਮਿਤੀ 28 ਅਕਤੂਬਰ 1990 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਤੜਕੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਕੰਪਾਂ ਟੱਪ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਇਸ ਪੁਲੀਸ ਗਾਰਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਗੁਰਮੀਤ ਚੰਦ ਚੌਧਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ 21 ਦਿਨ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿਚ ਨਹਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੰਕਾਰੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਅੰਦਰ ਕੌਣ ਹੈ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਦਰ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨਹਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਵਾ-ਤਵਾ ਬੋਲਦੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਪਤਨੀ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ:

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ ਓ....?”

ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ:

“ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਗੰਗਾਨਗਰ ਲੈ ਚੱਲੇ .....ਐਥੇ ਈ ਆਂ....।”

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਕਿ ਏਨੀ ਠੰਢ ਵਿਚ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਲ ਕੋਈ ਗਰਮ ਕੱਪੜਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਟੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆਈ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੜਾ ਕੇ ਪਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕੋਟੀ ਖੋਹ ਕੇ ਵਾਪਸ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਫਿਰ ਕੋਟੀ ਫੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕੋਟੀ ਪਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀਪ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਘੁਮਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੈਰਵਾਈ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਓ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੇ। ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਏਨੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ, ਸੋ ਇਨਸਾਫ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ, ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਤੇ ਡੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਾ ਨਿਕਲੀ।

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਾਚਾ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆ ਕੇ ਪੈਰਵਾਈ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਮਦਰਦੀ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਮਾਰੇ ਗਏ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਅਜੇ ਥਾਣੇ 'ਚ ਪਏ ਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦੈਂ ਤਾਂ ਪਛਾਣ ਲੈ।' ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਘਰ ਆ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਥਾਣੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬੇਤਾਬੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਕਿਹਾ:

“ਨਹੀਓਂ ਲੱਭਣੇ ਲਾਲ ਗਵਾਚੇ, ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਫਰੋਲ ਜੋਗੀਆ...”

ਇਹ ਬੋਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਧੜਕ ਉਠਿਆ। ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਲਹੂ ਭਿਜੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਫੋਲੀਆਂ ਤਾਂ ਇਕ ਗੰਢ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਕੁੜਤਾ ਤੇ ਉਹ ਕੋਟੀ, ਜਿਹੜੀ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਠੰਢ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਜ਼ਬਰੀ ਪੁਆਈ ਸੀ, ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਕਲੇ ਕਈ ਸੁਰਾਖਾਂ ਅਤੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਗਤੁੱਚ ਲੱਭ ਗਈ। ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰੋਂਦੀ ਇਕ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦੁਖੀ ਪਤਨੀ ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੁਆ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।' ਪਤਨੀ ਦੀ ਆਸ ਫਿਰ ਜਾਗ ਉਠੀ ਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਉਹ ਆਸ ਤੇ ਬੇਆਸ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੁਤਰਾਣਾ

ਪਟਿਆਲਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਸਬੇ ਪਾਤੜਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਸੁਤਰਾਣਾ ਦਾ ਗੱਭਰੂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੁਤਰਾਣਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੰਨ 1988 ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਨ 1992 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਉੱਪਰ ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਕਰੋਧ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜੁਝਾਰੂ ਜਰਨੈਲ ਸੰਨ 1993 ਤਕ ਲਗਭਗ ਸਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਸੁਤਰਾਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮਖੋਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਅੜਿੱਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੁਤਰਾਣੇ ਦਾ ਦਾਦਾ ਜਥੇ: ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੈਤੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਿ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ

ਮਾਤਾ ਲਾਭ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਨਮੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਭਰਾ ਸਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਕਹਿਰ ਢਾਹੁਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਾਤੜਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਤਰਾਣੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸੰਘਾ' ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਾਣੇਦਾਰ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ ਕੁਰਾਲੀ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਅਥਾਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਢਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਗਰੇਵਾਲ ਨਾਂ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਰਮ ਪ੍ਰੈੱਸਾਂ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਕੋਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਤਿੱਖੇ ਸੂਏ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕਰੰਟ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਲੂਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੱਤ ਦਿਨ ਇਹ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਊ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 19 ਅਗਸਤ 1992 ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਕੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਲਈ। ਉਸ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੌਲਨਾਕ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰ-ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਜਬਰ ਕੇਵਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਤਾਏ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਤਾਏ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਾਂ ਹੱਥ ਤਕ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਜਬਰ ਅੱਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤਕ ਵੀ ਪੁੱਜਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਲੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਰਹਿਣ

ਲੱਗਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਸਮੇਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਾਏ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁੱਕ ਲਏ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ 3 ਨਵੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਚੰਦਿਤ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਮਿਤੀ 18 ਨਵੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਗੱਭਰੂਆਂ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਦੌੜ ਜਾਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਦੇ ਤਾਏ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਲਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਫਰਾਰ ਸ਼ੋਅ ਕਰ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਦੇ ਯੂ.ਪੀ. 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 1996 ਵਿਚ ਛਪੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਤਾਂ ਕੀ ਅਸਥੀਆਂ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੰਜ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਹੀ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਰਧ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸੱਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ

ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਵੀ 1986 ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਪਿਆ ਸੀ। 1992 ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕਹਿਰ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਝੁਲਾਈ, ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਭਰਾ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਟੀਚਰ ਸੀ, ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਚੌਕੀ ਦੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਉਥੋਂ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਸਵੰਤ, ਜੋ ਕਿ ਸੁਤਰਾਣੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਸੰਨ 1978 ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੇ 13 ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਮੀਨੀ ਸੋਚ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਭੱਜਣ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ।

ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਭੂਤਰੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਪੁੱਟੀ, ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਰੋਲੀ ਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਸਿਰ 'ਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੁਤਰਾਣਾ ਦੇ ਤਾਏ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਬੰਦ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਗੱਡੀ ਉਥੋਂ ਸਮਾਣੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ।

ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਭਾਈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੰਨ 1978 ਦੇ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਅਥਾਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ। ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਹੇ। ਆਪ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਗਈਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਅਜੀਤ ਸੰਧੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ। ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ (40 ਸਾਲ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਕੇਸਕੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਵਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੜੇ ਭੱਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਇਕ ਮਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰ ਬੀਬੀਆਂ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਹਰੀਕੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਚੋੜ੍ਹ

ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਭਾਈ ਮਾਧਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਦੋ ਭਾਣਜੇ, ਭਾਈ ਬਸ਼ੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦਾ ਜੀਜਾ ਤੇ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ।

*

*

*

ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੇਤਾਬੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਕੀਤਾ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਮੰਚ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਘਰ-ਘਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ। ਆਮ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲ ਅਤੇ ਪਲੇਸ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਅੰਦਰ ਅੱਤ ਮਚਾ ਕੇ ਹੀ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੁਝਾਰੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹਰ ਇਕ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਵੀ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਚਰਿੱਤਰਹੀਣਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਥਿਆਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰਹਨਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਫੈਲਾਈਆਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ 'ਅਨੰਦ-ਕਾਰਜ' ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਮੂਾ ਬਲੀ ਤਾਂ ਪਤੰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਲਣ ਹਿੱਤ ਕੇਵਲ ਗੱਭਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵੀ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਖੱਛਣ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਿਤਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰੜੀ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਈਆਂ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਰੂਪੇਸ਼ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਏ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਉਧਾਲੇ ਕਹਿ ਕੇ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਟੀ.ਵੀ., ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਟਰੈਕਟ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਉਧਾਲੇ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟੁੱਕੜਬੋਚ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਕਦਮ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਕੈਮਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ, ਸਗੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਰੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਜਬਰਦਸਤੀ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸਿਰੜੀ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਤੇ ਡਰਾਵਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਸਿਰੜ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਬਾਅ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ 'ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਟਰੱਸਟ' ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਹਿੱਤ ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਨਾਲ ਮਾਰਚ 1989 ਵਿਚ ਲਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਅਫ਼ਵਾਹ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮਿਤੀ 21 ਜੁਲਾਈ 1992 ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੋੜਨ ਲਈ ਨਿਤ ਦਿਨ ਪੁਲੀਸ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਅਠਾਰਾਂ ਕੇਸ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਦਾ ਜਾਲ ਫੈਲਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਟੀ.ਵੀ. ਸਾਹਮਣੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਕ ਮਿੱਠੀ ਜੁਬਾਨ ਵਾਲੇ

ਐਸ.ਪੀ. ਮਦਨ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ।

ਮਦਨ ਗੋਪਾਲ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ:

“ਸੰਦੀਪ! ਹੱਥਾਂ ’ਤੇ ਸਰੋਂ ਜ਼ਮਾਅ ਕੇ ਵੇਖ! ਤੇਰੀ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਈ ਸਿੱਧੀ ਗਿੱਲ ਸਾਹਬ (ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ) ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਵਾ ਦਿੰਨੈ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਹੁਣੇ ਵਾਪਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਬਸ ਕੈਮਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਵਾਰ ਬੋਲ ਦੇਹ....।”

ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ’ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਣਾਉਣੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ੇਖੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ, “ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਹ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰੇ ਬੈਠੀਆਂ ਐਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ।” ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ ’ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੀ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ ’ਤੇ ਧਮਕੀ ਭਰਿਆ ਲਹਿਜਾ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਕਮਲੀ ਨਾ ਬਣ....ਤੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ’ਚ ਸੜ੍ਹਦੀ ਮਰ ਜਾਣੈ....ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਾ....।”

ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹੋਰਾ-ਫੇਰੀ ਵਿਚ ਨਾ ਆਈ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਬਜ਼-ਬਾਗ਼ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ’ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਕਰਨ। ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੇ ਹੁਣ ਮੰਨਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪੁਲੀਸ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਜਥੇਦਾਰਨੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੰਦੀਪ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਕਿਹਾ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰੇ। ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲਵੇਗੀ?

ਅਖੀਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਚਾਣਕੀਆ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਛਲ ਵਾਲਾ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਿਆ। ਬਟਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਫਾਰਮੈਲਿਟੀ ਲਈ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਕਾਗਜ਼ ਅੱਗੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਪੜ੍ਹਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ। ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

“ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਵਾਇਆ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।”

ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਇਹ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਪਾੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਸੋਚ ਕੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਵਕੀਲਾਂ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ:

“ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣੈ.....ਕਰ ਦੇ ਸਾਈਨ ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ.....।”

ਪਰ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਕੱਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ।

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਾਰਚ 1993 ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ 'ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ੀ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਬੀਬੀ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ‘ਉਹ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਬਿਆਨ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਜਾਵੇਗੀ’; ਪਰ ਉਸ ਨਿਡਰ ਬੀਬੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ:

“ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਭਾਈ ਖਾਨਪੁਰ) ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ....।”

ਕਾਫ਼ੀ ਦਬਾਅ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੀਬੀ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੋਂ ਨਾ ਬਿੜਕੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੌਲਨਾਕ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਖਾਨਪੁਰ ਵੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਸਹਿੰਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਬੀਬੀ ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਗਰਭਵਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਅਨਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾੜ੍ਹਾ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਪਾੜ੍ਹਾ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ 10 ਮਹੀਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਬਰੀ ਉਧਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਨੇ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ

ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਐ।' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਅਜੀਤ ਸਿਹੰ ਸੰਧੂ ਹੱਥੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਤਸੱਦਦ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ।

* * *

ਇਹ ਵਜ਼ੀਦੇ ਅਤੇ ਔਰੰਗੇ
ਫੜ ਕੇ ਜਦ ਸੱਥਾਂ ਵਿਚ ਟੰਗੇ
ਫਿਰ ਮੰਗਦੇ ਨਾ ਪਾਣੀ ਨੂੰ
ਜ਼ਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੀ ਅਮਰ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗੁੰਡਾਗਾਰਦੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗੁੰਡਾ-ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੀ ਰਣ-ਨੀਤੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਕਈ ਕਮੀਨੇ ਤੇ ਕੁਟਲ ਪੈਂਤੜੇ ਅਪਣਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁੰਡਾ-ਗਿਰੋਹ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗ਼ੈਰ-ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋਈ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਗੁੰਮਨਾਮ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੋਰੂ ਪਾਉਂਦੇ, ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਈ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਵਿਚੋਂ-ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਗਿਰੋਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਹੋ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਗਿਰੋਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ’ (ਬਲੈਕ ਕੈਟਸ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਤਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਭੱਜਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਮਕਸਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਪੀਆਂ-ਚੋਪੜੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਦੋਂ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਰਿਬੈਰੋ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ:

“ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜ ਕੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਰਿਬੈਰੋ ਨੇ ‘ਇਲਸਟਰੇਟਿਡ ਵੀਕਲੀ’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ ਨੰਦੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਸਫਾਈ ਦਿੱਤੀ:

“ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ (ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ) ਗਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ (ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ) ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਕੇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ, ਜਦੋਂ ਗਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ (ਡਰ ਕਾਰਨ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਹਿਚਕਚਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਹੀ ਕਿ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਕ ਸੁਝਾਅ 'ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ' ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ 'ਮੁੰਡਿਆਂ' ਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪੁਆ ਕੇ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਏ। ਜਿਹੜੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ (ਕੱਚੇ ਪਿੱਲੇ ਜਾਂ ਸ਼ੌਂਕੀਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਨੌਜਵਾਨਾਂ) ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੰਢ ਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਗਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਵੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗਰੁੱਪ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦਾ ਹੀ ਗਰੁੱਪ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਉਸ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦੇਣ।”

ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਇਹ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ 1988 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ-ਅੰਸ਼ ਇਹ ਸੀ:

ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ: “ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਅਸਾਲਟਾਂ ਲਟਕਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾ ਵੜਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਹ ਨਕਲੀ ਜੁਝਾਰੂ, ਖੁਦ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਜੁਝਾਰੂ ਦੱਸ ਕੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ.... ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਚੁੱਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਲੈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਬਦਨਾਮੀ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਕੁਝ ਕੱਚੇ-ਪਿੱਲੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀ ਵਿਗੂਣੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਖਾਤੇ ਪਾਉਣ 'ਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਕਿਸੇ

ਅਮੀਰ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਥੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਹ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਹ ਇਕ-ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਏਨੇ ਖਾੜਕੂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਫਲਾਣੀ-ਫਲਾਣੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਫੜੀ ਗਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦੇ ਕੇ ਜਾਨ ਛੁਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਬੜੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।”

ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਬਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ (ਕਈ ਵਾਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਫੜ ਲਏ ਜਾਣ 'ਤੇ) ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਸ਼ਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁੰਡਾ-ਗਿਰੋਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬੜੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਇਸ 'ਤੇ ਘੋਸਲ ਵੱਟ ਬੈਠੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਰੂਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਦ ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਨੇ ਤਾਂ ਸੌ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। 'ਇੰਡੀਆ ਟੁਡੇ' ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ.ਕੇ. ਮੁਦਗਿਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ:

“ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ (ਭਾਰਤੀ) ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਲ (ਅਜਿਹੇ) ਖੁਫ਼ੀਆ ਦਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਦਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।”

ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਗੁੰਡਾ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ 'ਚ ਦਾਖਲੇ ਵੀ ਦਿਵਾਏ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਲੀ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਈ ਗਿਰੋਹ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੇ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਥੰਮ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਗੁੰਡਾ ਕਮਾਂਡਰ ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਦਨਦਨਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਏ ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਕੁ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੇ ਸਰਗਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

* * *

ਸੰਤੋਖ ਕਾਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਅਸੀਮ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਹਥਕੰਡੇ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਹੰਮਦ ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਲਮ ਨੇ ਕੁਝ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਆਲਮ ਸੈਨਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਲਮ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪੰਥਕ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਫੋਰਸ' ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਆਲਮ ਵੱਲੋਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਰਗਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ੁਹਰਤ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਅਧੀਨ ਕੇਵਲ ਸੰਤੋਖਾ ਕਾਲਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਅਵਾਰਾਗਰਦ ਮੁਸ਼ਟੰਡਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਫੋਰਸ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਫੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਭੇਤ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਆਲਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਕਾਲਾ ਕਈ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਆਲਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. (ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੈਂਟਰਲ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲੀਸ) ਦੀ 25 ਵੀਂ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦਾ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਥਾਮਸਨ ਗੰਨ, ਇਕ ਸਪੇਨਿਸ਼ ਮਾਊਜ਼ਰ, ਇਕ ਕਾਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਗੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 25 ਚੋਣਵੇਂ ਗੁੰਡੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਕਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਗੁੰਡੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਘਾਤ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਜੁਝਾਰੂ

ਨੌਜਵਾਨ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁੰਡੇ ਗਿਰਝਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ 'ਤੇ ਝਪਟ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮਾਲ-ਮੰਡੀ ਦੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਔਖ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁੰਡੇ ਹੱਥ ਆਏ ਜੁਝਾਰੂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਇਕ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਆਲਮ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦੇ।

ਫਿਰ ਕਾਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਏਨੀ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਲਮ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਵੀ ਪੰਥਕ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਫੋਰਸ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਵਿਓਂਤ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਗਰੰਥੀ ਉਸ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਬੋਲੇਵਾਲ ਦਾ ਕਤਲ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਸੁਰਖੀਆਂ 'ਚ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲੇ ਦਾ ਗਿਰੋਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਟਿੱਡੇ ਦੇ ਪਹਾੜ ਢਾਹ ਲੈਣ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਾਲੀ ਗਰਜ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹੋਏ ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ। ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਨੇੜਲੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਰਵਾਏ। ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਗੋਲੀ ਚੱਲ ਕੇ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਵਿਰਕ ਦਾ ਜਬਾੜਾ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੜਕਾਊ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਵਾਪਰੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ।

ਪਰ 'ਕਾਲੀ ਗਰਜ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਰੋਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਦੂਰ, ਆਲਮ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਵੀ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲਾ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦੋ ਅਮਰੀਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਟਾਈਮਜ਼' ਅਤੇ 'ਸੰਡੇ ਨਿਊਜ਼' ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਹੋਟਲ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ 'ਬਹਾਦਰੀ' ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸੁਣਾਏ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਪਿੱਛੋਂ 'ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਟਾਈਮਜ਼' ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

...ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਕਾਤਲ ਟੋਲਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ

ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲੀਸ ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। .....ਇਸ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਅਤੇ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਲਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਮ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਟੋਲੇ ਦਾ ਨੇਤਾ ਇਕ ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਹੈ। .....ਕਾਲੇ ਨੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਮੈਂ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ; 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੇਰੇ 20-25 ਸਾਥੀ ਹਨ.....ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸਾਨੂੰ ਟੱਕਰ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਤਮਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। .....ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਫੜ ਸਕਾਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿਆਂ....। .....ਨਵੰਬਰ '86 ਤੋਂ ਲੈ ਹੁਣ ਤਕ ਮੈਂ 50 ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਹਨ।' ਕਾਲੇ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਾਰਡ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਿਟ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਡ ਉੱਪਰ ਇਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਇਬਾਰਤ ਸੀ, "ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਧਾਰਕ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲੀ-ਸਿੱਕੇ ਸਮੇਤ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦੀ 25ਵੀਂ ਬਟਾਲੀਅਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।" ਇਸ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਕਮਾਂਡੈਂਟ 25ਵੀਂ ਬਟਾਲੀਅਨ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦੀ ਜਾਮਨੀ ਰੰਗ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦਸਤਖਤ ਵੀ ਸਨ..."

(ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਟਾਈਮਜ਼, 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1988)

‘ਸੰਡੇ ਨਿਊਜ਼’ ਨੇ ਵੀ ਕਾਲੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖਿਆ:

“ਕਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ‘ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉੱਚ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਪੁਲੀਸ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।’ ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ’ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਜੰਗ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੈ...ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਸੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਵੀ ਕਰਨੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ...ਪਰ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ‘ਅੱਤਵਾਦ’ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ...।’ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੀ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ।”

ਅਜਿਹੇ ਗਿਰੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਲੁੱਟ ਲੈਣ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਿਆਂ ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਈ ਬੈਂਕਾਂ ਵੀ ਲੁੱਟ ਲਈਆਂ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ ’ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਬੈਂਕਾਂ ਲੁੱਟਣ ਤੋਂ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਲੀ ਲੁੱਟਮਾਰ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਈ

ਰੱਖੀ।

ਜਦੋਂ ਆਲਮ ਦੀ ਬਦਲੀ ਜਲੰਧਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਚੋਣਵੇਂ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਬਣ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਾਲੇ ਦਾ ਸਾਥ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਲਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰੇਂਜ ਦੇ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਵੱਜੋਂ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਐਨ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ-ਸੁੱਖੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ (ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਰੋਡ) ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦੇ ਇਕ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਪਾਲੇ। ਕਾਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਕਮਾਨ ਕਿਸ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ, ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ।

ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਦਲਬੀਰਾ

ਦਲਬੀਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੱਖੋਕੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ। ਖੂਡਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਲਜ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਵਿਗੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਉਸ ਨੇ ਸਮਗਲਰਾਂ ਨੂੰ ਨਕੇਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਗਠਜੋੜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਸਮਗਲਿੰਗ ਵਿਚ ਖੂਬ ਪੈਸਾ ਕਮਾਇਆ। ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਧੰਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ। ਅਖੀਰ ਇਰਾਦਾ ਕਤਲ ਦੇ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਦਲਬੀਰਾ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਫਰਵਰੀ 84 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭੇ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਨਿਬੜਨ ਲਈ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਪਾਲਣੇ ਆਰੰਭੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ 'ਮਿਹਰ ਭਰੀ' ਤੇ 'ਪਾਰਖੂ' ਅੱਖ ਹੇਠ ਆਇਆ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਨ ਹੀ, ਉਤੋਂ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੋਹਾਗੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਯੋਗਤਾ ਪੂਰੀ ਸੀ, ਸੋ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ 1986 ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਹੰਮਦ ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਲਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੀਤਲ ਦਾਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ 'ਕੰਮ' ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਲਬੀਰੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਦਸ ਕੁ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਗੁੰਡੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਆਪਣੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਲਬੀਰੇ ਨੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ 'ਏ' ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ

ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ ਨੇ 'ਬੀ' ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਰਸਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ।

1988 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਲਬੀਰੇ ਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਉਰਫ ਕੇ.ਸੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੰਟੀ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਵੇਸਲੇ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਚਾਨਕ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਜਾ ਕੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਕ ਗਸ਼ਤੀ ਟੁਕੜੀ ਉਧਰ ਆ ਨਿਕਲੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਕਾਤਲ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਭੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਲੀਸ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਝਪਟੀ। ਦਲਬੀਰੇ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣਾ 'ਆਈ-ਕਾਰਡ' ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਲਹਿਰਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਪੁਲੀਸ ਨਾ ਰੁਕੀ ਤਾਂ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਜੇ.ਐਫ. ਰਿਬੇਰੋ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਿਬੇਰੋ ਨੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਖਾੜਕੂ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਕੇ.ਸੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੰਟੀ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਹੋਏ ਇਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਨੇ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਦਲਬੀਰਾ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਰਿਬੇਰੋ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੋ ਤਰੱਕੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਮਾਰੂਤੀ, ਇਕ ਫਿਏਟ ਤੇ ਨਾਲ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਗਾਰਦ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣ ਦੇ ਝੰਜਟ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਦਲਬੀਰੇ ਨੇ ਬੇਖੌਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਆਰੰਭੀ ਤੇ ਕਈ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੌਲਤ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁੱਟੀ, ਫਿਰੌਤੀਆਂ ਲਈਆਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਠੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ। ਉਹ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵੰਡ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦਲਬੀਰੇ ਨੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ਕੁਝ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੱਤ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੋਨਾ ਫਿਰੌਤੀ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਤੇ ਇਸ ਮਾਅਰਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਈ ਬਾਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸੂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ। ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੀਤਲ ਦਾਸ ਨੇ ਦਲਬੀਰੇ

ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ। ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਫਿਰੋਤੀ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਖਾਣ ਦਾ ਮਾਰਾ ਇਸ ਵਾਰਦਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਬੈਠਾ। ਗੱਲ ਜਦੋਂ ਤੂੰ-ਤੂੰ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਰਿਬੈਰੋ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਦਲਬੀਰੇ ਨੇ ਡੱਬ 'ਚੋਂ ਮਾਊਜਰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੀਤਲ ਦਾਸ ਤੇ ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਦਲਬੀਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਿਬੈਰੋ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਬੀਆਂ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਉਠੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁੰਡਾ-ਗਿਰੋਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁਝ ਸੱਚ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਇੰਡੀਆ ਟੁਡੇ' ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ 'ਵੀ ਮੁਦਗਿੱਲ' ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨਾਲ ਰਿਬੈਰੋ ਨੇ ਕਿਹਾ:

“ਦਲਬੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਪਿਆ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ।”

(ਇੰਡੀਆ ਟੁਡੇ, ਹਿੰਦੀ, 15 ਸਤੰਬਰ 1988)

ਜਸਵਿੰਦਰ ਕਾਲਾ, ਲੱਖਾ ਮਰੂਤੀ ਤੇ ਬੰਟੀ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਕਾਲਾ ਤੇ ਲੱਖਾ ਮਰੂਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਉਸ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦੇ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡੇ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਰੇਆਮ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ (ਜੀ) ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਗੇ। ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਪਾਲ ਕੇ ਬਟਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਗਿਰੋਹ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਲੱਖਾ ਮਰੂਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਿਨੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਨੇ 31 ਅਗਸਤ 1988 ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ:

“ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਸਕਦੈ...ਰਤਾ ਜਿੰਨਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ। ਓਹੀ ਰਵਾਇਤੀ ਚਾਦਰਾ, ਕੁੰਢੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ, ਸ਼ੱਕੀ ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਏ.ਕੇ. ਸੰਤਾਲੀ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ‘ਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨ’। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅੱਗ ਉਲਗਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ। ਸਥਾਨ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਟਾਂਡਾ।”

ਜਸਵਿੰਦਰ ਕਾਲੇ ਤੇ ਲੱਖੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੀ-ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ। ਲੱਖੇ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਂ ‘ਲੱਖਾ ਮਰੂਤੀ’ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਥੇ ਵੀ ਨਵੀਂ ਮਰੂਤੀ ਵੇਖਦਾ, ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਇਨਾਮਧਾਰੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੱਖਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲਾਸ਼ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤੋਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਭਾਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਲੱਖੇ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ:

“ਅੱਜ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਪੁਲਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਿਆਲਗੜ੍ਹ ਲਾਗੇ ਇਕ ਡਰੇਨ ‘ਤੇ ਹੋਏ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਲੱਖਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ

ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਲੱਖਾ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਦਿਆਲਗੜ੍ਹ ਦੀ ਇਕ ਬਹਿਕ 'ਤੇ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਹ (ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ), ਐਸ.ਪੀ. (ਹੈਡ ਕੁਆਰਟਰਜ਼) ਅਨਿਲ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਐਸ.ਪੀ. (ਉਪਰੇਸ਼ਨ) ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੁਲਸ ਅਤੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਪੁਲੀਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦਾਂ ਨੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਵੀ ਭਾਰੀ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਦੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰਾ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਗਰੋਂ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੱਖਾ ਮਲਕਪੁਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।”

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਤੋਤੀ ਨੂੰ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਲੜ ਪਿਆ ਕਿ ‘ਲੱਖੇ ਨੂੰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ’ਚ ਮਾਰ ਕੇ ਇਨਾਮ ਬਟਾਲਾ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਖਾ ਰਿਹੈ?’ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਤੂਫਾਨ ਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਈ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਸ ਗਰੋਹ ਨੇ ਵਿਸਾਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਲਾਸ਼ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੁੱਟ ਖਾਣ ਦੀ ਹੋਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਿਲ ਗਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਇਕ ਬੰਟੀ ਨਾਂ ਦੇ ਗੁੰਡੇ ਨੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਕੰਵਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਿੰਦੀ ਰਿਆਲੀ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚੁਕਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਛਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਸ਼ਿੰਦੀ 'ਤੇ ਅਥਾਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਿੰਡਾਂ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਦਾ ਵਿਚ ਸੰਗੀਨਾਂ ਤਕ ਘੁਸੇੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਉਹ ਅਖੀਰ ਤਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ: “ਬੱਬਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਈ...ਕੱਢ ਸਕਦੈਂ ਤਾਂ ਕੱਢ ਲੈ...” ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਸਹਿੰਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੋਹ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਬੰਟੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਨੇ ਭੱਜਣ ਦੇ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰਬਾ-ਤੂੰਬਾ ਕਰ ਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ।

ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਲੱਖਾ ਮਾਰੂਤੀ ਦੀ ਅੱਤ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਆਣ ਬਹੁੜਿਆ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਚਾਈ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹੀ ਲੁੱਟ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਰੋਹ 10 ਸਤੰਬਰ 1989 ਨੂੰ ਧਾਰੀਵਾਲ ਥਾਣੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਲੇਰ ਖੁਰਦ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਜਾ ਧਮਕਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਕੱਟ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੇ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

ਹਦਾਇਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ:

“ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਗਹਿਣੇ ਲੈਣ ਆਏ ਹਾਂ....।”

ਜਿਹੜਾ ਘਰ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁੱਟ ਕੇ ਆਏ ਸੀ, ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖਬਰ ਫੈਲ ਗਈ। ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੋ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘ ਲੀਡਰ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਲੀਆ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਉਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਕਿ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਏ ਆਏ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ 'ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਕਾਲਾ ਤੇ ਲੱਖਾ ਗਹਿਣੇ ਨਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਧਰ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰੋ।

ਸਾਰੇ ਗੁੰਡੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਦਾ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਜਵਾਬੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਲੱਖਾ ਮਾਰੂਤੀ ਵੀ ਢੇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਗੁੰਡੇ ਭੱਜ ਖਲੋਤੇ ਪਰ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਾਲੇ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਸਪੈਸ਼ਲ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ' ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ।

* * *

ਚੰਨਾ ਦਿਆਲਗੜੀਆ

ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦੇ ਪਾਲੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸੀ- ਮਜ਼ੀਨਾ ਪੁਲੀਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲੇ ਪਿੰਡ ਦਿਆਲਗੜ੍ਹ ਬੁੱਟਰ ਦਾ ਚੰਨਾ। ਇਹ ਬੀ.ਟੀ.ਐਫ. ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੁਝਾਰੂ ਭਾਈ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਿੰਦਾ ਕੰਮੇਕੇ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਿੰਦਾ ਕੰਮੇਕੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚੰਨਾ ਪੰਥ-ਪੰਥ ਕੂਕਦਾ ਤੇ ਮਿੱਠੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਤਿੰਦੇ ਨੂੰ ਭਾਈ ਪੈਂਟੇ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਤਿੰਦੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਭਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਹਿਰ ਤੋਰੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਤਿੰਦੇ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਤਿੰਦੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਆਪਣੀਆਂ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਤਿੰਦਾ ਸਿੱਧੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਘੇਰੇ ਤੋੜ ਕੇ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਤਿੰਦੇ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਘਾਤ ਲਾਉਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ 'ਚੰਨੇ' ਦੀ ਲਾਈ।

ਚੰਨੇ ਨੇ ਬੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿੰਦੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਘਾਤ ਲਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਕੋਝੇ ਮਨਸੂਬੇ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਪਤਾ ਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਤਿੰਦੇ ਨੇ ਮਿਤੀ 13 ਫਰਵਰੀ 1989 ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਬਿਆਸ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਪਿੰਡ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਇਕ ਝਗੜੇ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਨਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਖੁਦ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਰਾਹ 'ਚ ਘਾਤ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਤਿੰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਮੌਲਵੀ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਲੰਘੇ ਤਾਂ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵਿੱਥ ਮਗਰੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਭਿੰਦੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਭਿੰਦੇ ਹੋਰੀਂ ਸਕੂਲ ਅੱਪੜ ਕੇ ਸਕੂਟਰ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀਆਂ ਨੇ ਅਸਾਲਟ ਨਾਲ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਲਾਸ਼ਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਟਰਾਲੀ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਟਰੈਕਟਰ ਟਰਾਲੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਕਿਤੋਂ ਇਕ ਥਰੀ-ਵੀਲਰ ਫੜ ਲਿਆਏ। ਹੁਣ ਤਕ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਭੀੜ ਜੁੜ ਚੱਕੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰ ਕੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਥਰੀ-ਵੀਲਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਲਈਆਂ ਤੇ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਇਹ ਲਾਸ਼ਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਰਾਹ 'ਚ ਦਨਿਆਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਈ ਜੰਝ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰੂਤੀ ਖੋਹ ਲਈ ਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਲੁੱਟ ਮਚਾਉਣ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਭਿੰਦੇ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਕਈ ਦਿਨ ਠੰਢੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਚੰਨੇ ਨੇ ਬਟਾਲਾ ਪੁਲੀਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦੇ ਥਾਪੜੇ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੀ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ। ਘਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟੇ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕੀਤੀ। ਅਖੀਰ 25 ਅਕਤੂਬਰ 1989 ਨੂੰ ਕੁਝ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਚੰਨਾ ਬਥੇਰਾ ਭੱਜਿਆ ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਖੀਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਘੇਰਿਆ। ਚੰਨੇ ਨੇ ਬਥੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਵੱਲ ਸੋਧ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਾਲਟਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲਾਂ 'ਚੋਂ ਅੱਗ ਉਗਲੀ ਤੇ ਚੰਨੇ ਦੀ 'ਅੱਤ' ਦਾ 'ਅੰਤ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਡੱਬ 'ਚੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪਿਸਟਲ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ। ਚੰਨੇ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹੜੇ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ।

* * *

ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਪੱਪੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਅੰਦਰ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਗੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਬਟਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅੱਤ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਕੇਵਲ' ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ 'ਪੱਪੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਟਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਬੱਚਾ-ਬੱਚਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਜਾਂਗਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਬਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਜ਼ਮਾਤਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਨੌਨਿਹਾਲ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕਦਮ ਧਰਨ ਲੱਗੇ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਕੇਵਲ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁਖ ਵੇਖ ਕੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੱਪੂ ਗੋਰਾ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੇਵਲ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਟਾਊਟੀ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਬਣਾਇਆ। ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਕੇਵਲ ਤੇ ਪੱਪੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਕੈਦ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਹ ਦੇਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਪੱਪੀ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੱਪੂ ਗੋਰਾ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਇਸ ਦੀ ਭਿਣਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਪੂ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ

ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੜਕਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਅਸਾਲਟਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣੇ ਤੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਅਜੇ ਤਕ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਂਹਸੀ ਨੂੰ ਭਜਾ-ਭਜਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਦਕਿ ਉਹ ਬਹੁੜੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਪੁੱਛਦਾ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੇਰੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਨੇ, ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ।' ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਕਤਲ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਂ ਭਰਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬਦਮਾਸ਼ ਜੁੰਡਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ।

ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਏਨਾ ਵੱਧ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਕ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਨ 1990 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬੰਨ ਲਈਆਂ। ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਸੌਂਹਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਗਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ 'ਚ ਸੁਧਰ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੌਂਹਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ।

ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦੀ ਫਿਰ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਕੇਵਲ ਨੇ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਗ਼ਲਤ-ਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਆਪਾਂ ਇਹ ਮਿਲ ਬੈਠ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਥਾਂ ਨਿਯਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪੁਆ ਦਿੱਤਾ।

ਉਧਰੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲਿਆ, ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਕੇ ਖੁਦ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਨੂੰ ਘਣੀਏ ਕੇ ਬਾਂਗਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਸੂਏ ਕੋਲ ਮਿਲੇ। ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬੰਨ ਲਈਆਂ, ਪਰ ਨਾਲ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ

ਨੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਮਾਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣ, ਇਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਜੇ ਹੋਣਾ। ਕੇਵਲ ਤੇ ਪੱਪੀ ਦੀ ਵੀ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕੱਠੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਏ ਕੇਵਲ ਨੇ ਪੈਂਤੜਾ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਮੈਂ ਇਕ ਥਾਂ ਹਥਿਆਰ ਨੱਪ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਨੇ।' ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਗੁਪਤ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਭਾਰਤੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਿਆ।

ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਇਕ-ਦਮ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਫ਼ੌਜੀ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦੇ ਹੋਏ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਰੱਸੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਫਾਇਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਘੇਰਾ ਘੱਤੀ ਬੈਠੀਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਲਝਾ ਲਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮਿਲਟਰੀ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਦਿਨ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਸਿੰਘ ਕਣਕ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਇਹ ਘੇਰਾ ਤੋੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਵੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਚੁੰਗਲ 'ਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ।

ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਚੁੰਗਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹੀ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਗਿਰੋਹ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂਗਲਾ ਦੇ ਗੇਜਾ ਨਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਸੀ, ਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜਿਆ। ਗੇਜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਬੇਇਜ਼ਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਗੇਜੇ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਤੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਬੁੜੀਏ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ.....ਨੱਚਣਾ ਐ.....।”

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪੱਪੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੁਣ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅੱਤ ਮਚਾਉਣ ਵੇਲੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ, ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਦ ਨਾਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਿੱਧੀ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿਸੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਥਾਣੇਦਾਰ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਅਜੈਬ ਸਿੰਘ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕੇਵਲ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਲੀਵਾਲ ਵਿਚ ਘੁਮਾਇਆ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ। ਅਸਾਲਟਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 'ਕੇਵਲ' ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਤੇ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਸ਼ਰੇਆਮ ਚੱਲਦੀ ਹੀ ਰਹੀ।

1999 ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਸੰਘਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਕਿਸੇ ਰਈਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਕੇਵਲ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਖਸ਼ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਉਥੇ ਖਾਂਦਿਆਂ-ਪੀਂਦਿਆਂ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਆਸਾਮੀ ਮੋਟੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਡਾਕਾ ਜਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸੋਨਾ ਤੇ ਪੈਸਾ ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਡਾਕੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮੂਵੀ ਵਿਚ 'ਕੇਵਲ' ਤੇ 'ਪੱਪੀ' ਘੁੰਮਦੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਘਣੀਏ ਕੇ ਬਾਂਗਰ ਥਾਣੇ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰ ਕੇ ਡਾਕੇ ਦੇ ਮਾਲ ਬਰਾਮਦ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਕੇਵਲ ਤੇ ਪੱਪੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦੇ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਛੁਟ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ।

ਇਕ ਵਾਰ ਪੱਪੀ ਬਿਆਸ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਫੰਕਸ਼ਨ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਪੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਪੱਪੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਸਾਲਟ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬ੍ਰਸਟ ਉਸ ਘਰ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਅਸਾਲਟ ਦੇ ਰੌਂਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਥਾਣੇ ਜਾ ਵਿਖਾਏ। ਉਥੋਂ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਏ.ਕੇ. ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਰੌਂਦ ਵੇਖ ਕੇ ਤ੍ਰਬਕ ਪਿਆ। ਪੱਪੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ? ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਬਿਆਸ ਤੇ ਘਣੀਏ ਕੇ ਬਾਂਗਰ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਛਾਪਾ

ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਕਈ ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੱਪੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਏ। ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਛਿੜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਦੇ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਨ 2000 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਣਜੀਤ ਐਵੀਨਿਊ ਵਿਖੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਸਕੈਨਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਕਲੀ ਨੋਟ ਛਾਪਣ ਦਾ ਸਾਜ਼ੋ ਸਮਾਨ (ਕਾਫੀ ਜ਼ਾਅਲੀ ਨੋਟਾਂ ਸਣੇ) ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਤੇ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਦੇ, ਪਰ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਨੌਨਿਹਾਲ ਫਿਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਇਹ ਦੌਲਤ ਲੁੱਟ ਲੈਣ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਕੋਈ ਚੁੰ-ਚਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਤਕੜੇ ਘਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਿੱਲਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਉਤਰ ਖਲੋਤੇ। ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕੇਵਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਰੋਹ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਹਰਪਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਕਾਮਾ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਇਸ ਅਗਵਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਜੀਆਂ 'ਤੇ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਲੰਮੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਰਾਜ਼ੇਈ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਉਹ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਭਾਵੇਂ ਬੇਕਸੂਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਲਝਣਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਭੇਤ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਜਦੋਂ ਫਰਵਰੀ 2002 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਾ ਹਰਪਾਲਾ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਘਣੀਏ ਕੇ ਬਾਂਗਰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਪੱਪੀ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਨੇ ਹੀ ਅਗਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਗਵਾ ਕੀਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਨੂੰ ਨੌਂ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਗਰੀਬ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਬਣਿਆ।' ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਜਦਕਿ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਕਾਮਾ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਰ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਰੋਹ ਭਾੜਾ ਲੈ ਕੇ ਕਤਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਟਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਈ ਜੀਅ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ 'ਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਘਰ ਵਿਚ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਕੇਵਲ ਨੂੰ ਸੁਪਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਹੁਣ ਘਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਇਹੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ 23 ਨਵੰਬਰ 2002 ਨੂੰ ਅਲੀਵਾਲ ਤੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੀ, ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾਏ ਵੀ, ਜੋ ਕਿ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੇਵਲ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕੇ ਆਇਆ। ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਐਸੀ 'ਸਾਮੀ ਲੱਭੀ ਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੁਮਨ (ਬੇਟੀ) ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋਊ...।” ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੰਨੀ ਸੁਣੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕੀਤੇ ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਹੱਤਪਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜਾਗ ਉਠੀ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਆ ਕੇ ਸੰਗਲ ਵਿਚ ਨੂੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਹਿਕ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਥਾਂ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਰੋਜ਼ ਤੜਕੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੱਪੀ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਲ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਵਿਚਲੇ ਫ਼ੌਜੀ ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਖ਼ਸ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ‘ਸਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ?’ ਫ਼ੌਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ, ਉਹ ਵਾਪਸ ਕਰੋ ਜਾਂ ਵਾਅਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ (ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼) ਭੇਜੋ...।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼

ਭੜਕਾਇਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲਚ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੀਹ ਲੱਖ ਵਾਪਸ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਐਨਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ-ਦੇ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ 'ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸਾਡਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਫ਼ੌਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਰੇਤ ਦਾ ਠੇਕਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਰਵਾ ਦਿਓ।' ਫ਼ੌਜੀ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਪੱਪੀ ਦੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਵਾਚਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਹੋਰੀਂ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚਲੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਧਮਕੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰੀਂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਢਵਾ ਕੇ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬਿੱਲੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਫ਼ੌਜੀ ਨੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਫਸਤਾ ਵੱਢ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ।

28 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪੱਪੀ ਨੇ ਬੰਦੀ ਬਣਾਏ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਹਰਜੀਤ ਦੇ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰੀਂ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਪਰਦੇ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਏ ਕਿ 'ਜੇ ਪੱਪੀ ਪਿੱਛੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਣਾ, ਸਾਡਾ ਸਾਥੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਹੋ ਤੇ ਪੱਪੀ ਇਕੱਲਾ ਹੈ।' ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ। ਪੱਪੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਦਾ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਆਪਸੀ ਸੰਪਰਕ ਦੁਪਹਿਰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਕੇਵਲ ਦਾ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾ-ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਹ ਥੱਕ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਹੋਰੀਂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦਾ ਘੋਗਾ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰੀਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਸਾਗ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਪੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ੱਕੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੱਪੀ ਨੇ ਆਦਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਹੀ ਰੋਟੀ ਬੰਦੀਆਂ (ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਹਰਜੀਤ ਹੋਰਾਂ) ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਡਾਕਟਰ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਬੁਰਕੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ। ਪੱਪੀ ਨੇ ਖੁਦ ਘੜੇ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਭਰਿਆ, ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਫ਼ੌਜੀ ਨੇ ਦੋਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਭਰ ਲਈ। ਬੰਦੂਕ ਭਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਪੱਪੀ ਇਕਦਮ ਭੁੜਕ ਉਠਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਫੌਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚਲੀ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ। ਪੱਪੀ ਨੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਲਿਆ ਪਰ ਫੌਜੀ ਨੇ ਰਾਈਫ਼ਲ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਫੌਜੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਪੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫੌਜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਉਸ ਡਰੰਮ 'ਚੋਂ ਕੱਢੀ, ਜੋ ਡਰੰਮ ਉਹ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਰੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਪੱਪੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦੱਬ ਦਿੱਤੀ, ਜਦਕਿ ਕੇਵਲ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨਹਿਰ 'ਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦੋ ਪਾਲਤੂਆਂ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਵਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਅੱਤ' ਦਾ 'ਅੰਤ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਵੈਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਵਰਕਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੈਂ ਹੀ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਸੱਚਾਈ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲਣ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕਾਦੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਬੀਬੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਕਾਤਲਾਂ) ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਇਸ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਕੇਵਲ ਦੀ ਵੱਢੀ-ਟੁੱਕੀ ਲਾਸ਼ ਤਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਪੱਪੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ 23 ਦਸੰਬਰ 2002 ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ। ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲੀਆਂ-ਸੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੈਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਰਾਹਤ ਦੇ ਪਲ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ ਵੀ ਇਸ ਖ਼ਦਸ਼ੇ ਹੇਠ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਨਾ ਨਿਕਲ ਆਉਣ? ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਡਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਪੱਪੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਥਾਪੜੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲਾ ਰੱਖੀ ਸੀ।

ਪੂਹਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਜ਼ੋਬਨ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇ ਕੇ ਜਿਹੜੇ 'ਗੁੰਡਾ ਅਨਸਰ' ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਚੰਮ ਦੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਜਿਹੇ ਗੁੰਡਾ ਅਨਸਰਾਂ 'ਚ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਨਿਹੰਗ ਬਾਣੇ ਹੇਠ ਲੁਕਿਆ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੂਹਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਮੋਹਰੀ ਰਿਹਾ।

ਤਰਨਾ ਦਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਇਕ ਵਿਗੜਿਆ ਜਥੇਦਾਰ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ 'ਕਾਹਨਾ' ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਬੈਠਾ। ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਵਾਰ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਘੱਟ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਰੀ ਸਭਾ 'ਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਉਹਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਘਟ ਗਿਆ।' ਉਥੇ ਹੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਨ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਖੀਰਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਕੁਬਚਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਕੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਤਕਰਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਖੀਰਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਧੁੰਮ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਸਖੀਰੇ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੂਹਲਾ ਉਸ ਦਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣ ਬੈਠਾ।

ਪੂਹਲੇ ਦਾ ਟੋਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਨ 1985 ਵਿਚ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਿਆ। ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਦੋਂ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੁੱਕੜ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਚੱਲਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਦੌਰਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਦੀਵਾਲਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਗੱਜਣ

ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਦ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਹਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਤਾਂ ਲਾਇਆ ਹੀ, ਉਥੇ ਬਣੀ ਲੋਕਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। 'ਪੂਹਲਾ' ਉਪ ਨਾਮ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ, ਵੈਸੇ ਇਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਜੋ ਗ਼ਲਤ ਹਥਕੰਡੇ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਅਪਣਾਏ, ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਹਲੇ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਕਾਰਨ ਉਦੋਂ ਦੇ ਸਹਿਮੇ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਕਈ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਇੰਕਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਵੀ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਹਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੀਹ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਚੜਾਵਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 40 ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤੇ ਟੁੱਟੀ ਜਿਹੀ ਇਕ ਜੀਪ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਕਈ ਗੱਡੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਫਿਰ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਹੋਰ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨੇ ਆਰੰਭੇ। ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਰਿਬੈਰੋ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਟਾਊਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ।

ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਇਸ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਮੁਹੰਮਦ ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਲਮ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਹਿ ਦੇ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਤੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਗਾਰਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਹਿ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰੂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਣ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਉਣ, ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੈਲੰਜ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਪੂਹਲੇ ਰਾਹੀਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਧਿਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਗਾਰਦ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੇਖੋਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਮੁਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖਲੋਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਭਗੋੜੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ 'ਜਗਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ' ਬਣਾਇਆ। ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ

ਮੁਖੀ ਰਿਬੈਰੋ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਐਸ.ਪੀ. (ਕਰਾਈਮ) ਲੈ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਪਰਮਰਾਜ ਰਾਹੀਂ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਯਾਰਾਨਾ ਗੰਢ ਲਿਆ। ਪੂਹਲੇ ਦਾ ਗਿਰੋਹ ਸ਼ਰੇਆਮ ਤਕੜੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰੋਤੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚਹੇਤੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗਾ। ਭੂਸਰੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਨੂੰ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਲੁੱਟ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਕਤਲੇਆਮ ਮਚਾਈ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਘੁਮਾਣ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ 18 ਜਨਵਰੀ 1989 ਨੂੰ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲਿਆ ਸੁੱਟਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ-ਧਮਕਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਿਰ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮੀ ਨਾਚ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਹਾਰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਪੂਹਲੇ ਦਾ ਗਿਰੋਹ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ, ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਭੁੱਸ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਜਾ ਕੇ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਖੋਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਨ 1991 ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਾਧਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਜੋ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਕਈ ਡੋਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਪੁੱਜੇ ਪੂਹਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹਾ ਭਜਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿੱਦੜ ਭਬਕਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਥਾਂ ਨਿਯਤ ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਚੁੱਕਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਚੀਕ ਪੁਕਾਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੂਹਲੇ ਨੂੰ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਦਾ ਰੈਂਕ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੀ

ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਵੀ ਵਧਦੀ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਮ ਵੀ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੇ ਪੈਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪਸਾਰਨੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ 30 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ 26 ਕਿੱਲੋ ਪੰਚਾਇਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੱਪ ਲਈ, 20 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਖੁਦ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਫਿਰ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ 4 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਹੜੱਪਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ 60 ਸਾਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਬਕੇ ਮਾਰੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ 24 ਜੂਨ 1990 ਨੂੰ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਧੂਹ ਕੇ ਸੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਉਥੇ ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੱਟਿਆ ਕਿ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹਸਪਤਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਕੇਸ ਤਾਂ ਕੀ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਚਾਰ ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਪੂਹਲੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਤਹਿਖਾਨਿਆਂ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਸਾਰਿਆ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਾਰਚਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਪੱਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਦੌਰ ਚੱਲਦੇ ਅਤੇ ਅਸਲੀਲ ਫਿਲਮਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਪੂਹਲੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਰਹੇ ਕੁਝ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਪੂਹਲਾ ਉਸ ਘਰ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਦਰਬਾਰ' ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤਹਿਖਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਟੁੰਨ ਪੂਹਲਾ ਪੱਟ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਹਾਸਾ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ:

“ਆਉਣ ਦੇਹ.....।”

ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲੜੇ ਗਏ ਦੂਸਰੇ ਯੁੱਧ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਬਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰੇਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਝੂਠਾ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ 100 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਵੀ ਕਿਲ੍ਹੇਨੁਮਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਉਸਾਰਿਆ। ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ 12 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਧਮਕੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਂਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਖਰੀਦ ਕੇ ਉਥੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਲਾ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇਨੁਮਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਉਸਾਰਿਆ। ਹਰਚੇਵਾਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਥੋਂ ਦੀਆਂ 40 ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਪੂਹਲਾ ਗਿਰੋਹ ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਵਸੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਘੁਮਾਣ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਬਜ਼ੇ 'ਚ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਥੇ 10 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 39-ਸੀ ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ, ਜਲੰਧਰ 'ਚ

ਮੇਨ ਰੋਡ 'ਤੇ 6 ਦੁਕਾਨਾਂ ਮੱਲੀਆਂ, ਪਿੰਡ ਧੁੰਨ 'ਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹਥਿਆਈ। ਅਖੀਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਾਰਦ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਦੀ ਕਾਰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਿਚ ਉੱਡੀ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਣਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਪੂਹਲਾ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੈਣੀ ਨੂੰ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ. ਹਸਪਤਾਲ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਹਸਪਤਾਲ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਿੱਕ ਤਾਣ ਕੇ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸੈਣੀ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।' ਉਸੇ ਹੀ ਰਾਤ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਚ ਗਏ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਾਤਲ ਨਿਹੰਗ ਬਣੇ ਵਿਚ ਸਨ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਵਿਰੁੱਧ ਰੌਲਾ ਤਾਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਖਾਨਪੁਰ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਰਿਆ, ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਹੱਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਹੋਈ। ਪੂਹਲਾ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਏਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਖਾਣ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ 'ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ' ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਂਕ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਹੋਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਤਲ ਕੀਤੇ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਹਟਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਹੇਤੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਨਕਲੀ ਹਮਲੇ ਕਰਵਾਏ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਸੁਰਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਹਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਬੰਬ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਔਰਤ ਆਤਮਘਾਤੀ ਹਮਲੇ ਰਾਹੀਂ ਪੂਹਲੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ, ਪਰ ਖੁਦ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਗਾਰਦ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ। ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕਈ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀਆਂ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਥਕ ਕਵੀਸ਼ਰ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮਿਤੀ 9-8-2000 ਨੂੰ ਪੂਹਲੇ ਦਾ ਗਿਰੋਹ ਪੂਹਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਸ. ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੌਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਨਾਬਾਲਿਗ ਲੜਕੀ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ (14 ਸਾਲ) ਨੂੰ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਥਾਣੇ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਵਾਈ ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਹੋਈ। ਹਾਰ ਕੇ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਰਿੱਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਇਨਕੁਆਰੀ ਲਈ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਆਈ.ਜੀ. ਕਰਾਈਮ ਨੂੰ ਮਾਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਆਈ.ਜੀ. ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਐਸ.ਪੀ. ਕਰਾਈਮ 'ਪਰਮਰਾਜ ਉਮਰਾਨੰਗਲ' ਨੂੰ ਮਾਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ ਪਰਮਰਾਜ ਨੇ ਪੂਹਲੇ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਪੁਗਾਈ ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪੂਹਲੇ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਬੇਕਸੂਰ ਹੈ, ਲੜਕੀ ਹੀ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸੀ।

ਇਸ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪਹਿਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਦੋਂ ਉੱਠੀ ਜਦੋਂ ਪੂਹਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਮਾਰਚ ਕਰ ਕੇ ਰੱਜ ਕੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰੇ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਦੂਜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣਾ। ਲੈਂਟਰ ਰੁਕਵਾਉਣ ਲਈ ਪੂਹਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਉਸ ਦਾ ਗਿਰੋਹ 14 ਅਕਤੂਬਰ 2003 ਨੂੰ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਗੋ ਸ਼ਰਮਾ ਨਾਂ ਦਾ ਮਿਸਤਰੀ ਅਜੇ ਤਕ ਲਾਪਤਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ, ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ ਪਰ ਇਕ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਹਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਫ਼ੌਜੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਅਬਦਾਲੀ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾ ਛੱਡਿਐ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਨਕੇਲ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਛੱਡਾਂਗੇ।”

ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੋਸਤ ਦੀ ਖੇਤੀ ਪੂਹਲਾ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪੂਹਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸੈਕਟਰ 39 ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪੂਹਲੇ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਮਰਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀਜੀ ਪੋਸਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਹਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਬੀਜੀ ਪੋਸਤ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਵਿਖਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਜੁੰਡਲੀ ਦੇ ਯਾਰ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਹੀ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਨ 2004 ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇ ਵਾਰੰਟ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੂਹਲਾ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਆਈ.ਜੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਪਰਮਰਾਜ

ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨਾਲ ਇਕੋ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਬੀਰਮੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਮੌਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਡਾਂਸਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰੇਆਮ ਨੱਚਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਪਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪੂਹਲੇ ਦੀ ਹੁਣ ਤਕ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਬਾਦਲ ਦੇ ਜੁਆਈ ਆਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੈਰੋਂ ਵਿਧਾਇਕ, ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਠ, ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਬੀਰਮੀ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਹੈਨਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸੰਬੰਧ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਚਹੇਤੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਜ਼ੁਰਮਾਂ ਦਾ ਪਿਟਾਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਫਸਣਗੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵਰੰਟ ਨਿਕਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਪੂਹਲਾ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਪਕੜ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਗਵਾ ਦੇ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈਣ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੱਗੇ ਆਉਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਈ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਟਰੈਕਟਰ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸੀ, ਕੋਈ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਨਾਲ ਏਨੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲਏ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਲਗਭਗ 12 ਕਤਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਕਰਨਲ ਜੀ.ਐਸ. ਸੰਧੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ 'ਪੂਹਲਾ ਹਟਾਓ ਕਮੇਟੀ' ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਠਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪੂਹਲੇ ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਅਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਰਾਗ ਫਿਰ ਛੇੜਿਆ ਤੇ ਪਿੱਟ-ਪਿੱਟ ਕੇ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ' ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁੜੈਲ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦੱਸਣ ਦੇ ਹਾਸੇਹੀਣੇ ਦਮਗਜੇ ਵੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਮਾਮਾ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ

ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ
 ਗਈ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ (ਅਗਵਾ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ) ਮੇਰੀ ਥਾਣੇ 'ਚੋਂ ਹੀ ਰਿਹਾਈ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।
 ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਇਕ ਵੱਡੇ ਗਠਜੋੜ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨੀ
 ਪਵੇਗੀ। ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਹੁਣ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਕਤਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਪੂਹਲੇ
 ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮਜੀਠਾ ਪੁਲੀਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਆਰ.ਪੀ.
 ਐਸ.ਬਾਜਵਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੂਹਲੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਕੇਸ
 ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੀੜ੍ਹਤ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ
 ਇਸ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੌਲਾ ਵੀ ਇਸ ਜਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਪਿਆ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ
 ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਾਲਿਆ ਇਹ ਗੁੰਡਾ-ਗਿਰੋਹ ਕਦੋਂ ਕੁ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਨੱਚਦਾ
 ਹੈ।

ਗੁਰਮੀਤ ਪਿੰਕੀ

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਰਹੇ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਦੀ ਪਾਲਤੂ ਬਿੱਲੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੀਤ ਪਿੰਕੀ ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਮਾਸ਼, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਥਾਪੜੇ ਨਾਲ ਜੁਝਾਰੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਹੌਲੀ ਖੇਡੀ ਸੀ, ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਸੁਰਖੀਆਂ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਪੁਲੀਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਆਪਣੀ ਜੁੰਡਲੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰੇਆਮ ਸੜਕ 'ਤੇ ਮਹਿਫਲ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਨਾਗਿਰਕ ਨੇ ਕਾਰ ਲੰਘਾਉਣ ਲਈ ਰਾਹ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਕੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ 'ਗੁਸਤਾਖੀ' ਬਦਲੇ ਜ਼ੋਬ 'ਚੋਂ ਮਾਊਜਰ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਕੁਰਲਾ ਉਠੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੁੰਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਤਲ ਤੇ ਵਾ-ਵੇਲਾ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੜਾ ਤਰਸ ਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਪਿੰਕੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਇਸ ਇਕ ਕਤਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗਲਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਕਾਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਕੀ ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ, ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਾਰੇ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟੀ ਹੈ; ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਪਿੰਕੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤ ਤੇ ਹੈਂਕੜਸ਼ਾਹੀ

ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ, ਪਿੰਕੀ ਵਰਗੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਭੇੜੀਏ ਪਾਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਖੈਰ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਗੁੰਡਾ ਗਿਰੋਹ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਥਾਪੜੇ ਕਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ 'ਅੱਤ' ਮਚਾਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮੀਤ ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪਿੰਕੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਰਹੇ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ (ਬਾਇਓ ਕੈਮਿਸਟਰੀ ਕਲਰਕ) ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕਵਾਰਟਰ ਨੰ: 99/12 ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਤਲਵਾੜਾ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਕੇਸ ਵਿਚ ਭਗੋੜਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿੰਕੀ ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਮਾਸੀ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਲੁਧਿਆਣਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿੱਲੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਇਹ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਨੰਗਾ ਮਾਊਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਦਾ ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਆਰਜੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ 4-5 ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਿਪਾਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨ-ਚਾਹੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੇ-ਨੰਬਰੀ ਵੈਨ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ।

ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੇ ਪਿੰਕੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਗਿਰੋਹ ਖਾੜਕੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਝਪਟ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮਨਚਾਹਿਆ ਤਸ਼ਦਦ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਗਾਇਬ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ਲੀਲ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਏਨੀਆਂ ਭੈਭੀਤ ਸਨ ਕਿ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਕੰਬ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਬੇ-ਨੰਬਰੀ ਗੱਡੀ ਵੇਖ ਲੈਣ 'ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਲੁਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਨੂੰ, ਪਿੰਕੀ ਅਤੇ ਬੇ-ਨੰਬਰੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਕੀ ਨੂੰ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ।

ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਪਿੰਕੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ 'ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਪਿੰਕੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਉਣ ਵਾਂਗ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਬੁਡੈਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾਰਾ, ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਿਓਰਾ ਤੇ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤਾਰਾ ਸੁਰੰਗ ਪੁੱਟ ਕੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿੰਕੀ ਫਿਰ ਟੀ.ਵੀ. ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਕੀ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਛਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦਾ ਸੰਦ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸੁਣੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੈਟਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤੱਥ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਟੋਲੇ ਗੁੰਮਨਾਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ, ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਕੈਟ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਜੁਝਾਰੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਖਾੜਕੂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਜੋਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ, ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਮੁਖ਼ਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣੇ, ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਅੰਦਰ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੈਟਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਕੈਟਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਕਢਵਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ, ਤਾਂ ਕਿ ਭੇਤ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲ ਸਕੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਕੈਟ ਲੁਕੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ।

ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕਮਾਂਡਰ ਬਣ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਲ੍ਹੜ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਲੇਸੇ ਗੁੰਡੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਉਦੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਜੁਝਾਰੂ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠਲੇ ਕੇਡਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਅਨਸਰਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਮਾਝੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਯੋਧੇ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਇਹ ਸਿਫ਼ਤ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾਪ-ਤੋਲ ਕੇ ਭਰਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤ ਅਨਸਰ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਚ ਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਉਸ ਉੱਪਰ ਪੂਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਈ ਕੈਟ ਉਸ

ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਵਾੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਗ਼ਲਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲੂਣ ਖਡੂਰੀਏ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਬੀ.ਟੀ.ਐਫ. 'ਚ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਕੇ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਘੜੀਸ-ਘੜੀਸ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਆਪ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਗੱਲੂਣ ਜਿਥੇ ਵੀ ਮਿਲੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਨਸਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।'

ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਪੂਰੇ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੱਲੂਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸੰਨ 1992 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਮੇਂ 57-57 ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਫੜ-ਫੜ ਕੇ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾੜੇ ਅਤੇ ਛਿੱਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਇਹੀ ਗੱਲੂਣ ਖਡੂਰੀਆ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਿਆਂ ਠਾਠ ਨਾਲ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਆਮ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਵਾੜੇ ਗ਼ਲਤ ਅਨਸਰਾਂ 'ਚੋਂ ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਟਾਊਟ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਕਤਲਾਂ ਦਾ ਭੇਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਬਲੈਕ ਕੈਟ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵਿਚ ਵਾੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਟਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਐਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸੀ।

ਸੰਨ 1992 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਕ ਕੈਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਕੈਟ ਪਿੰਡ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ, ਇਕ ਡੁੱਗਰੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜਵਾਈ, ਇਕ ਖਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਹਵਾਲਦਾਰ ਸੀ, ਨੇ ਖਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਚੁੱਕ ਲਈ ਤੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਉਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਖਤਮ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੀਕ ਸਫਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰਦਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਐਸ.ਪੀ. ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਖੁਬੀ ਰਾਮ

ਨੂੰ ਕੀਤੀ। ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ 'ਚੋਂ ਸਾਰੇ ਖਾੜਕੂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਕੀਤੇ ਐਲਾਨ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ 'ਤੇ ਹੀ ਤੁਰੰਤ ਸ਼ਿਕੰਜਾ ਕੱਸ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਆਖਿਆ:

“ਇਸ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਟੈਰੋਰਿਸਟ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ....ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਐਦਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਆ....?”

ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੱਡੀ ਕੈਟ-ਪਾਰਟੀ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਈ। ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਪਛਾਣ ਲਏ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਬਦਨਾਮੀ ਦੇ ਡਰੋਂ ਇਸ ਕੈਟ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰਲੇ ਇਕ ਹਵਾਲਦਾਰ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਬਚਾਅ ਲਿਆ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਕੈਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਾਂ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੀਕ ਏਨਾ ਲਹੂ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਧਰ ਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਢਵਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿੰਨੇ ਕੈਟ ਮਾਰੇ, ਇਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਲੋੜ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਗੁੰਡਾ ਅਨਸਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵੇ।

ਵੈਸੇ ਜਦੋਂ ਖਾੜਕੂ ਭੇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੈਟਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ੇ ਲੈਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮਜ਼ੇ ਲੁੱਟਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ-ਇਕ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਦੇ ਸਤ ਭੰਗ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ ਦੇ ਮਾਰੇ, ਪੀੜਤ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਵੇਂ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਫਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਭਾਗ ਚੌਥਾ

ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕੌਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਗਾਥਾ

ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕੋਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਗਾਥਾ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦੁਰਲਭ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

“ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਪਾਈ ਵਡਭਾਗੀ॥”

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ-੧੧੮)

ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ:

“ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ॥

ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ॥”

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਸੋਲਹਾ, ਅੰਗ ੧੦੭੫)

ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਚੀ ਖੇਡ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਜੂਨ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ‘ਇਸ ਲੋਕ’ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ‘ਉਸ ਲੋਕ’ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਸਜਾ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੋ ਜੀਵ ਇਸ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੂਨੀ ਵਾਲੀ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦੇਣਾ ਇਕੋ ਹੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਅਨਮੋਲ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੋਮਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਵਹਿਣ। ਇਸ ਵਹਿਣ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੱਟਾਨਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਚੱਟਾਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪਖੰਡ ਦੀਆਂ ਵੀ।

‘ਪਖੰਡ’ ਅਤੇ ‘ਸੱਚ ਧਰਮ’ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ

ਪਖੰਡੀ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਗ਼ੈਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੂਨਾਂ (ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ) ਦੇ ਡੁਲ੍ਹਦੇ ਲਹੂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਧਰਮੀ ਧਰਮ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਡੁਲ੍ਹਦੇ 'ਮਨੁੱਖੀ ਲਹੂ' ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰੋਲ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਹੀ 'ਧਰਮ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝਾਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਬੇਬੇਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਹੀ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤੇਗ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹੀ ਨਹਾਉਂਦੀ ਰਹੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਯੁੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਅਸਲ ਧਰਮ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੰਦਰ 'ਸੱਚ-ਧਰਮ' ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪਖੰਡ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ 'ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ ਧਰਮ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਪਖੰਡ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਤੇ ਵੀ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟ ਖਸੁੱਟ ਲਈ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਲੈਣਗੇ। ਹਕੀਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ 'ਅਹਿੰਸਾ' ਨੂੰ 'ਪਰਮ ਧਰਮ' ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਰਾਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪਖੰਡ ਅਤੇ ਖੇਖਣ ਕਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਖਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ 'ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ ਧਰਮ' ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੱਕ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਤਿੱਖੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਤੁੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ ਧਰਮ' ਦਾ ਪਾਠ ਕੇਵਲ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਉਚਾਰਿਆ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ।

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨਿਰਪੱਖ ਦਰਸ਼ਕ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਪਰਮ ਧਰਮ, 'ਅਹਿੰਸਾ' ਦਾ ਕੋਈ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਦੌੜਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਬਾਗੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਹੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ 'ਅਹਿੰਸਾ' ਦਾ ਇਕ ਕਰੂਪ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਇਕ ਹੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਹ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੂਠਾ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਸ਼ੋਅ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਬੜੀ ਆਸਾਨੀ

ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਲਾਵਾਰਿਸ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਅਧਸੜੀਆਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਨਹਿਰ ਅਥਵਾ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਨ 1978 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1993 ਤਕ ਜੋ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਹੀ ਅੱਜ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮਨੀਪੁਰ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ 'ਅਹਿੰਸਾ' ਦਾ 'ਕਹਿਰ' ਇਸ ਕਾਰਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੁੱਢਲਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਨ ਇਸ 'ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਹਿਰ' ਝੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਲੋੜ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ 'ਜੈ ਸੀਆ ਰਾਮ' ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹਨ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਇਸ 'ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਦੇਵੀ' ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸਾਧਨ ਵਰਤੇ:

1. ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰ ਪਲਾਸ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਾਸ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕੀਤੇ ਗਏ।
2. ਲੱਤਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਚੱਡੇ ਪਾੜੇ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜੀਪਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ, ਉਲਟੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਚਲਾ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੋਫਾੜ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।
3. ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਕਰੰਟ ਦੇ ਝਟਕੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨਕਾਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ।
4. ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜਾਂ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬੋ ਕੇ ਤੜਫਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।
5. ਪਲਾਸ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੋਮਬੱਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।
6. ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਿੱਲ ਠੋਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਫੱਟਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕਿੱਲ ਠੋਕ ਕੇ ਲਟਕਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਫੜੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿੱਲ ਗੱਡ ਕੇ ਟੰਗੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।
7. ਗਰਮ ਪ੍ਰੈਸਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਲੂਹ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।
8. ਗਰਮ ਸਰੀਏ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘੁਸੇੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।
9. ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਚੀਰੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਚ ਮਿਰਚਾਂ ਅਤੇ ਲੂਣ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।

10. ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਸ਼ਾਂ ਇਸੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਇਹ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਹੀ ਚੋਣਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸੇ ਜਾ ਸਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ 'ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪਾਠ' ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢਾਹ ਤੇ ਸਾੜ ਦੇਣੇ, ਖੇਤ ਉਜਾੜ ਦੇਣੇ, ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਜਾਣਾ, (ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਰਧ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ) ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤਕ ਪਿਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣੀਆਂ ਇਕ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਧੰਨ ਸਨ ਉਹ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਸ਼ੇਰ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮੋਂ ਤਸੱਦਦ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਤੇ ਝੱਲਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤਕ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਦਹਾੜਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਜ਼ਾਮ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਪੇਸ਼ ਹਨ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲੀ ਘਟਨਾਵਾਂ।

ਇਕ ਝੂਠੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਗਾਥਾ

ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਂਦਿਆਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇੜਲੇ ਫਤਿਹਾਬਾਦ ਦੇ 'ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਗਲ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਲੜਾਈ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਹੋਣਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਬਰ ਦੀ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਅੱਜ ਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਲੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਹੰਢਾਇਆ ਗਿਆ ਸੰਤਾਪ ਪੰਥ ਦੇਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣੀ ਮਿਥੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਕੇ ਪੰਥ ਦੇਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਣਖੀਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।' ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, '1986 ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਫਤਿਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ 'ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਫੜੀਆਂ ਹੋਈਐਂ, ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚ ਦਮ ਹੈ ਤਾਂ ਛੁਡਾ ਲੈਣ।' ਫੌਜੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਲਹੂ ਨੇ ਵੀ ਉਬਾਲਾ ਖਾਧਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਅਣਖ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਲਈ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਕਤਾਂ ਲਈ ਏਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਫੌਜੀ ਦੇ ਘਰ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫੌਜੀ ਵੱਲ ਵੀ ਉਂਗਲ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਜਾਬਰ ਧਾੜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫੌਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਜਬਰ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ।

22-23 ਮਈ 1986 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਵੱਲੋਂ ਛਾਪਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਉਪਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਟਾਡਾ, ਐਨ.ਐਸ.ਏ.(ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ) ਅਧੀਨ ਕਈ ਕੇਸ

ਪਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਜੁਲਾਈ 1986 ਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਦਖਲ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਐਨ.ਐਸ.ਏ. ਹਟਾ ਲਈ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ੀਆਂ ਅਜੇ ਉਹ ਭੁਗਤ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ 'ਮਾਲ ਮੰਡੀ' ਤਸੀਹਾ ਕੇਂਦਰ ਵਿਖੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਤਾਂ ਲਿਆ ਪਰ ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੇ ਕੋਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣ ਕੇ ਅਜੇ ਤਕ ਸਾਂਭੀ ਪਈ ਹੈ।

1991 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜਦੋਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਹ 'ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਫਰੰਟ' ਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬੀਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ ਦਾ ਚੋਣ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਜਬਰ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

18 ਅਗਸਤ 1991 ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਥਾਣੇ ਦੇ ਐਸ.ਐਚ.ਓ. ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿੰਡ ਭੋਈਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਲੇ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਥਾਣੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਫੌਜੀ ਉਪਰ ਪੁਲੀਸ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਇਕ ਲੰਬਾ ਦੌਰ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਸਰਹਾਲੀ ਤੇ ਵਲਟੋਹਾ ਆਦਿ ਕਈ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਘੁਮਾਏ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵੇਲਣੇ ਵਾਂਗ ਪੀੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਦੋਂ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਫੌਜੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ, 'ਇਹ ਬੇਦੋਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ', ਪਰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ:

“ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਨੂੰ ਕੀ ਪਤੈ, ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਇਹ ਅੱਤਵਾਦੀ ਆ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹਦੀ ਭੈਣ ਦੀ.....।” ਫਿਰ 27 ਅਗਸਤ 1991 ਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਪੁਲੀਸ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਨਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਛੱਡ ਗਈ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਤਕੜਾ ਜਿਹਾ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਉ। ਫਿਰ ਟਾਡਾ ਅਧੀਨ ਕਈ ਧਮਾਕਾਖੋਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਕਿਓਰਟੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 1992 ਨੂੰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ 27 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਥਾਣਾ) ਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਥਾਣੇਦਾਰ ਫਤਿਹਾਬਾਦ)

ਪੂਰੀ ਫੋਰਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆ ਧਮਕੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਫਤਿਹਾਬਾਦ ਚੌਕੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਫੌਜੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਚੀਕ-ਚੀਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ:

“ਕਿਹੜੇ ਕੰਜਰ (ਜੱਜ) ਨੇ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਆ ਤੇ ਕਿਸ ਭੈਣ ਦੇ.....ਨੇ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਭਰਵਾਈ ਆ.....?”

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਇਹ ਸਤਿਕਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਇਧਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਢਾਹ ਰਹੀ ਪੁਲੀਸ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੌਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਜ਼ਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਬਹੁੜੀਆਂ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁੜੀਆਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਤਾਂ ਨਾ ਸੁਣੀਆਂ, ਪਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣ ਲਈਆਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਥਾਣੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਧਮਕੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਕੋਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਰੋਲਾ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ 32 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਲੈ ਕੇ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੈਨਿਕ ਬੋਰਡ ਨੇ ਵੀ ਦਖ਼ਲ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਾਹਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸੀ? ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਤਸੱਲੀ ਤੋਂ ਹਫ਼ਤਾ ਕੁ ਹੀ ਬਾਅਦ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵਾ ਪੰਜ ਵਜੇ ਫੌਜੀ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਫੌਜੀ ਤਾਂ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਭੂਸਰੇ ਹੋਏ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਫੌਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ-ਵੇਖ ਕੇ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਵੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਬਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਨਿਤ ਦੇ ਜਬਰ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਫੌਜੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਲੁਕਵੀਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ।

ਫੌਜੀ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਪੁਲੀਸ ਉਸ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਨਿਤ ਦਿਹਾੜੇ ਖੌਰੂ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ। 11 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਫੌਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਕਈ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ 'ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋਡੀਜ਼ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਨਿਰਵਸਤਰ ਕਰ ਕੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਪਰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਇਹ 13 ਦਸੰਬਰ 1992 ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੁਣ ਸਰਹਾਲੀ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪੁਲੀਸ ਹੁਣ 14 ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਦਿਨ ਫੌਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਤਾਂ ਨਾ ਬਣਾ ਸਕੀ ਪਰ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਦਿਨ ਜਾਂ ਰਾਤ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾ ਗਈ। ਸਰਹਾਲੀ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਚੋਹਲਾ ਸਾਹਿਬ ਥਾਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। 14 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਫੌਜੀ ਤੇ ਛੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੜ ਕੇ ਘੜਕਾ ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਾੜ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਗੁੱਟ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਟਾਰਚਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫੌਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਦੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਬੜੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਛਲਨੀ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਫੜ ਕੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ, ਫਿਰ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭੰਗੜਾ ਪਾਇਆ, ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਫੌਜੀ ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਮੌਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਰਤਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇ ਸਹਿਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਿਆ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਭਾਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਠੰਢ ਨਾਲ ਠੁਰ ਠੁਰ ਕਰਦਾ ਫੌਜੀ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਥੋਂ ਇਕ ਬੱਸ ਦੇ ਕੰਡਕਟਰ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾ ਅੱਪੜਿਆ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ 'ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਫਰੰਟ' ਦੇ ਕਨਵੀਨਰ ਕਰਨਲ ਹਰਬੰਤ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਫੌਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫੌਜੀ ਦਾ ਇਲਾਜ

ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਕਰਨਲ ਕਾਹਲੋਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਫ਼ੌਜੀ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਤੇ ਵਕੀਲ ਨਵਕਿਰਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ੌਜੀ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਨੇ ਥਾਣਾ ਬੀ ਡਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਬੰਦ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਹੋਏ ਇਕ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਨਸ਼ਰ ਕਰਨ ਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਜੰਗ ਵਿੱਢ ਦਿੱਤੀ।

20 ਅਕਤੂਬਰ 1993 ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਪਾਈ। ਹੁਣ ਤਕ ਫ਼ੌਜੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਬੀਤੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤੀ ਸੰਮਨ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਤੋਤੇ ਉਡ ਗਏ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲ ਚਿਹਰੇ ਨੰਗੇ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਊਂਦਾ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਗਿਆ, ਇਹ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਬਦਹਵਾਸੀ ਵਿਚ ਪੁਲਸੀਆਂ ਹੱਥ ਫ਼ੌਜੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਇਆ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਨੂੰ ਸਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਜ਼ਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਫ਼ੌਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ। ਆਰ.ਐਸ. ਸੋਢੀ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਕੀਲ) ਰਾਹੀਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਅਰਜੀ ਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫ਼ੌਜੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਟੇਅ ਆਰਡਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪੁਲਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਕੁਚੱਜੇ ਥਾਪੜੇ ਨਾਲ ਭੂਸਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹਾਦਰ ਪੁਲੀਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਜਾਣ ਕੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਆਦਮ-ਬੇ ਆਦਮ-ਬੇ ਕਰਦਿਆਂ ਫ਼ੌਜੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਂਦੀ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਫ਼ੌਜੀ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਮੁੱਖ ਤਾਕਤ ਸਮਝੀ ਵਾਲੀ ਪੁਲਸ ਫੋਰਸ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਣ ਲਈ ਸੱਚ ਦਾ ਝੰਡਾ ਚੁੱਕੀ ਲੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਨੇ ਸੰਨ 1993 ਤੋਂ ਚੁੱਕੇ ਸਚਾਈ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ

ਪੁਲਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਲਸੀਆ ਡਰਾਵੇ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਚਾਈ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਥਿੜਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਡਬਡਬਾ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ:

“ਠਾਣਿਆਂ 'ਚ ਬੀਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਕਰਮ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖਣੇ ਤਾਂ ਆਮ ਜਈ ਗੱਲ ਸੀ, ਪਰ ਸਰਹਾਲੀ ਠਾਣੇ 'ਚ ਮੈਂ ਇਕ ਐਹੋ ਜੀ ਘਟਨਾ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੀ ਆ ਜੀਹਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੈਂ।” ਉਹ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਰੁਕਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ:

“.....ਉਦੋਂ ਇਉਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਠਾਣੇ 'ਚ ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਪੁਲਸੀਏ ਗੋਲ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣਿਆ, ਇਕ ਜਣਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਡਿਹਾ ਸੀ, ‘ਅਹੇ ਰਾਤੀਂ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਇਆ....ਅਸੀਂ ਇਕ ਬਹਿਕ 'ਤੇ ਗਏ, ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਇਆ..ਉਹ ਆਂਹਦੇ ਕੌਣ ਆਂ...ਅਹੀਂ ਆਖਿਆ ਸਾਨੂੰ ਬਾਬੇ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਨੇ ਘੱਲਿਐ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ..ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਂਹ (ਨੂੰਹ) ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਸੀ.....ਨੌਂਹ ਸਾਹਬ ਨੇ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਸੀਂ '.....।”

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਹੰਢਾਈਆਂ ਤੇ ਡਿੱਠੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਸ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ।

ਬਹਿਲਾ ਕਾਂਡ

ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਹਿਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਲਈ ਅੱਠ ਜੂਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰੀਕ 8 ਜੂਨ 1992 ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਝਰੀਟ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਕ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਨੌਜੁਆਨ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸ਼ੋਅ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਨਕਲੀ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਗਿੱਝੇ ਹੋਏ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਜਦੋਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤੇ 'ਅਸਲੀ' ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਸੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਤਰੇਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਬਹਿਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਦੋ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਅਸਲੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨਿਯਮ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਲਗਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਢਾਲ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਹਿਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨਾਗਰਿਕ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਲਗਦੀ ਭੈਣ ਵੀ ਪੁਲਸ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਢਾਲ ਵਜੋਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਅੱਖ ਗੋਲੀ ਦੇ ਛਰੇ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਗਵਾਚ ਗਈ। ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਬਹਿਲਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨੌਜੁਆਨ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੁੜਣ

ਹਿੱਤ ਘਰੋਂ ਭਗੌੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਫੋਰਸ ਦਾ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਹਰ ਜਾ ਵਸੇ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਦੀ ਬੇਅਬਾਦ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਖੁਫੀਆ ਬੰਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਇਕ ਲੰਮਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦਾ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਐਸ.ਪੀ. ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਬਹਿਲਾ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਬੰਕਰ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲਾ ਇਸੇ ਹੀ ਬੰਕਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੁਲੀਸ ਇਸ ਬੰਕਰ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲਾ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਹੀ ਆਈ ਸੀ। ਹਵੇਲੀ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਖੁਦ ਬਾਹਰ ਰਹੇ ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਅੰਦਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬੰਕਰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬੰਕਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਿਸਤਰੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਮਿਸਤਰੀ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਕੰਧ ਦਾ ਖੁਫੀਆ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ (ਅੰਦਰੋਂ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ) ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਸਥਿਤ ਬੰਕਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਬੰਕਰ ਦੀ ਛੱਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ।

ਹੁਣ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬੰਕਰ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਬੰਕਰ ਦੀ ਭੰਨੀ ਜਾ ਰਹੀ ਛੱਤ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਖਲੋਤੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਬੰਕਰ ਦੀ ਛੱਤ ਤੁੜਵਾਉਣ ਲੱਗੇ; ਪਰ ਢਾਕਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬੰਕਰ ਤੁੜਵਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲਾ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਇਸ ਬੰਕਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਕਰ ਨੂੰ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕੰਧ ਰੂਪੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿਸੇ, ਪਰ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਕੁੰਡੀ ਬਹਿਲੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਛੋਟੀ ਤੇ ਹਥੋੜੇ ਦੀ ਦਸਤਕ ਇਸ ਬੰਕਰ ਦੀ ਛੱਤ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਬਹਿਲੇ ਹੋਰੀਂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ 'ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ' ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਅਹਿਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਬਹਿਲੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਬਰੱਸਟ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਖਲੋਤੇ ਚਾਰ ਪੁਲੀਸੀਏ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ, ਸਮੇਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਦੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਇਰਲੈਸਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕੀ-ਟਾਕੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਕੇ ਭੱਜੇ ਅਤੇ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰਲੀ ਅਖੀਰਲੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਇਸ ਹਵੇਲੀ 'ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਦੋ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਫੋਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੰਕਰ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਬਹਿਲੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਆਏ ਸਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਘੇਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਫਿਲਹਾਲ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹਵੇਲੀ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਖਲੋਤੀ ਫੋਰਸ ਨੇ ਵਾਇਰਲੈਸ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਿੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਵਾਇਰਲੈਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲੇ ਨੇ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਸੰਭਾਲੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਐਲ.ਐਮ.ਜੀ. ਸੰਭਾਲੀ ਅਤੇ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਪਰ ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਬੈਠੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸ ਦੀ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਫਾਇਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਬੁਖਲਾਏ ਹੋਏ ਉਪਰ ਘਿਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਹਿਲੇ ਦੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਕਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਂਭੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਫਾਇਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲਾ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਪਰ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬਹਿਲਾ ਉਪਰ ਛੱਤ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਪੁਲਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਬਣੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਮਾਰੇ ਜਾਣੇ ਸਨ।

ਖੈਰ, ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਬਹਿਲੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਥੀ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਦੋ ਹੀ ਸਨ ਤੀਜਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਜੁਝਦਾ ਰਿਹਾ

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਹੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪੂਰੇ 36 ਘੰਟੇ ਚੱਲਿਆ। ਇਸ 36 ਘੰਟੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਭੁੱਖਣ ਭਾਣਾ ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੰਘ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਏਨਾ ਹਊਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਢਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਵਰਤਿਆ। ਪੁਲਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਬਹਿਲਾ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾਵੇਗਾ ਤੇ ਬਹਿਲੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਥਰੀ ਐਮ.ਐਮ. ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨਾਂ, ਮਾਰਟਰ ਗੰਨਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਲ ਹਵੇਲੀ 'ਤੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਬੁਲੇਟ ਪਰੂਫ਼ ਟਰੈਕਟਰ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ ਤੇ ਖੇਤਾਂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਢਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਬਹਾਦਰੀ' ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕੀਤਾ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਫਸੇ ਅਫਸਰ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪੌੜੀ ਲਾ ਕੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਲਾਹੇ। ਫਿਰ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਹਨਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਢਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲੇ ਦੀ ਰੋਹ ਭਰੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਸੁੱਟਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ।

ਦੋ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸ ਨੂੰ 36 ਘੰਟੇ ਰੋਕੀ ਰੱਖਣਾ ਪੂਰੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਲਈ ਹੀ ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖੀ ਢਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕਰਵਾਏ 6 ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨੌਂ ਖਾੜਕੂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ; ਪਰ ਰੌਲਾ ਪੈ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜਾਬਰ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਰਕਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਝੰਡਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਮਗਰਮੱਛ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਮਾਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

* * *

ਕਿਲ੍ਹੀ ਬੋਦਲਾ ਕਾਂਡ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਖਿੜੀ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਪੱਤਝੜ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲਕਾਅ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਹਲਕਾਅਪੁਣੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਖੂ ਤੋਂ ਸੱਤ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਪਿੰਡ 'ਕਿਲ੍ਹੀ ਬੋਦਲਾ' ਦੇ ਉਜਾੜ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਮੂਕ ਕੰਧਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਸੁਣਾ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਉਹ ਦਾਸਤਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਪੱਥਰ ਵੀ ਰੋ ਉਠਣ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾਉਣ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਇਹ ਦਾਸਤਾਂ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਕਿਲ੍ਹੀ ਬੋਦਲਾ ਦੀ ਉਸ ਬਹਿਕ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਘੱਟੋ ਭਰੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਉਦਾਸ ਕੰਧਾਂ ਅੰਦਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਉਦਾਸ ਜੀਅ ਦਿਨ-ਕੱਟੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਹਿਕ 'ਤੇ ਦੋ ਭਰਾ - ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਰਾਜ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਵੱਸਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਬਰ ਤੇ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ੁਰਮ ਕੇਵਲ ਇੰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਜੁਝਾਰੂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੰਘਦੇ-ਟੱਪਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਮਿਤੀ 7 ਅਕਤੂਬਰ 1991 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਸੂਦਾਂ ਦਾ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਜੁਝਾਰੂ, ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿੱਕੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜਿਪਸੀਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਸੁੰਘਦੀਆਂ ਉਧਰ ਆ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਹਰਭਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹਵਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਧਾੜ ਇਸ ਸੂਹ 'ਤੇ ਹੀ ਆਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ

ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ ਅਫਸਰ ਖੁਦ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰਅਤ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਪੁਲਸੀਆ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਹੀ ਆਏ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਹੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਾਲਟਾਂ ਦੇ ਫਾਇਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉੱਥੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਹੌਲਦਾਰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਸਰਪੰਚ ਵੱਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਮੁੱਖ ਗੇਟ ਦੀ ਬੁਰਜੀ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡਦਿਆਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਜਾਣ ਲੱਗੇ 'ਨਿੱਕੂ' ਨੇ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਆਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣੈ ਆ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਕਮਾਦ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਪਰ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਭੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਾਦ ਵਿਚ ਵੜਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਪਹੇ 'ਤੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਬੀੜੀ ਖਲੋਤੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਜਿਪਸੀ ਦੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਉਹ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਨੇ ਸਾਇਆਨਾਈਡ ਖਾ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾ ਲਿਆ।

ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਅੱਗ ਨਿੱਕੂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਠੰਢੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਜ਼ੀਰਾ 'ਦੇਵ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ' ਤੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਫਿਰੋਜਪੁਰ 'ਸ਼ਤੀਸ਼ ਕੌਸ਼ਲ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤੇ ਦੋ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੈਣ ਲੱਗੀ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਮੈਂਬਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਉਹ ਸਨ:

ਬੀਬੀ ਇਕਬਾਲ ਕੌਰ (90 ਸਾਲ)

ਬੀਬੀ ਇਕਬਾਲ ਕੌਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ (50 ਸਾਲ)

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (45 ਸਾਲ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ (26 ਸਾਲ)

ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਸਾਢੇ 3 ਸਾਲ)

ਰਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਡੇਢ ਸਾਲ)

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (40 ਸਾਲ)

ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (21 ਸਾਲ)

ਅਤੇ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (15 ਸਾਲ)

ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਖੁਦ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੁ: ਨਾਨਕਸਰ ਵਿਖੇ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਚ ਗਏ।

ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਦੇਵ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਹਿਸਤ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਸਮੇਤ ਅਲਫ਼-ਨੰਗੇ ਕਰ ਕੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚਲੀ ਧਰੋਕ ਨਾਲ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨੂੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਨੂੰਹ-ਧੀ ਦਾ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰ ਨੰਗਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮਾੜਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਪ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਜੰਝ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮੋਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧੀ ਨੂੰ ਤੇ ਭਰਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਨੰਗੀ ਕਰ ਕੇ ਕੁੱਟਣ ਤੇ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਖੇਡ ਆਰੰਭੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਘਿਨਾਉਣਾ ਰੂਪ ਅੱਜ ਕਿਲ੍ਹੀ ਬੋਦਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੀ ਇਕ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਲਫ਼-ਨੰਗੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚੁਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਾਨੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਹਲਕੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਇਥੇ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਰਸੋਈ ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਦੂ ਕੱਸ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ-ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਖੁਰਚ-ਖੁਰਚ ਕੇ ਬੜੇ ਹੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਮਾਸ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲ-ਵਿੰਨ੍ਹਵੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ, ਪਰ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਚ ਤਰਸ ਭਰ ਸਕੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਚੜ ਬਣੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰਲੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਘਟਾ ਸਕੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਦਰਿੰਦਗੀ ਕੇਵਲ ਮਰਦਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਕੱਦੂ-ਕੱਸ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਛਿੱਲਣੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਅੱਤ ਦੀ ਅਖੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਤ ਦੇ ਅਜੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੀ ਵਿਖਾਉਣੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਡੀਜ਼ਲ ਪਤੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰਸੋਈ ਅੰਦਰ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਲੁੱਕ ਦੇ ਡਰੰਮ ਵਿਚੋਂ ਲੁੱਕ ਵੀ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਪਿਘਲਾਈ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੜਦੇ-ਬਲਦੇ ਪਦਾਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛਿੱਲੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰਾਂ 'ਤੇ ਪਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਹਿਮ ਨਾ ਭਰ ਸਕੀਆਂ। ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੌਲਨਾਕ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੌਲਨਾਕ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਬੇਪਰਦ ਕਰ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੱਕੀ ਪੀਸਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਜਾਬਰ ਪੁਲੀਸ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਵਸਤਰ ਕਰ ਕੇ, ਕੱਦੂ-ਕੱਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਛਿੱਲ ਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਵਿਚ ਸੜਦੀ-ਬਲਦੀ ਲੁੱਕ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਂਬਾ ਛੇੜ ਦੇਣ 'ਤੇ ਬਜਿਦ ਸੀ।

ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਸ ਅਭਾਗੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਈ ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਸੜ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਹੀ ਝੜ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਅਧਮਰੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਅਧਮਰੀ ਮਾਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਕੇ ਰੋ ਰਹੇ ਡੇਢ ਸਾਲ ਦੇ ਰਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੀ ਇਕ ਗੋਲੀ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਘਸਰ ਕੇ ਲੰਘ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪੁਲੀਸ ਵੈਨ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਦੇਵ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਉਸ ਡੇਢ ਸਾਲ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਨੂੰ ਠੁੱਡ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੈਨ 'ਚ ਸੁੱਟ ਲਓ। ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਖੇਡ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਕਾਰਨ ਬਚ ਗਈ, ਪਰ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਦੇਵ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਜੀਅ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ,

ਇਸ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਇਸ ਬੱਚੀ 'ਤੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਹੋਮਗਾਰਡ ਜਵਾਨ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਜੋ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਚੇ ਸਨ, ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਦਰਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਛਲਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਛੱਤ 'ਤੇ ਗਰਨੇਡ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮਘੇਰੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੌਰਾਨ ਕਰਾਸ ਫਾਇਰਿੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਚੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕੱਦੂ ਕੱਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਸ ਵੀ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਹੌਲਨਾਕ ਕਾਂਡ ਨੂੰ, ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਬਚੇ ਦੋ ਕੁ ਜੀਆਂ ਦੇ ਉਦਾਸ ਚਿਹਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਮੂਕ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਧਰੋਕ ਨਾਲ ਬੰਨੇ ਸੰਗਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਉਸੇ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਗਰਮ ਕੀਤੀ ਲੁੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੇ ਵੀ ਸੈਲਫਾਂ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਡੇਢ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਰਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਉਦੋਂ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ 14 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ।

ਇਸ ਹੌਲਨਾਕ ਕਾਂਡ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੇ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਸੀ, ਰੌਲਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਿਆ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਇਕ ਵੀ ਦਰਿੰਦੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਕੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ, ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧੋਣੇ ਪਏ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 'ਸ਼ਾਂਤੀ' ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਲੁਕੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ 'ਫ਼ਖ਼ਰ' ਦਾ ਨਹੀਂ 'ਸ਼ਰਮ' ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

* * *

ਇਕ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਪੱਟੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਰ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਸੰਨ 1984 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1994 ਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਦੀ ਖਾਨਾਪੂਰੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਖਾਕੀ ਵਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪੰਜ-ਛੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਜੋਂ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣਾ ਇਸ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਰ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1993 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਭਿੱਖੀਵਿੰਡ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਦੋ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ 'ਆਮ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਖ਼ਾਸ' ਬਣ ਗਿਆ।

ਭਿੱਖੀਵਿੰਡ ਪੁਲੀਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਲਾਸ਼ਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰੂਮ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਰੱਖ ਕੇ, ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਚਾਹ ਆਦਿ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੱਲੀਂ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ 'ਕਰਮਵੀਰ' ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਮ ਵਿਚ ਡਿਊਟੀ ਵਜੋਂ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੈਅ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਲਾਸ਼ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਭੁੰਜੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ।

ਉਤਸੁਕਤਾ ਵੱਸ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕੱਪੜਾ ਹਟਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੇਖਣੋਂ ਨਾ ਉੱਕਿਆ। ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਪਈ ਲਾਸ਼ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਉਮੀਦ ਮੁਤਾਬਿਕ 20-22 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਕੱਪੜਾ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸ

ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਪਈ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕੱਪੜਾ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ। 20 ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੇ ਝੱਟ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈਆਂ।

ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਰਮਵੀਰ ਇਕਦਮ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਭੂਤ ਦਾ ਵਹਿਮ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾਲ ਚੰਬੜਿਆ ਬੁਢਾਪੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਰਮਵੀਰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੂਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਜ਼ਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਕੰਨਪਟੀ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਮਾਰੀ ਗੋਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੇ ਤਕ ਜ਼ਿਊਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਰਮਵੀਰ ਦੇ ਡਰ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਭੱਜਦੇ ਕਦਮ ਇਕ-ਦਮ ਥਾਏ ਰੁਕ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ:

“ਪਾਣੀ.....।”

ਉਸ ਨੇ ਡਰਦੇ-ਡਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਲਾਸ਼ ਹੀ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ.....ਇਹ ਲਾਸ਼ ਨਹੀਂ.....ਇਹ ਜ਼ਿਊਂਦਾ...।” ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਡਰਦਾ-ਡਰਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਕਿਤੇ ਲਾਂਭੇ ਸਨ। ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਗਿਲਾਸ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਟੂਟੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਿਆ ਤੇ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੁੱਕ ਨਾਲ ਉਸ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਮ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲਾ ਕੇ ਸਹਿਮੀ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਉਥੇ ਖਲੋਤੇ ਪੁਲਸੀਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਤਾਂਹ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਫਾਰਮਾਸਿਸਟ ਬਿਕਰਮਜੀਤ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਬਿਕਰਮਜੀਤ ਦੀਆਂ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਮ 'ਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਕੁਝ ਸਟਾਫ਼ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਕਾਹਲੇ ਕਦਮੀਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਮ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਪੁਲਸੀਏ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਊੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਬਾਕੀ ਸਟਾਫ਼ ਮੈਂਬਰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਮ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪੁਲਸੀਆਂ

ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਉਹ ਵੀ ਮਗਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੇ। ਅੰਦਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਉਡ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਸਟਾਫ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕਦਿਆਂ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਲਸੀਆ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਕਿਹਾ:

“ਡਾ. ਸ਼ਾਬ ਸਾਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਆ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਐਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ....।”

“ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣਾ ਵੀ ਐ....।” ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹਸਪਤਾਲ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹੋਈ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਟੀਮ ਸਹਿਕਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਪੀ.ਸੀ.ਓ. ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ।

ਤਾਰਾਂ ਖੜੁਕ ਪਈਆਂ। ਕਈ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਐਸ.ਪੀ. ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਖੂਬੀ ਰਾਮ, ਭਿੱਖੀਵਿੰਡ ਤੋਂ ਪਰਮਜੀਤ ਤੇਜਾ ਤੇ ਵਲਟੋਹੇ ਤੋਂ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲੀਸ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਮੇਤ ਜਿਪਸੀਆਂ ਸ਼ਟਾਰਟ ਕਰ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੱਟੀ ਦੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਉੱਠੇ।

ਉਧਰ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਮਝ ਪਈ:

“...ਠੰਢ....ਕੰਬਲ....।”

ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਕੰਬਲ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਇੰਜੈਕਸ਼ਨ ਲਗਾਏ ਗਏ, ਗਲੂਕੋਜ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਬਿਟ-ਬਿਟ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਨੂੰ ਕੁਝ....ਲਿਖ ਕੇ ਪੁੱਛੋ....।”

ਹੁਣ ਡਾਕਟਰ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਗੋਲੀ ਲੰਘਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ

ਲੈ ਸਕੀ, ਪਰ ਕੰਨ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਬੋਲ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਰਮਲ ਵੰਗ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਾ: ਨੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ:

“ਮੈਂ ਵਲਟੋਹੇ ਦੇ ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹਾਂ। ....ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੈ। .....ਮੈਨੂੰ ਸੋਲਾਂ ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲਟੋਹੇ ਤੋਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਫੜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਭਿੱਖੀਵਿੰਡ ਰੱਖ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ..... ਅੱਜ ਤੜਕੇ ਉਥੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਡਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਇਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਐ...”

ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਸਟਾਫ਼ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਇਸੇ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਨਰਸ ਹੈ। (ਉਹ ਉਦੋਂ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਸੀ) ਉਸ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਤੀ ਕਾਮਰੇਡ ਮਹਾਂਵੀਰ ਉਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਘਰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਸੁਨੇਹਾ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਵਲਟੋਹੇ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਜਿਪਸੀਆਂ ਘੁਕਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਆ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਨੇ ਬੈਠਣ ਪਾਈ ਸੀ, ਤੇੜ ਲੁੰਗੀ ਬੱਧੀ ਸੀ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਚੱਪਲਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਵਰਦੀ ਪਾਏ ਉਸੇ ਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਭੱਜ ਉਠਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੱਟੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਜਮਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹਲਕਾਏ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਹੁਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਲਸੀਏ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਭੀੜ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਇਕ ਪੱਟੀ ਦਾ ਵਰਕਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘਰਿਆਲਾ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਂ ਗਵਾਏ, ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਕਤ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦੋਬਾਰਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਲਾਜ ਅਧੀਨ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਦੁਬਾਰਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਡਾ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ: ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਬੜੇ ਹੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਿਸਮ ਨਾਲੋਂ ਗੁਲੂਕੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅਲੱਗ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਿਪਸੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਚਲਾਕੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਖੁਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸੇ ਹੀ ਜਿਪਸੀ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਪਸੀ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕਾਲਜ ਰੋਡ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਜੀ ਗੋਲੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਦੁਬਾਰਾ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਪੁਲਸੀਏ ਹਵਾਈ ਫਾਇਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੱਚਾ-ਪੱਕਾ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਜਿਪਸੀ ਭਜਾਈ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਉਹ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਪੱਟੀ 'ਚ ਦੁਬਾਰਾ ਲੈ ਆਏ।

ਜਦੋਂ ਤਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਨਾਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਸਕਾਰ ਲਈ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਗਈ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ ਪੱਟੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਭੱਜੇ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ 'ਚ ਹੀ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਮਲੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ ਰਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ:

“ਮਾਈ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਤੁਰੀ ਜਾਨੀ ਆਂ....?”

ਮਮਤਾ ਦੀ ਖਿੱਚ 'ਚ ਮਾਂ ਕਮਲੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਬੋਲ ਉਠੀ:

“ਵੇ ਪੁੱਤ ਆਹ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ ਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕੀਹਦੀਆਂ ਨੇ...?”

ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਇਹ ਓਸੇ ਦੀ ਮਾਂ ਆ...।”

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਫੁੱਟ ਪਈ। ਉਹ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ:

“ਜੇ ਤਿਆਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਆ ਕਿ ਓਹਦੀ ਮਾਂ ਵਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਕਿਉਂ
ਨੀਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ....?”

ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮਾਤਾ (ਦਰਸਨ ਕੌਰ) ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਦੀ ਲਾਸ਼ ਵੀ ਲਾਵਾਰਿਸ ਕਹਿ ਕੇ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ
ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

* * *

ਇਕ ਨਹੀਂ ਇਕੱਲੀ ਇਥੇ

ਲੱਖਾਂ ਮਾਂਵਾਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਨੇ

ਖੋਹ ਲਏ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਰਾਗ ਵੇ

ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਵਾਂਗ ਹੁਣ ਲੜਨਾ ਹੈ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ

ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਈਆਂ ਹੁਣ ਜਾਗ ਵੇ....

-ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ

ਜਿਸ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ ਹੁਣ ਰੋਣਕ ਗਾਇਬ ਹੈ

ਬੱਗਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੌ ਸਾਲ ਨੂੰ ਢੁਕੀ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਤਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਸੁੱਕ ਗਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕੀਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਗ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤ ਜੀਆਂ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਸੈਲਾਬ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਉਮੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਦਾ ਪਤੀ, ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪੰਜ ਪੋਤਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਉਸ ਹਲਕਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਹਲਕਾਅ ਦੇ ਟੀਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਸਨ।

ਬਾਪੂ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪੂਰਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਰਾਜ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਵੱਸਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਲੜਕੇ ਸਨ:

1. ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ

2. ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ

3. ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ

4. ਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ।

ਅੱਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਕੁਝ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਦਹਿਲੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਅਜੇ ਬਾਲਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਖੇਡ-ਮੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ

ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਹੇਜ਼ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 29 ਅਕਤੂਬਰ 1991 ਦੀ ਉਹ ਸਵੇਰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ, ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਕ ਧਾੜ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਘੁਕਰ ਪਾਉਂਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਰੌਣਕਾਂ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਇਸ ਪੁਲੀਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਲੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਨ:

ਘਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ (85 ਸਾਲ)

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ (42 ਸਾਲ)

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਬਾਲਗ ਪੁੱਤਰ ਅਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (17 ਸਾਲ)

ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (22 ਸਾਲ), ਇਹ ਐਮ.ਏ. ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ।

ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਲੜਕੇ- ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (22 ਸਾਲ) ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਉਦੋਂ ਕੇਵਲ 8 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸੀ।

ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੂਜਾ ਲੜਕਾ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (17 ਸਾਲ)

ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਠਵੀਂ ਕਲਾਸ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਲੜਕਾ ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (13 ਸਾਲ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੁੰਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ:

“ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦੈ, ਜੇ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ (ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ) ਨੂੰ ਮਾਰੂੰ ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ....।”

ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਸਮਝ ਲੱਗੀ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਾਨਕੇ ਸਨ ਤੇ ਖੁਦ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਰਾਮ-ਦਿਵਾਲੀ ਵਿਚ ਸੀ, ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗੁਗਲੀ, ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉੱਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ

ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਲੈਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਪਏ ਘੇਰੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ 36 ਘੰਟੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਮੱਤੇਵਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਸੇ ਹੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁਖਬਰੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗਰੁੱਪ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਦਾਰੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਹਾਕਮਾਨਾਂ ਲਹਿਜੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ 'ਨਸ਼ਾ' ਸਪੱਸ਼ਟ ਝਲਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਹਰ ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤਕ ਨੂੰ ਮਦਹੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜ-ਨੱਠੂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਲੀਸ ਥਾਣੇ ਤੇ ਚੌਕੀਆਂ ਫਰੋਲ ਮਾਰੀਆਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਵਾਕੇ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਕੁਝ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕਲਾਨੌਰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੱਜਣ ਕੁਝ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਚੂੜੀਆਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਦਸ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਹ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਨੌਰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ 'ਅੱਜ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਆਇਆ ਹੋਇਐ, ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ, ਕੱਲ੍ਹ ਆਇਓ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਲਾਨੌਰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਚੂੜੀਆਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਐਮ.ਏ. ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦਾਖਲਾ ਭਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸ. ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਮਾਸੂਮ ਸ਼ਰਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤਾਏ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਤਾਇਆ ਰੋਨਾ ਕਾਹਤੋਂ ਆਂ.....ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਕੁਛ ਕੀਤੈ....ਬੜੀ ਹੱਦ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਰ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਲੈਣਗੇ.....ਫਿਰ ਤਾਂ ਛੱਡਣਗੇ ਈ....।”

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਾਸੂਮ ਦੇ ਇਹ ਹੌਸਲੇ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਢਾਰਸ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ।

ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ਥਾਣੇ ਵਿਚ

ਮਿਲੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਸਾਦਿਕ ਬਾਣਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਪਿੰਡ ਆਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਘਰ ਵਿਚਲੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, “ਤੁਸੀਂ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਦਾ ਮਿੰਨਤ ਤਰਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਛੁਡਾਓ, ਪਰ ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਾ ਆਇਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਦੀ ਬੜੀ ਝਾੜ-ਝੰਬ ਤੇ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸਾਦਿਕ ਬਾਣੇ ਫਰੀਦਕੋਟ 'ਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭੱਜ-ਨੱਧ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਕੋਰੀ ਬਕਵਾਸ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ ਖੁਦ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ, ਨੇ 8 ਜਨਵਰੀ 1992 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਜਿਪਸੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਕੋਲ ਵੇਖਿਆ। ਤਲਾਸ਼ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ ਹੋਈ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਝਲਕ ਤਕ ਵੀ ਵੇਖਣੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਈ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਚਾਰ ਜੀਅ ਗਗੜੇਵਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਭੱਠੇ ਕੋਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ਕੋਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ।

ਇਸ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪੁਰਜੇ ਦਾ ਦਰ ਖੜਕਾਇਆ, ਪਰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਭੀਖ ਤਕ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਵਕੀਲ ਆਰ.ਐਸ. ਸੋਢੀ ਨੇ ਇਸ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿੱਟ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਪਾਈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ‘ਅਹਿਮਦੀ’ ਨੇ ਇਸ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਲਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਦਾਲਤੀ ਕੇਸ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ‘ਮਨੋਬਲ’ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਸਟਿਸ ਅਹਿਮਦੀ ਨੇ ਉਸ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਤਿੱਖੀ ਝਾੜ ਪਾਈ ਤੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਖੜੋਤ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ‘ਬੇਚੈਨੀ ਤੇ ਸਹਿਮ ਭਰੀ’ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਠੋਸੇ ਗਏ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ‘ਬੇਅੰਤੋ’ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ

ਅਫਸਰਾਂ 'ਤੇ ਕੇਸ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਸਿਮ੍ਹਾ ਰਾਓ ਕੋਲ ਦੁਹਾਈ ਪਾਈ, ਪਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਨਰਸਿਮ੍ਹਾ ਰਾਓ ਨੇ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਅਖੀਰ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਤ ਉਮਰ ਕੈਦਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੀ ਚੱਲਣਗੀਆਂ; ਭਾਵ ਸੱਤ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੇਵਲ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਇਕੱਲਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੀ? ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਕੱਲੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਉੱਪਰ ਤਰਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਖੂਨ ਵਹਾਅ ਦੇਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਵਗੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੇਗੀ?

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਜੋ ਬੀਤੀ

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ 25 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਭਰ ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਵਿਚ ਘਰ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਣ-ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਸੀ। 1987 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1991 ਤਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੁਲਾਂ ਹਿਲਾਈਆਂ, ਪਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਖਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਉਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਚਾਚੇ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਦਿਨ ਥਾਣਿਆਂ ਅੰਦਰ ਲਿਆ ਕੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਭਾਈ ਜਟਾਣਾ ਇਸ ਦਬਾਅ ਵਿਚ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਸਰਗਰਮ ਰਹੇ। ਉਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇਸੇ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਦੀ ਕਾਰ ਇਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਿਚ ਉੱਡੀ। ਸੈਣੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਧਮਾਕੇ ਪਿੱਛੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣੇ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਣਾ ਦੱਸਿਆ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਸਰੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਉਸ ਜੁਝਾਰੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਭਾਈ ਜਟਾਣਾ ਤੇ ਕਹਿਰਵਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੌਲਨਾਕ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੈਟ 'ਪੂਹਲਾ' ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ. ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਜਾਂ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀ-ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਇਹ ਉਦੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਪੂਹਲਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਨਾ ਰੱਖ

ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਨਜ਼ੇ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਢੰਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਜੁਝਾਰੂ ਦੇ ਕਾਰੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਸ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਤੀ 30 ਅਗਸਤ 1991 ਦੀ ਰਾਤ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਨਿਹੰਗ ਬਾਣਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲੁਕੇ ਕੁਝ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਖਮਾਣੇਂ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਜਟਾਣਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਜੁਝਾਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਥੱਕ ਹਾਰ ਕੇ ਆਖਰ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਟੋਲੀ ਨੂੰ ਸੋਧ ਮਿਲ ਗਈ ਕਿ ਉਹ 'ਜਟਾਣਾ' ਪਿੰਡ ਖਮਾਣੇਂ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਫਿਰ ਘੂਕਰ ਪਾਉਂਦੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ।

30 ਅਗਸਤ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਘੜੀ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ 31 ਅਗਸਤ ਦੀ ਸਵੇਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਟੋਲੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਜਟਾਣਾ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਇਸ ਟੋਲੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝੀ, ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਰਜਾ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੀ।

ਦਿਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਵਜੇ ਦੇ ਲਗਭਗ ਇਹ ਟੋਲੀ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਘਰ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ ਸਨ:

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਦੀ ਬਿਰਧ ਦਾਦੀ- ਦਵਾਰਕੀ ਕੌਰ (80 ਸਾਲ)

ਜਟਾਣੇ ਦੀ ਚਾਚੀ (ਜੋ ਮਾਸੀ ਵੀ ਸੀ), ਜਸਮੇਰ ਕੌਰ (40 ਸਾਲ)

ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਸਤਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਲੜਕੀ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ (13 ਸਾਲ)

ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦਾ ਪੋਲੀਓ-ਗ੍ਰਸਤ ਭਾਣਜਾ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (5 ਸਾਲ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪੋਲੀਓ-ਗ੍ਰਸਤ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਲਾਸ਼ਾਂ

ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

ਅਗਲੀ ਭਲਕ ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਾਰਦਾਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਤਾਂ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਇਕ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਸਰੀ ਪੁੱਛ ਲਿਆ:

“ਕਿੰਨੇ ਮੈਂਬਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਆ...?”

“ਚਾਰ...।” ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਹੈ! ਚਾਰ....? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ ਨੇ....।” ਉਸ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

ਉਸ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਇਸ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਸਮਝ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲੱਗੀ। ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਵਾਰਦਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਟੋਲੀ ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਘਰ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਰਦ ਮੈਂਬਰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਂਦੇ, ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸੋਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਿਨ ਘਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਪੰਜਵਾਂ ਮੈਂਬਰ, ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਲਈ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਚ ਗਿਆ। ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਮਹਿਕਮਾ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਸੀ। ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਰ ਵਰਤਾ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣੇ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਬਰ ਦੀ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ:

“ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੋਊ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਨੂੰਨੀ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ, ਪਈ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਰਾਂਗੇ ਤੇ ਲੀਹੋਂ ਉਖੜਜਾਂਗੇ, ਪਰ ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੇਦੋਸ਼ਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ.....।”

ਫਿਰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਭੈਭੀਤ ਸੀ ਕਿ ਜਟਾਣਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਝੱਪਟਾ ਨਾ ਮਾਰੇ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ

ਝੋਂਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਠੀਕ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਤੇ ਭਾਈ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਨਾ ਇਕ ਮੁਖਬਰ ਦੀ ਮੁਖਬਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਜ਼ਿਊਂਦੇ ਜੀਅ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ ਤੇ ਸਾਇਆਨਾਈਡ ਖਾ ਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ। ਜਿਸ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਜਿਗਰੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਾਤਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਕੱਦ ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਕੱਦ ਸਾਹਵੇਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਗੂਣਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ?

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਕਈ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਭੱਜਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਖਾਨਪੁਰ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿਚ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਥਾਹ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ।

ਖਾਨਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਸਨ:

ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਤੇ ਲੜਕੀ ਮਦਨਜੀਤ ਕੌਰ।

ਸੰਨ 1988 ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਆਦਮ ਬੇ-ਆਦਮ ਬੇ ਕਰਦੀ ਖਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਆਈ ਤੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਕਾਫੀ ਤਸੱਦਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਉੱਪਰ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲੀਸ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਫਿਰ ਤਸੱਦਦ ਹੋਇਆ। ਪੰਚਾਇਤ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਿਆਈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਕੰਮਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਿੰਦੇ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਿੰਦੇ ਹੋਰੀਂ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ੁਰਅਤ ਨਾ ਹੋਈ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਅਕਸਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ 'ਬਹਾਦਰੀ' ਤੇ ਕਰੋਧ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੱਢਦੀਆਂ ਸਨ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦਵਾਈ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਅਖੇ:

“ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਖਾੜਕੂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਗਏ ਆ...।”

ਉਸ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖੇਤ 'ਚੋਂ ਸਪਰੇਅ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਵਾਈ ਵਾਲਾ ਸਪਰੇਅ ਪੰਪ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਮੈਲੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਤਾਂ ਚੁਣ ਕੇ ਹੀ ਨਿਰੋਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰੂੜੀ ਉਪਰ ਮਧੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਦੂਰ ਖਲੋਤੇ ਮੁੱਛ-ਫੁੱਟ ਗੱਭਰੂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਤਾ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਰੋਹ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਫੁਟ ਪਈ। ਉਹ ਉਥੋਂ ਹੀ ਦੱਬੇ ਪੈਰੀਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰਦਾਤ ਸੱਤ ਪੁਲਸੀਏ ਮਾਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦਾ ਆਪ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਗਿੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇਕਰ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨਾਲ ਜੁਝਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਤੋੜਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਘਟੀਆ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਹੱਥ-ਕੰਡੇ ਅਪਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਕਹਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ।

ਮਿਤੀ 31 ਮਈ ਅਤੇ 1 ਜੂਨ 1991 ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਆਈਆਂ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਕੈਟ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ਿਲਮੀ ਸਟਾਈਲ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਫੁੰਡਣਾ

ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵਹਿਸ਼ੀ ਖੇਡ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਆਣੇ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਇਹ ਚੀਕਾਂ ਜਾਬਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹਾਸੇ ਹੇਠ ਦੱਬ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਘਰ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (45 ਸਾਲ), ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ (40 ਸਾਲ), ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਦਸਵੀਂ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਕੇ ਨਤੀਜਾ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਣ ਮਦਨਜੀਤ ਕੌਰ (15 ਸਾਲ), ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਗਏ ਚਾਚੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚਾਚੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ (28 ਸਾਲ), ਚਾਚੇ ਦੀ ਲੜਕੀ ਰਾਜਵੀਰ ਕੌਰ (ਸਾਢੇ 5 ਸਾਲ), ਚਾਚੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (3 ਸਾਲ) ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਚਾਚੀ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਦੀ ਬੱਚੀ ਗੁਰਜੰਟ ਕੌਰ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਕੇਵਲ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਸੀ, ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਦਸ ਕੁ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬਚ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਤਰਸ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਲਹੂ ਦੀ ਹੌਲੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖ ਘਬਰਾ ਕੇ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਰਾਜਵੀਰ ਕੌਰ ਰਸੋਈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੀ ਤੇ ਇਕ ਸੈਲਫ ਹੇਠ ਲੁਕ ਗਈ। ਭਾਰਤੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦਾ ਕਾਤਲ ਟੋਲਾ ਉਥੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸੈਲਫ ਹੇਠ ਲੁਕੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕਾਤਲ ਸਰਕਾਰੀ ਟੋਲਾ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਇਕ ਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲੈਟਰਪੈਡ ਸੁੱਟ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ 'ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰੀ' ਵੱਲੋਂ ਲਈ ਦਰਸਾਈ ਗਈ।

ਇਸ ਹੌਲਨਾਕ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਸੜਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਕਾਤਲ ਸਰਕਾਰੀ ਟੋਲੇ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ। ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਗਈ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਭਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਰਣਜੀਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਲੈਟਰਪੈਡ 'ਤੇ ਪਈ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਦਾ ਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਝੱਟ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਲੈਟਰਪੈਡ ਜ਼ੋਬ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਵਾ ਤਕ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦਿੱਤੀ।

ਸਵੇਰੇ ਪੁਲੀਸ ਆਈ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਤਾਰ-ਤਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ

ਨਿਕਲ ਗਿਆ:

“...ਲੈਟਰਪੈਡ ਕਿੱਥੇ ਆ...?”

“ਕਿਹੜਾ ਲੈਟਰਪੈਡ....?” ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਰਣਜੀਤ ਨੇ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਘੂਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਹ ਗੱਲ ਬਦਲ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਮੈਂ ਇਕ ਲੈਟਰਪੈਡ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ...।”

ਰਣਜੀਤ ਸਭ ਸਮਝ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਲੈਟਰਪੈਡ ਰਾਤ ਹੀ ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਲੈਟਰਪੈਡ ਸੜ ਜਾਣ ਜਾਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਰਣਜੀਤ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਭਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਰਣਜੀਤ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨਪਹੁੰਚੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਚਾਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਸਕਟ ਲੈ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਕਈ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਣਜੀਤ ਨੇ ਲੈਟਰਪੈਡ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਈ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਾਂਡ ਪਿੱਛੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਅਜੇ ਵੀ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਫੈਲਾਈ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਨਪੁਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਫਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘ੍ਰਿਣਤ ਕਰਤੂਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦੋ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਮੀਨੀ ਚਾਲ ਖੋਡੀ ਐ....ਪਰ ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨੂੰ ਹੋਣ ਦੇਣੀ...।”

ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਸ਼ਹਿਦ ਹੋ ਜਾਣ ਤਕ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰਿਹਾ ਤੇ ਭਰਾ ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਉਸ ਨੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਉਜਾੜ ਕੰਧਾਂ, ਜਿਥੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਹੋਲੀ ਖੇਡੀ ਸੀ, 'ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ' ਅਤੇ 'ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ' ਵਰਗੇ ਲੁਭਾਉਣੇ ਹਿੰਦੂਸ਼ਾਹੀ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜ੍ਹਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਜਾੜ ਘਰ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਉਧੇੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ ਤੇ ਨਲਕਾ ਵੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ....ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵੱਡਾ-ਵੱਡਾ ਘਾਹ ਉਗਿਆ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

*

*

*

ਭਾਗ ਪੰਜਵਾਂ

ਜਿਨ੍ਹ ਕੇ ਬੰਕੇ ਘਰੀ ਨ ਆਇਆ

ਜਿਨ੍ਹ ਕੇ ਬੰਕੇ ਘਰੀ ਨ ਆਇਆ...

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਮਨੋ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਬਾਬਰ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਜਿਨ੍ਹ ਕੇ ਬੰਕੇ ਘਰੀ ਨ ਆਇਆ

ਤਿਨ੍ਹ ਕਿਉਂ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੧੮)

ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਾਵਾਸਯੋਗ ਅਤੇ ਮੋਹ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦਾ ਸਾਥ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਵਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣਾਂ ਵੀ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਤਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਾਰਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਵਾਂਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਮਰਾਹੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ (ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਥੀ ਜੀਵਨ ਪੰਥ ਦੇ ਅਧਵਾਟੇ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਅੰਦਰਲੇ ਕੰਮ ਔਰਤ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕੰਮ ਮਰਦ ਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਜ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਈ ਥਾਈਂ ਬਦਲਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲੰਘ ਗਏ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਔਰਤ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਘੁਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ

ਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਪਤੀ ਲਈ ਓਨੀ ਹੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ । ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ।

ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੰਮੇਂ ਸਮੇਂ ਲਈ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਜੇ ਪੀੜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਟਾਲਣ ਲਈ ਉਹ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ‘ਫ਼ਰਜ਼ ਭਰੇ ਵਿਛੋੜੇ’ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਮੋਹ ਵਿਚਲੀ ‘ਨਾ ਵਿਛੜਨ ਦੀ ਚਾਹ’ ਦੀ ਇਸ ਅਜੀਬ ਜੰਗ ਨੂੰ, ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਹਾਇ! ਹਾਇ! ਵੇਲਾ ਮੇਰੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ
ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਢੁੱਕਣਾ ਉਹ ।
ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਚ ਉਦਰੇਵਿਆਂ ਦੇ
ਰੋਣਾ, ਤੜਪਣਾ, ਲੁੜਛਣਾ ਮੁੱਕਣਾ ਉਹ ।....
ਕਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੋੜ ਕੇ ਹੱਥ ਦੇਵੇਂ
ਅੱਜ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ।
ਸਾਡਾ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ 'ਕੱਲਿਆਂ ਦਾ
ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਾ ।....
ਮਹਿੰਦੀ ਰੰਗਲੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚੋਂ
ਪੱਲਾ ਤਰਲਿਆਂ ਨਾਲ ਛੁਡਾਵਣਾ ਮੈਂ ।
ਖਾਨ ਹੁਸਨ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਨੂੰ
ਹਾਵੇ ਹੋਰਵੇ ਵਿਚ ਰੁਲਾਵਣਾ ਮੈਂ ।
ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਕੋਠਿਆਂ ਤੋਂ
ਪਰਤ ਪਰਤ ਕੇ ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਜਾਵਣਾ ਮੈਂ ।
ਅੱਗੋਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰੇਲ ਨੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਮੁੜ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆਵਣਾ ਮੈਂ ।
ਹੰਝੂ ਪੁੰਝ ਕੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਕਹਿਣਾ,
ਕਿਉਂ ਜੀ ! ਡਿੱਠਾ ਜੇ ਮੋੜ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ?
‘ਸ਼ਰਫ਼’ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਰੋਂਦਿਆਂ ਛੱਡ ਗਏ ਸੀ

ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਾਸਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਵੇਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਤੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਆਸ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਖੇੜੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਸਬਰ ਨਾਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਤਨੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਫਿਕਰਮੰਦ ਰਹਿੰਦੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਰੇਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਪਤੀ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰ ਆ ਪਈ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾਈ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਜੋ ਬੀੜਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੰਗ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬਲਾਅ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਬਲੀਆਂ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਔਰਤ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਦਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਜੰਗ ਉਸੇ ਹੀ ਪਲ ਤੋਂ ਹਲਾਲ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਤਨੀ ਇਸ ਪੀੜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਪਤੀ' ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ 'ਸਿਪਾਹੀ' ਦੇ ਕੌੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸੁਣਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ:

ਵਾਗਾਂ ਛੱਡ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਵਾਲੀਏ ਨੀ
ਪੈਰ ਧਰਨ ਦੇਹ ਮੈਨੂੰ ਰਕਾਬ ਉੱਤੇ ।
ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਬਣੀ ਹੈ ਭੀੜ ਭਾਰੀ
ਟੁੱਟ ਪਏ ਨੇ ਵੈਰੀ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ।
ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਫੇਰ ਐਵੇਂ
ਮੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਬ ਉੱਤੇ ।
ਸਰੂ ਵਰਗੀ ਜਵਾਨੀ ਮੈਂ ਫੂਕਣੀ ਏਂ ?
ਬਹਿ ਗਏ ਭੁੰਡ ਜੇ ਆ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਉੱਤੇ ?

(ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ)

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤਿ ਮੰਦਭਾਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਪੀੜ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤਾਪ ਔਰਤ ਹੀ ਭੋਗਦੀ ਆਈ ਹੈ; ਪਰ ਕੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ 'ਤੇ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਅਦਾ ਤੋੜ ਕੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਦੀ ਅਧਵਾਟੋਂ ਵਿਛੜ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਖੁਦ ਵੀ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਤੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਦੋ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਕਿਉਂ? ਇਹ ਸਵਾਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕਠਿਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ। ਆਉ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਦਰਅਸਲ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ, ਹੰਕਾਰੇ ਹੋਏ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲੜਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਪਾਪ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਜੰਵ ਦਾ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖਾਈ ਹੈ। ਜੁਲਮ ਜਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰ ਇਕ ਲੜਾਈ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਲੜੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਹੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਔਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਲਈ ਚੱਲੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਸਾਥ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਹਿਬਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਈ ਹਰ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਅਬਲਾ ਤੋਂ ਸਿੰਘਣੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਵ ਦੇ ਸਿਰ ਆ ਚੜ੍ਹਨ 'ਤੇ ਰਣ ਵਿਚ ਜੂਝਣਾ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਤੇ (ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਿਚੋਂ) ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਫ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਜੀਵਨ ਸਾਥ' ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ।

ਭਾਵ, ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਸਾਥ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ, ਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ; ਖੁਦ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤੀ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੂਝਦਿਆਂ; ਜੀਵਨ ਸਾਥ ਦੇ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਗੁਰੂਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਔਰਤ ਨੂੰ ਏਨਾ ਕਾਬਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਰਣ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾ ਵੜਨ ਲਈ ਵੰਗਾਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਪਾਏ ਗਏ

ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਆਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਬੇਦਾਵਾ ਦੇ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕੀਤੀ। ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪਾਈ ਗਈ ਇਸ ਵੰਗਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਲੈ ਕੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰਾ !

ਚੰਗੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਿਭਾ ਆਇਓਂ ?

ਢਾਹੁਣਾ ਸੀਗਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ

ਸਗੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਢਾਹ ਆਇਓਂ ?

ਉਜਲੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ

ਕਾਲਾ ਦਾਗ਼ ਕਲੰਕੀਆ ਲਾ ਆਇਓਂ ।

ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਤੇਗ ਫੜਾਈ ਸੀ ਹੱਥ ਤੇਰੇ

ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਬੇਦਾਵਾ ਫੜਾ ਆਇਓਂ ?

ਜਦੋਂ ਜੱਗ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਿਆ

ਹੱਤਕ ਹੋਏਗੀ ਦੇਸ਼ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ।

ਬਲਦੀ ਸ਼ਮੂਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘਾ !

ਪਰਤ ਆਈ ਕਿਉਂ ਡਾਰ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ?

ਦੇ ਕੇ ਕੰਡ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਰਤੇ

ਤਾਂ ਵੀ ਮਰਦ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਹਾਂ ।

ਜਾਉ ਖਾਉ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰ ਬਹਿ ਕੇ

ਅਸੀਂ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਜਾਨੀਆਂ ਹਾਂ ।

(ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਫ਼ਰੀ)

ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵੰਗਾਰ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੱਪੇ-ਚੱਪੇ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਰੂ ਬ ਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਖੂਨੀ ਝਾਕੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ, ਸਿੱਖ ਮਰਦ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਜੂਝਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੇਗ ਨਾਲ ਇਕ

ਨਿਵੇਕਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ 'ਜੀਵਨ ਸਾਥ' ਦੇ ਔਖੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਏ ਹਨ।

ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗਰਦਿਸ਼ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਲੀ ਸਿੱਖੀ ਸਪਿਰਿਟ ਉੱਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਧੂਲ ਜਮਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਬਣ ਬੈਠੀ ਇਕ ਔਰਤ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜ ਚਾੜ੍ਹੀ। ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਟੋਲੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਵ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਨਿਤਰੇ। ਕਈ ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ, ਕਈ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਵਾਰੇ ਤੇ ਕਈ ਪਤਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਿਦਾ ਕੀਤੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨਿਤਰੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਜੂਝੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਕਿ ਅਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਸਪਿਰਿਟ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਅੱਗੇ ਜੋ ਇਸ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਜੂਝਦੀਆਂ ਵੀ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ ਦੀ ਮਮਤਾ ਭਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਇਸ ਯੁੱਧ ਦੀ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਸਨ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਵੀ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਬਦਨਸੀਬ ਪਤਨੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਫਾਸੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੋੜਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁਝ ਗਾਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

* * *

ਉਜੜੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ

ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਹੁਣ ਦਸਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ (ਛੇਵੀਂ ਕਲਾਸ) ਤੇ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਨੌਵੀਂ ਕਲਾਸ) ਵੀ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਟਰੱਸਟ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰ ਖੇਮਕਰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਮਹਿੰਦੀਪੁਰ ਆਪਣੇ ਉਸ ਘਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਇਸ ਘਰ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਹਿਰ ਦੀਆਂ ਮੂਕ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਭੰਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਰਾਜ ਕੌਰ ਹੀ ਬਚੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਚਾਚੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਵ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਦਾਦਾ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੇ ਹਉਕੇ ਵਿਚ ਚੱਲ ਵਸਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੋਰ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੁੰਦਲੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੌਲਨਾਕ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅੰਦਰ ਪੁੰਦਲੀ ਨਹੀਂ ਪਈ।

ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਦਿਓਰ ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੇ ਰੋਸ ਵਿਚ ਬੈਰਕ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਵਿਚ ਆ ਰਲਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਮਹਿੰਦੀਪੁਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ। ਕਰਮਜੀਤ ਦੇ ਡੈਂਡੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੂਜੇ ਚਾਚੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਣੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕੁੱਟਿਆ-ਮਾਰਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਦਾ ਹੀ ਰੁਝਾਨ ਸੀ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮੀ ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਹਫ਼ਤਾ-ਹਫ਼ਤਾ ਹਥਕੜੀਆਂ ਤੇ ਬੇੜੀਆਂ 'ਚ

ਜਕੜ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੌਣਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਲੇਟਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇਸ ਕਹਿਰੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਹੁਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਕਹਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਰੂਪੋਸ਼ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਜ ਕੌਰ 'ਤੇ ਟੁੱਟਣ ਲੱਗਾ। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਹਫ਼ਤਾ-ਹਫ਼ਤਾ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਰਾਜ ਕੌਰ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜੁਝਾਰੂ ਬਣਿਆ ਦਿਓਰ ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਗਰ 'ਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਦਿਓਰ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿੰਦੀਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਮਾਦਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੱਤ ਘੰਟੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਗੋਲੀ-ਸਿੱਕਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਆਖਰੀ ਗੋਲੀ ਖੁਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਸ਼ਾਹਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰਨਾਲਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚੋਂ ਵਲਟੋਹੇ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਵਲਟੋਹੇ ਦੀ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਰਾੜ ਨਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਭਰਾ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ-ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤਿੰਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਹੌਲਨਾਕ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸਦਮਾ ਨਾ ਸਹਾਰਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਿਆ ਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ 4 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਘਰ ਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੀਲ੍ਹਾ-ਤੀਲ੍ਹਾ ਖਿੰਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕੱਲੀ ਜਿੰਦ ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕਣੇਂ ਬੇਵੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨਾਨਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ, ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ

ਹੈ। ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਟਰੱਸਟ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੁੰਨਾਪਨ ਕੌਣ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

- - - -

ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਲੋਰੀਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੜਕਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ। ਠੰਢ ਦੇ ਵਿਚ 4 ਮਈ 1990 ਨੂੰ ਰਾਤ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਦੋ ਵਜੇ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪੋਸ਼ ਪਿਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆਇਆ ਤੇ 4 ਵਜੇ ਮੁਖਬਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਨਿਤਨੇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕੁੱਟਿਆ-ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਧੁੰਹਦੇ ਹੋਏ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ੁਲਮ-ਜਬਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕੀ।

ਮਾਸੂਮ ਲਖਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਘਰੋਂ ਭਗੌੜਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਉਂ ਭਗੌੜਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਫਿਰ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਉਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਘਬਰਾ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਖਾਕੀ ਵਰਦੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗਰੁੱਪ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ ਆ ਵੜਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਚਾਚਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਰੇ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ 'ਚ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੱਟ ਚੀਰ-ਚੀਰ ਕੇ ਵਿਚ ਮਿਰਚਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਵਾਹੋਦਾਹੀ ਦੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਤੇ

ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਥਾਣੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਥਾਣੇ ਦੇ ਗੇਟ 'ਚੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗੱਡੀਆਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਰਨ ਲਈ ਲੈ ਗਏ ਆ, ਜੇ ਦੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲੁਟਾਉਣੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਓ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਭਰੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਪੰਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਉਣੀ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਲਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਟਰੱਸਟ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਘਰ ਵਿਚ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜੀਅ ਰਹੀ ਹੈ।

* * *

ਕਾਲਖ ਦੇ ਵਣਜਾਰਿਓ!
ਚਾਨਣ ਕਦੇ ਹਰਿਆ ਨਹੀਂ।
ਓ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲੋ!
ਸੂਰਜ ਕਦੇ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ।

-ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ

ਆਖਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਬੇਉਮੀਦ ਹੋਈਆਂ ਸਿੱਖ ਵਿਧਵਾਵਾਂ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਆਮ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਰੂੜੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਰੂ ਬ ਰੂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਤਲੇਆਮ ਉਪਰੰਤ ਹੁਣ ਤਕ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿਚ ਭਟਕੇ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਦੇ ਰੂ ਬ ਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲੀ ਨਫ਼ਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਨੀ ਜ਼ਲਾਲਤ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੀ ਕੋਈ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਅਣਖੀਲੀ ਕੌਮ' ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸਵਾਲ ਇਹ ਵੀ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸਰ ਹੇਠ ਜਿਸ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 18 ਸਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖ ਅਜੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਮਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਹੱਥ ਫੈਲਾਈ ਰੱਖਣਗੇ?

ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਿ 'ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਚੁਣਨ ਦੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ' ਕਿਸੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਦੀ ਧੂੜ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਲਹੂ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਾਫੀ ਧੂੜ ਹੂੰਝ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਨਿਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੁਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਰੂਹ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਹੁਣ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ-ਪੂਜ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵੀ ਪੱਥਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; 'ਪੱਥਰ, ਜੋ ਲਿਲਕੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਘਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਬਲਕਿ ਭੰਨਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।' ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰਾਂ

‘ਤੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲ ਦੇਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਲੋਕ ਜੋ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਝੂਠੀ ਆਸ ਬੰਨ੍ਹਾਈ ਇਕ ਸਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ‘ਅੱਤਵਾਦ’ ਕਹਿਣੋਂ ਕਦੇ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹਰ ਇਕ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ‘ਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਕੋਈ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਝ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਇਹ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸੌਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਗੋਡੇ ਟੇਕੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ। ‘ਨਰਮ ਦਲੀ’ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਖੌਤੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਝ ਤਾਂ ਪਗੜੀ-ਦਾੜੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਕਿਸੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੀ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਵੰਬਰ 1984 ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚਲੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਔਰਤ ਦੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੱਡਬੀਤੀ ਹੈ:

“ਮੈਂ ਇਕ (ਨਵੰਬਰ, 1984) ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਚਾਹ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪੈਣ ਲੱਗਾ। ....ਮੈਂ ਅਜੇ ਚਾਹ ਕੇਤਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗਵਾਂਢੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਬੀਬੀ ਜੀ ਕਹੀਂ ਛਿਪ ਜਾਓ, ਆਪ ਸਭ ਕੋ ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਕੇ ਆਦਮੀ ਮਾਰ ਦੇਂਗੇ।’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਕਿਉਂ ਬਈ, ਹਮਨੇ ਕਿਆ ਕੀਆ ਹੈ? ਔਰ ਹਮੇਂ ਕੋਈ ਮਾਰੇਗਾ ਭੀ ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਹਮ ਤੋਂ ਹੈਂ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਹੈ...।’ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ, ‘ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਜਿੰਦਾਬਾਦ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਮਰ ਰਹੇ। ਗ਼ਦਾਰੋਂ ਕੋ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲੇ...।’ ਏਨਾ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਤੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਏ। ਮੇਰੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਫੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਲਗਾ ਲਗਾ ਕੇ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।....ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੇਰੀ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਚਾਰਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦੇ ਹੀ ਪੈਟਰੋਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।....ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਨੂੰ ਹੰਢਾਅ ਕੇ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ....। ਹੁਣ ਦੱਸੋ.. ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ...?”

(ਸਰਕਾਰੀ ਕਤਲੇਆਮ, ਨਵੰਬਰ 1984, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ, ਪੰਨਾ 37)

‘ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ?’ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਝ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ

ਹੋਈ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਔਰਤ ਦਾ ਸੀ। ਉਕਾਈ ਇਥੇ ਹੋਈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪੀੜਤ ਸਿੱਖ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਂਝਾ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 'ਹਲਾਲ ਅਸਤ ਬੁਰਦਨ ਬ ਸਮਸ਼ੀਰ ਇ ਦਸਤ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਦੋਸੀਆਂ ਨਾਲ ਖੁਦ ਹੀ ਸਿੱਝਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੜਕਾ ਕੇ ਦੋਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਦੋਸੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਝ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਕਾਫਲਾ ਅੱਜ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਫਰ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਇਸ ਧਰਾਤਲ ਵਿਚ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਬੀਜ ਬੀਜ ਕੇ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਫਲ ਉਗਣ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਉਮੀਦ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਹਿਸ਼ੀ ਖੇਡ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ?

ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਕਾਲੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦਾ ਫਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੇ ਡੱਡੂ-ਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ, ਪਰ ਅਣਖ ਦਾ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ੈਰ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਵਤਨੇ ਹੋਣ ਦਾ ਤੀਬਰ ਅਹਿਸਾਸ ਨਵੰਬਰ 1984 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੇ ਲੋਕ ਕਵੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬੇਪੱਤ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਧਮੋਈਆਂ ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਆ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕਦਮ ਰੁਕ ਗਏ। ਉਸਦੇ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਇਹ ਹੁਕ ਨਿਕਲੀ ਸੀ:

ਆਹ ਜਿਸਮ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਧੀ ਵਰਗਾ ਹੈ

ਆਹ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਜਿਹਾ ਹੈ

ਮੈਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦਾ ਨਗਨ ਕੱਜੁੰਗਾ

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਵਤਨ ਕਹੂੰਗਾ ?

ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਤਨ 'ਹਿੰਦ' ਨਹੀਂ 'ਪੰਜਾਬ' ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮਨੂੰ ਜਾਂ ਚਾਣਕੀਆ ਨਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ

ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਤਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਕਾਲੀ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 'ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ' ਵਾਲੇ ਇਸ ਜਾਬਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਅਥਵਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ 'ਪਿਆਰਾ ਵਤਨ' ਕਹਿਣ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਝੂਠ ਕੇਵਲ ਬੋਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਕੂੜ ਕਬਾੜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਘੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੀ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਬੇਉਮੀਦ ਹੋਈਆਂ ਨਵੰਬਰ 1984 ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਵਰਗੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖ ਅਵਾਮ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਘੜੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇ ਇਸ ਆਲਮ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ 'ਲਲਿਤ ਮਾਕਨ' ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ, ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੁੱਕੀ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ। ਤੇ ਦੂਜੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਕ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਉੱਪਰ 1991 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀ ਇਕ ਤਕਰੀਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਕਰੀਰ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਰਅਸਲ ਜਦੋਂ ਇਹ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ 'ਤੇ ਸੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਜੋਬਨ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਦੋਂ ਹਿੰਦ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਸ. ਮਾਨ 'ਤੇ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਇਬਲ ਬਰੀ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਅਤੇ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਅਮਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਿੱਤੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਜੇਤੂ ਕੌਮ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ

ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਾਂਝੀ ਰਣਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਰਣਨੀਤੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਰਣਨੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 'ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ' ਵਾਲੇ ਜਾਬਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਿਸਟਮ ਤੋਂ ਨਿਜ਼ਾਤ ਦਿਵਾਏ।

* * *

ਅੱਜ ਇਹ

ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਲਹੂ ਭਾਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ

ਨਿਤ ਹੀ ਵਹਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਬੰਦੇ ਦਿਆਂ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ

ਦੋਸ਼ੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ

ਮੱਸੇ, ਮੀਰ-ਮਨੂੰ

ਫਿਰ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ

-ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਹਾਈਜੈਕਰ)

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਸ਼ਹੀਦ ਸ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਰਿਸ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਮੁਜ਼ਰਿਮਾਂ ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸ. ਖਾਲੜਾ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਚਿਵਾਈਆਂ ਤੇ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਧਮਕਾਊ ਸੁਨੇਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜੇ, ਪਰ ਉਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ।

ਫਿਰ ਅਖੀਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਚੜੇ ਨੇ ਸ. ਖਾਲੜੇ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਕਰੂਪਤਾ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਖਾਲੜੇ ਉੱਪਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪੁਲੀਸ ਆਫੀਸਰ ਖੁਦ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਤਸੱਦਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਸ. ਖਾਲੜੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਲਤੂ ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਸ. ਖਾਲੜਾ ਨੇ ਗਿੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਸ. ਖਾਲੜਾ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਹਰੀਕੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਬੀਬੀ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਖਾਲੜਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਤਾਂਘ ਮੇਰੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਲਿਆ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ

ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਖੁਦ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੈ:

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ?

ਜਵਾਬ: ਉਦੋਂ ਉਹ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਵਾਲੀ ਨੌਜੁਆਨ ਭਾਰਤ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਵੈਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਮਾ ਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਚੀਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ?

ਜਵਾਬ: ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਨੈਕਸਲਾਈਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੀ। ਨੈਕਸਲਾਈਟਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਹਾਮੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ ਪਰ ਧਾਰਮਿਕ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਿਆਗਿਆ। ਹਰ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹੀ ਰੀਤ ਐ।

ਸਵਾਲ: ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਖਾਲੜਾ ਵੀ ਰਹੇ?

ਜਵਾਬ: ਸੰਨ '81 ਤੋਂ '85 ਤਕ ਖਾਲੜੇ ਰਹੇ ਤੇ '85 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਗ ਗਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ।

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡਾ ਪੇਕਾ ਪਿੰਡ ਕਿਹੜੈ?

ਜਵਾਬ: ਪੇਕਾ ਪਿੰਡ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮੋਗੇ ਦੇ ਕੋਲ ਚੜ੍ਹਕ ਹੈ, ਤੇ ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਮੋਗਾ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਹੀ ਲੱਗਦੇ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਸੰਨ 1972 ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਗਰਾਈਆਂ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਵਾਲ: ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ?

ਜਵਾਬ: ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਹ ਕਰਫਿਊ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਏ। ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਤਾਂ ਚੈਨ ਨਾਲ ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ, ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਰਾਤ ਥਾਣੇ ਵੀ ਕੱਟਣੀ ਪਈ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ

ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਵੀ ਹੋਈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ 'ਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ।

ਸਵਾਲ: ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਿਵੇਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ?

ਜਵਾਬ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮੰਗ ਲਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਣਪਛਾਤੀਆਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾੜੀਆਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੁਕਤਸਰ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੋਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸਵਾਲ: ਇਸ ਖੋਜ ਤੋਂ ਬੁਖਲਾਏ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਧਮਕੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੀ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਪੰਝੀ ਹਜ਼ਾਰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਖਪਾ ਸਕਦੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਲਾਸ਼ ਖਪਾਉਣੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ।

ਸਵਾਲ: ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਬਿਆਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪੁਲਸ ਮੈਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਖਾਲੜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਠੱਪ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ...। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਸ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦੀ ਭਿਣਕ ਕਿਵੇਂ ਪਈ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਪੱਟੀ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਦਾ ਬੁੱਟਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫ਼ਤਹਿਚੱਕੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਪੁਲਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮੰਗੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੀ (ਬੇਅੰਤ ਦੀ) ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਐ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਬਚ ਕੇ ਰਹੀਂ...।”

ਸਵਾਲ: ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਕਿਓਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ?

ਜਵਾਬ: ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਸਕਿਓਰਟੀ ਲੈ ਲਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਚਿੱਠਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਇਹ ਸਕਿਓਰਟੀ ਲਈ ਫਿਰਦੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਖ਼ਤਰੇ 'ਚ ਪਈਏ? ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕਿਓਰਟੀ

ਨਹੀਂ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ 'ਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹੇ।

ਸਵਾਲ: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿੱਟਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੀ ਉਹ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਸਵਾ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਰੇਲਵੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਿੱਟਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸੀ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਂਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਸੀ, ਇਹ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਰਡ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਉ ਕਿ ਰਿੱਟ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਆ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਲਉ।'

ਸਵਾਲ: ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ?

ਜਵਾਬ: ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ; ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਨੌ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਘਰੋਂ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ...ਕਾਰ ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਧੋਣ ਲੱਗੇ ਸੀ....ਪਰ ਮੇਰੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਵੀਹ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜੀਵ (ਪੱਤਰਕਾਰ) ਦਾ ਫੋਨ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ "ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਲੈ ਗਈ ਆ...ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨੀ ਪੈਰੀਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ...। ਇਹ 6 ਸਤੰਬਰ 1995 ਦੀ ਗੱਲ ਐ...।

ਸਵਾਲ: ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵੇਖਿਆ?

ਜਵਾਬ: ਗੱਡੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ...ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਪਾਈਪ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਾ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ..।

ਸਵਾਲ: ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗਾ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਗੁਆਂਢਣ ਦੱਸਦੀ ਆ ਕਿ ਇਕ ਵੈਨ ਆਈ ਸੀ...ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਲੈ ਗਏ ਫਿਰ ਬੈਕ ਕਰ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਜਣੇ ਉਤਰੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਦਿਖਾਇਆ...ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝੀ ਕਿ

ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੋਈ ਐਡਰੈੱਸ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਨੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਝੁਕੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਚਾਰ ਜਣਿਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਤੋਂ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਵੈਨ 'ਚ ਸੁੱਟ ਲਿਆ.... ਤੇ ਲੈ ਗਏ...।

ਸਵਾਲ: ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕੀਤੀ?

ਜਵਾਬ: ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤੇ...ਫਿਰ ਆਈ.ਜੀ. ਭੱਟੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦਾ ਕੰਮ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਧਮਕੀਆਂ ਉਹੋ ਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ...। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ “ਉਹ ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚੋਂ ਬੰਦਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ...ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਈ ਬੰਦਾ ਲੱਭ ਦਿੰਨੈ....”। ਪਰ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ...।

ਸਵਾਲ: ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਵੀ ਹੋਈ?

ਜਵਾਬ: ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਡੇਢ ਵਜੇ ਇਕ ਫੋਨ ਆਇਆ। ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ?”...ਮੈਂ ਕਿਹਾ “ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਪੁਲਸ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਆ”...ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬੰਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸਿਆ.....ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਦਾ ਫੋਨ ਐ...ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਭੱਜ ਨੱਠ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ...।

ਸਵਾਲ: ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਹ ਵੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਿਐ?

ਜਵਾਬ: ਨਹੀਂ, ਸੂਹ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ...ਸਗੋਂ ਕਈ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ...ਇਕ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਇਕ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦਾ ਅਫਸਰ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ.... ਉਹ ਵੀ ਐਵੇਂ ਕਈ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ.....ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ, ‘ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਨੇ’....ਗੱਲ ਕੀ ਪੁਲਸ ਨਕਲੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਹੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਸਵਾਲ: ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਈ?

ਜਵਾਬ: ਇਹ ਉਡੀਕ ਡੇਢ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਬਚੜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਛਪਣ ਪਿੱਛੋਂ ਖਤਮ ਹੋਈ.....ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖਾਲੜਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਨੈਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਕਈ ਬੰਦੇ ਭੇਜ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਲਝਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ..ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਸ (ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਚੜਾ, ਸਿਪਾਹੀ)

ਦਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਛਪਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ 'ਚ ਉਹ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ.....ਇਹ ਬਿਆਨ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਸੀ ਮਨਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ..।

ਸਵਾਲ: ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?

ਜਵਾਬ: ਤੰਗ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆ....ਦੋ ਕੇਸ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਇਕ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵੀ ਲਾਇਐ...।

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਐ.....?

ਜਵਾਬ: ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਐ ਕਿ ਸੰਧੂ ਨੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾਇਐ....ਇਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਫਾਇਦੇ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ... ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਕੇਸ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੰਧੂ ਹੁਣ ਗਿੱਲ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਬਚਾਅ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿਉਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਖਾਲੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਐ....। ਉਸ ਨੂੰ (ਸੰਧੂ ਨੂੰ) ਮਾਰ ਕੇ ਇਕ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਐ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੰਧੂ ਨੇ ਜੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰੇ ਬੈਠਾ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ....ਐਨੀ ਦੂਰ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਹੇਠ ਜਾ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਨਾਲੇ ਉਹ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ...ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਜਾਪਦੈ ਕਿ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਕਿਤੋਂ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਪੁਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਐ...। ਵੈਸੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਕਿ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।...ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਵਿਚ ਵੇਖਿਐ....ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਆ...।

* * *

ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

25 ਦਸੰਬਰ 1992

ਜਗਰਾਓਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਿੰਡ ਕਾਉਂਕੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਧੁੰਨੀ ਉਠ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਥਾ ਸਰਵਣ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਐਨ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਰੇ-ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਟੋਲੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਭਾਈ ਕਾਉਂਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਭਾਈ ਕਾਉਂਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਟੋਲੀ ਅੱਜ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਾਉਂਕੇ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਹੀ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਮੁਗਲ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਟੋਲੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਤੁਰੇ ਸਨ।

ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਾਉਂਕੇ ਦਾ ਅਥਾਹ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਝਗੜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ, ਬਲਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਵਧੀਆ ਹੱਲ ਕੱਢ ਕੇ ਇਹ ਝਗੜੇ ਨਿਬੇੜਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕਰਿੰਦੇ ਆਪ ਉੱਪਰ ਦੰਦੀਆਂ ਪੀਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨਾ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਖਾਣਾ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਜੋ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਹਨੂਰ ਨੇ ਉਦੋਂ ਭੰਨਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਥਾਣਿਆਂ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਧਵਾਂ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਮਰਦ ਅਫ਼ਸਰ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਟਾਰਚਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿਵੇਂ ਰਾਅ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ 17 ਸਾਲਾ ਮੁਟਿਆਰ ਨਾਲ 10-12 ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਜ਼ਬਰ-ਜਿਨਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਵੇਂ ਭਾਈ ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫੋਰਸ) ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀ 60 ਸਾਲਾ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਨੰਗੀ ਕਰ ਕੇ ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਾਰਚਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਉੱਪਰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਲੰਮੀ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ:

ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਵਰਨ ਘੋਟਣਾ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ; ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਹਰਭਗਵਾਨ ਸੋਢੀ ਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਗੁਰਮੀਤ ਵੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਨੂੰ ਨਿਰਵਸਤਰ ਕਰ ਕੇ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਲਟਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਘੋਟਣੇ ਦਾ ਡਰਾਇਵਰ ਚੰਨਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਿੱਟਿਆਂ 'ਤੇ ਡਾਂਗਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਪੰਥ ਦੀ ਇਹ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸਿਮਰਨ 'ਚ ਲੀਨ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਗੁਰਮੀਤ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਤ ਲੰਘਾ ਲਈ। ਫਿਰ ਚੰਨਣ ਤੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਹਰਭਗਵਾਨ ਸੋਢੀ ਨੇ ਖੁਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪਿੱਚਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਥਾਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਈ ਕਾਉਂਕੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਨ। ਘੋਟਣਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਤੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਕਿਸ ਹੈਸੀਅਤ 'ਚ ਲਾਉਂਦੇ...ਤੇਰੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਬੰਧ ਨੇ...' ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ 'ਲੋਕ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ...ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਜਿੱਤ ਲਵੇ.....।' ਘੋਟਣਾ ਖਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਖੁਦ ਡਾਂਗ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ

ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ....।”

ਫਿਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਨੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰ ਕੇ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਕੰਨੀਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕੋਲ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ।

3 ਜਨਵਰੀ 1993 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਐਲਾਨ ਹੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਰਾਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਭੂਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਭਾਈ ਕਾਉਂਕੇ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਮੂਕ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਕ ਕਵੀਸ਼ਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ

ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦਾ ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ ਲਹੂ ਗਰਮਾਉਣ ਵਿਚ ਢਾਡੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸ਼ਤਰਧਾਰੀ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਢਾਡੀ ਜਥੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋਸ਼ੀਲੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦਾ ਲਹੂ ਗਰਮਾਇਆ ਤੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਕਈ ਵਾਰ ਛਿੱਥੀ ਪਈ, ਕਈ ਵਾਰ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤਕ ਵੀ ਅੱਪੜੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਸ਼ੀਲੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਢਾਡੀ ਜਾਂ ਕਵੀਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਸੈਕੂਲਰ ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਹੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾਭੇ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ 'ਤੇ ਕਈ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ, ਕਈ ਹੋਰ ਢਾਡੀ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਇਕ ਕਵੀਸ਼ਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਇਥੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਬੋਲਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਘਿਨਾਉਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ।

ਚੌਹਲਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਕ ਭਰਾ ਤੇ ਛੇ ਭੈਣਾਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸੀ। 1979 ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਆਉਣ ਜਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਭਾਈ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਮਸਤ, ਭਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗੰਡੀਵਿੰਡ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਕੱਲਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਥਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੁਰਜਾ-ਪੁਰਜਾ ਕੱਟ ਕੇ ਪਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ 'ਤੇ ਜੋ ਤਿਲ-ਫੁਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸ਼ਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

3 ਸਤੰਬਰ 1990 ਨੂੰ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਫੋਰਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਭਾਈ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਫਸਰ ਐਸ.ਪੀ. ਆਪਰੇਸ਼ਨ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੈਲਿੰਜ ਕਰ ਕੇ ਭਾਈ ਸੰਘੇ ਤੋਂ 20 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਭਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੀ ਸਕਿਓਰਟੀ ਵਿਚਲੀ ਅਗਲੀ ਗੱਡੀ ਲੰਘ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖੀ ਉਸ ਦੀ ਵਾਰ:

ਚੌਵੀ ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਨੌ ਸੁਬਾਹ ਦੇ ਵੱਜੇ

ਸੰਘੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਲਈ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਆ ਗੱਜੇ...

ਆਖਿਆ ਖਾੜਕੂਆਂ ਇਹਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਲੱਗਣ ਨਾ ਦੇਰਾਂ

ਐਸ.ਪੀ. ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸੀ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸ਼ੇਰਾਂ...

ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਕਬੂਲ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਤਕ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਰੜਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਕੇਸ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਗਸਤ 1991 ਵਿਚ ਉਹ ਰੱਖੜ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਹੀ ਬੱਸ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਅਣਦੱਸੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਚੋਹਲਾ ਕਦੇ ਪਰਤ ਕੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਇਆ। ਚਾਰ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਤ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਪਰਤ

ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਆਇਆ। ਹਾਂ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਖਬਰਾਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫਰੀਦਕੋਟ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਧਰਮਕੋਟ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲੀ ਕਹਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਬੀਤੀ ਜੋ ਕੁਝ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ਼ ਲਿਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਉੱਪਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੈਸਿਟਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ; ਪਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਹਲਕੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤਕ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ; ਪਰ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਸ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਕੈਸਿਟਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਚੋਹਲਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬੀਬੀ ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਉਸ ਵੰਗਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ:

“.....ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਇਕ ਅਜੀਬ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਪਿਸ ਰਹੇ ਨੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰਹਿਣ, ਇਸੇ ਲਈ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਦਿਹਾੜੀ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ...।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਕਾਲੇ-ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਤੰਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕੰਜਾ ਸਾਡੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਦੁਆਲੇ ਕੱਸਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ-ਪਾਸੇ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ।

ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਇਕ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਤਮਾਮ ਤਬਾਹਕੁੰਨ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਸਾਡੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਉਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ....।

ਅੱਜ ਹਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ....ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਚੰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅੱਤਵਾਦ (184)

ਕੇ ਤਿੱਖਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਜ਼ਮਾਂ, ਆਪਣੇ ਡਰਾਮੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸੜਕਾਂ, ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਖੜੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਈ ਨਾਲ, ਅਵਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕੀਏ। ਲੋੜ ਹੈ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ, ਧੌਖੇ-ਧੜੀ ਨੂੰ 'ਨਹੀਂ' ਕਹਿ ਸਕੀਏ, ਪੂਰੇ ਦਮ-ਖ਼ਮ ਨਾਲ। ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੰਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਲਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਸਾਡੇ ਬੁਲ੍ਹ ਸਿਉਂ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਕੱਟ ਨਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ.....ਜਿਹੜੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਡੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ...ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਬਾਹਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਏ....।

ਬੋਲੋ, ਤਾਂ ਕਿ ਇੰਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਕੇ ਕਿ ਇਸ ਸਿਆਹ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਹਸਾਸ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਚੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੱਕ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ।”

(ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ 30 ਸਤੰਬਰ 1988 ਨੂੰ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਚੋਂ)

* * *

ਸਾਡਾ ਅੰਮੀਓਂ ਜ਼ਰਾ ਨਾ ਕਰੋ ਝੋਰਾ
ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰਨ ਦੇਵੋ।
ਅਸੀਂ ਜੰਮੇ ਹਾਂ ਹਉਂਕੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵਿਚੋਂ
ਸਾਨੂੰ ਸੇਕ ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਜਰਨ ਦੇਵੋ।

-ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ

ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਨਾਲ,
ਮਾਂ-ਭੈਣ-ਧੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੈ।

ਆਓ ਭਾਰਤੀ ਰਾਖਿਓ!

ਸਾਨੂੰ ਨੋਚੋ,

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰੋ।

ਅੱਜ ਬੇ-ਪਰਦਾ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹਾਂ,

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਨੋਰਮਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ।

ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ

ਅਨੂੰ (ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ)

ਹਰਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਜਾਂ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਹੋਵਾਂਗੀਆਂ।

ਸਾਡੇ ਹੱਥੀਂ,

ਚੂੜੀਆਂ, ਰੱਖੜੀਆਂ ਨਹੀਂ

ਤੇਗਾਂ, ਭਾਲੇ, ਤੀਰ,

ਖੰਡੇ, ਖੋਖਰੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

-ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂਵਾਲਾ

ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ

ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਭਰਮ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਹੈ

ਸੁਤੰਤਰ ਸੱਤਾ ਲਈ ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੱਤਾ ਦੀ ਜੂਠ
ਖਾ ਕੇ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਬਾਦਲ ਮਾਰਕਾ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ
ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਹਿ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ
ਖੁਰਲੀ 'ਚੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖ
ਵਿਰੋਧੀ ਨਫ਼ਰਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ।
ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰੁਖ਼ ਅਖ਼ਤਿਆਰ
ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਸੇ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਭਾਜਪਾ ਦਾ
ਖਾੜਕੂ ਦਸਤਾ ਬਣੀ 'ਬਜ਼ਰੰਗ ਬ੍ਰਿਗੇਡ', ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿੱਖ
ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੰ
੧੯੮੫ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਛਾਪ ਕੇ ਵੰਡੇ ਗਏ ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ। ਹੇਠਾਂ ਇਹ
ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੁ ਬ ਹੁ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ:

ਬਜ਼ਰੰਗ ਬ੍ਰਿਗੇਡ, ਲਖਨਊ ਸ਼ਾਖਾ,

ਹਿੰਦੂ ਏਕਤਾ! ਅਮਰ ਰਹੇ!!

ਸਾਥੀਓ! ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਔਰ ਵਿਵੇਕ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸਿੱਖ
ਰੰਗਰਲੀਆ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਔਰ ਜੀਵਨ ਕਾ ਅਸਲ ਅਨੰਦ ਲੂਟ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਜਿਸਸੇ ਇਨਕਾ
ਦਿਮਾਗ ਸਾਤਵੇਂ ਆਸਮਾਨ ਪਰ ਚਲਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਯੇਹ ਦੁਸ਼ਟ ਸਰਦਾਰ ਲੋਗ ਬੱਸੋਂ, ਟਰੇਨੋਂ
ਵ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ੋਂ ਮੇਂ ਹਿੰਦੂਓਂ ਕਾ ਚਲਨਾ ਫਿਰਨਾ ਕਠਿਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਮੁੱਠੀ ਭਰ
ਸਰਦਾਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੋ ਤਬਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਅਗਰ ਸਮਝ ਰਹਤੇ ਹਮ ਲੋਗ ਨਹੀਂ

ਸੰਭਲਤੇ ਔਰ ਇਨ ਸਰਦਾਰੋਂ ਕਾ ਸਫਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ਔਰ ਅਗਰ ਇਸੀ ਤਰਹ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਹ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਹ ਕੋ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਗੱਦੀਓਂ ਪਰ ਬਿਠਾਏ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਤੇ ਯੇ ਰਾਕਸ਼ਸ਼ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਮੇਂ ਹਿੰਦੂਓਂ ਕਾ ਨਾਮੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦੇਂਗੇ। ਇਸ ਲੀਏ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਜਨ, ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਕਾ ਆਸਤੀਤਵ ਬਨਾਏ ਰਖਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਬਜਰੰਗ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਕਾ ਗਠਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਹਮਾਰਾ ਅਭਿਆਨ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕੀ ਬਰਸੀ ੩੧ ਅਕਤੂਬਰ ਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਗਾ। ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਓਂ ਸੇ ਨਿਵੇਦਨ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸੇ ਹਮ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਅਭਿਆਨ ਮੇਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਂ ਵ ਭਾਗ ਲੇਂ। ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰੀਏ ਨੇਤਾ (ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ) ਕੀ ਦੂਸਰੀ ਬਰਸੀ ਆਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਹਮੇਂ ਦੇਖਨਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਪਰ ਗੱਦਾਰੋਂ ਜੈਸੀ ਦੁਸ਼ਟ ਕੌਮ ਕਾ ਏਕ ਭੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਪੜੇ। ਇਨਕਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰ ਕੇ ਇਨਕੀ ਲਾਸ਼ੇ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਕੀ ਪਵਿੱਤਰ ਗੋਦ ਮੇਂ ਬਿਛਾਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਯੱਗ ਮੇਂ ਆਪ ਲੋਗ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਔਰ ਵਸਤਰ ਸ਼ਸਤਰ ਕਾ ਦਾਨ ਦੇਂ। ਯੇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਹਮੇਂ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਲਖਨਊ ਸੇ ਆਰੰਭ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਤਮਾਮ ਫਾਇਦੇ ਹੋਂਗੇ। ਬੁੱਧੀ ਵ ਵਿਵੇਕ ਸੇ ਦੂਰ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੀ ਜਾਤੀ ਜੈਸੇ ਜਾਨਵਰੋਂ ਕੇ ਬੋਝ ਸੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੋ ਰਾਹਤ ਮਿਲੇਗੀ, ਔਰ ਇਨਹੋਨੇ ਬਲ ਸੇ ਜੋ ਧਨ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਖਾ ਹੈ, ਉਸ ਕਾ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਓਂ ਕੋ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸੁਭ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਹਮਾਰੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪ੍ਰਤੀਗਿਯਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਅਪਨੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ਯ ਕੋ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰੇਂਗੇ। ਅਬ ਸਰਦਾਰ ਰੂਪੀ ਕੌਮ ਕਾ ਏਕ ਬੱਚਾ ਭੀ ਇਸ ਯੱਗ ਕੀ ਸਾਮਗਰੀ ਬਨਨੇ ਸੇ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੇਗਾ। ਅਬ ਇਨ ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੋ ਦੁਨੀਆਂ ਕੀ ਕੋਈ ਭੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਤੀ।

ਜਯ ਬਜਰੰਗ ਬਲੀ, ਹਮ ਹੈ ਆਪ ਕੇ:

ਬਜਰੰਗ ਬ੍ਰਿਗੇਡ, ਲਖਨਊ ਸ਼ਾਖਾ,

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼।

(ਨੋਟ: ਜਦੋਂ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਗ਼ੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਮੋਢੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਉਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਪ੍ਰੀਏ' ਨੇਤਾ ਸੀ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪੋਸਟਰ ਹੂ-ਬ-ਹੂ 'ਰੋਜਾਨਾ ਅਜੀਤ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦੀ 'ਕਥਨੀ' ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ 'ਕਰਨੀ' ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।)

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ 'ਬਲਾਤਕਾਰ' ਨੀਤੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਆਮਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਚੰਗੇਜ਼ੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 'ਸਕੂਲਾਂ' ਅਤੇ 'ਕਾਲਜਾਂ' ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਚਪਨ ਉੱਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਉਣਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚੇਤਨ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਨਕਲੇ-ਹਰਕਤ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੇ ਭੂਸਰੇ ਹੋਏ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਸੂਮ ਬਾਲੜੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਛੇੜਖਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੇ।

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) ਦੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੈਂਟਰਲ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲੀਸ (ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.) ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੁਝਾਰੂ 'ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਾ' ਦਸੰਬਰ 1986 ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੇ 25 ਮਿੰਟ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਲਲਕਾਰਦਾ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹਾਦਰ 'ਜਵਾਨ' ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੈਂਪ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ। ਪੰਜ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਕੇ ਭੱਜ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਠੰਢ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੰਗੀ ਹੀ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਰਹੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪਏ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ

ਇੱਜ਼ਤ ਉਛਲਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਖੁਦ ਹੀ ਦਬਾਅ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਰੋਲਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚਲੀ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦੀ ਉਕਤ ਬਟਾਲੀਅਨ ਉਥੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਉਥੇ ਦੂਜੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ। ਵਾਹ! ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਕੀ ਕਹਿਣੇ।

ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪੀੜਤ ਲੜਕੀਆਂ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਬੀਤੀ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੱਸਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਨ 1989 ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਿੰਡ ਲਹਿਰਕਾ ਨੇੜੇ ਕਥੂਨਗਲ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਬੰਦ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ (ਅਪ੍ਰੈਲ 1989 ਨੂੰ) ਘਰ ਆਈਆਂ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਕਥੂਨਗਲ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਕ ਰਾਤ ਰੱਖ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਲੈ ਗਈ। ਇਥੋਂ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1989 ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਕੇ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਨਾ ਰੱਖੀ।

ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ 'ਸਿਆਣੀਆਂ' ਅਖਵਾਉਂਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲਈ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਨਾ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਫ਼ ਨੰਗੀ ਕਰ ਕੇ ਥਾਣੇ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਟਾਰਚਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਛੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਏ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕੁਕਰਮ ਨਾਲ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਅਲਫ਼ ਨੰਗੀ ਪਈ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ 'ਤੇ ਫਿਰ ਟਾਰਚਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗ ਵਿਚ ਲੂਣ ਅਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਰਾਤ ਹੋਰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1989 ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਏਨੀ ਮਾੜੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀਏਵਾਲ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ ਦੱਸਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਨ 1989 ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲੇ ਪਿੰਡ ਘਵੱਦੀ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਗਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਣ ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ (19 ਸਾਲ) ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਰਸਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਬਾਪਿਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ, ਜਦੋਂ ਜਵਾਨ ਭਰਾ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਲਣ ਲਈ ਟਾਈਪਿੰਗ ਸਿੱਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਨ '89 'ਚ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਮਰਕੋਟ ਪਿੰਡ ਦੀ 23 ਸਾਲਾ ਮੁਟਿਆਰ ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੀ। ਮਿਤੀ 5 ਸਤੰਬਰ 1989 ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਰਸਾਂ ਆ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਝਪਟ ਪਈਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ:

“ਤੂੰ ਨੰਬਰਦਾਰਨੀ ਐਂ....?”

ਉਸ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾਤ ਫਾਈਨਾਂਸ ਐਂਡ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਦੀ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾਂਚ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਗੁਆਂਢਣ ਸਵਰਨ ਕੌਰ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਹਤਬਰ ਸ. ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਵਰਨ ਕੌਰ ਦੀ 60 ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਕਸੂਰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਘਸੁੰਨ ਕੱਢ ਮਾਰੇ। ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ 70 ਸਾਲ ਦਾ ਬਿਰਧ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗੱਡੀ 'ਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਵਲਟੋਹਾ ਦੇ ਬਾਣੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਰਸਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ 'ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਸ਼ਰਮਾ' ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਸਿੱਟੇ ਭੁਗਤਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 11 ਜੂਨ 1989 ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭਾਮ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਰੌਸ਼ਨ ਲਾਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਦੋ ਨਾਬਾਲਿਗ ਲੜਕੀਆਂ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ (14 ਸਾਲ) ਅਤੇ ਸਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (13 ਸਾਲ) ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਦੋਨਾਂ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ। ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ

ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਿਧਾਰਥ ਸ਼ੰਕਰ ਰੇਅ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਰੌਲਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਮਿਲਣੀ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਲੁੱਟੀ ਹੋਈ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਖਾਹਮਖਾਹ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਹਾਂ, ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਬੇਪੱਤ ਹੋਈਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਭਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਖੱਫਣ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਦੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਤੇਜ਼ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਬੇਅੰਤ ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਅੱਤ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੇਅੰਤ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਗੁਰਕੀਰਤ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮਿਲੇ ਕਮਾਂਡੋਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਦਮ-ਬੇ ਆਦਮ-ਬੇ ਕਰਦਾ ਸ਼ਰੇਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਹਕੂਮਤੀ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਭੂਸਰੇ ਗੁਰਕੀਰਤ ਨੇ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਲੜਕੀ 'ਕੇਤੀਆ' ਨਾਲ ਵੀ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੇਤੀਆ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪਛਾਣ ਲਈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਫ਼ੀ ਰੌਲਾ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਿੱਸੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਐਸ਼ਗਾਹ ਜਿਥੇ ਜ਼ਬਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਗੁਰਕੀਰਤ ਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਈ ਬਾਲੜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਸਨ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੋਰਸਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਸੰਨ 1984 ਤੋਂ 1994 ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਹੀ ਕੁਝ ਅੱਜ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਉਛਲਣ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਪਰ ਹੋਰ ਸਟੇਟਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮਨੀਪੁਰ, ਜਿਥੇ ਕਿ 'ਪੀਪਲਜ਼ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫਰੰਟ' ਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ

ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਧਮਾਕਾਖੇਜ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਆਰਮੀ ਵੱਲੋਂ ਨਿਤ-ਦਿਹਾੜੇ ਮਨੀਪੁਰ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮਨੀਪੁਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਰੋਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਰੁਖ਼ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਅਲਫ਼ ਨੰਗੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਤੋਂ ਜੇਕਰ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ? ਉਹ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ:

“ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜੀਓ! ਆਓ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰੋ...” ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੈਨਰ ਵੀ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

“ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮੀ ਰੇਪ ਅਸ....।”

ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ‘ਸਾਰੇ ਜਹਾਂ ਸੇ ਅੱਛੇ’ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਨਕੇਲ ਕੱਸਣ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਓਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ, ਅਖੇ: “ਇਸ ਨਾਲ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਫ਼ੋਰਸਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਡਿਗੇਗਾ...”

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ੋਰਸਾਂ ਦੇ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜਾਏ ਮਨੋਬਲ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨੌਜੁਆਨ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਨੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ-ਸੁਭਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੋਰਸਾਂ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ‘ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਅਪਰਾਧ’ ਕਹਿ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਆਪਣੀ ਇਸ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਭੋਰਾ ਵੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਇਕ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ‘ਐਸ.ਕੇ. ਸਿਨਹਾ’ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ:

“ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਾਂਗੇ...ਤੁਹਾਡੀ ਨਸਲ ਬਦਲ ਦਿਆਂਗੇ.....।”

ਹੁਣ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੁਰਛਾਗਰਦੀ ਨੂੰ ਉਹ ਜੇਕਰ ਅੱਤਵਾਦ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੀੜ੍ਹਤ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਅੱਤਵਾਦ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ?

* * *

ਜੋ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਬਣੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਅੱਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਹੈ। ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਾਕਤਵਰ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਘਰ 'ਚੋਂ ਭੇਤੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੰਢਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗਵਾਹੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਮਾਇਣ ਦੀ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਹਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਾਕਤਵਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਭਵੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਅਖੌਤ ਵੀ ਖੁਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ:

“ਘਰ ਦੇ ਭੇਤੀ ਲੰਕਾ ਸਾੜੀ”

ਇਹ ਅਖੌਤ ਸਮੂਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਝਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਭਵੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਗੋਂ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਦੇ ਰਹੋ।

ਜੇਕਰ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੀਤੀ ਅੱਜ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਈ ਗੁੱਝੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਮੋਹਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਨੀਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੀ, ਥਾਪੜਾ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ, ਪਰ ਬਦਨਾਮ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਗਾਂ-ਦਾੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੋਹਰੇ ਹੀ ਹੋਏ। ਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮੋਹਰੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨੇ ਪਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਗੁਪਤ ਹੀ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਜਬਰ-ਜੁਲਮ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ

ਦਾ ਘਾੜਾ ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਓ.ਪੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੱਗ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲੇ ਮੋਹਰੇ ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਨੂੰ। ਬਦਨਾਮੀ ਵੀ ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਦੀ ਹੀ ਹੋਈ ਤੇ ਓ.ਪੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਨਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਝੱਖੜ ਝੁਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਅਸਲ ਘਾੜਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਫ਼ਸਰ ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਗਾਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੋਹਰੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸਨ; ਬਦਨਾਮ ਵੀ ਕੇਵਲ ਪੱਗਾਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੋਹਰੇ ਹੀ ਹੋਏ; ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਘਾੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਅਕਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਤੱਥ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਰੋਲ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਹੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਕਈ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀ ਹੋਈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੀਤੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਭੇਦ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੋਚ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਲਈ ਚੈਲਿੰਜ ਬਣ ਕੇ ਉਠੀ ਕਿਸੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ (ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿੰਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ), ਤੋੜ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਕਸ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਮੀਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਬੱਗਾ ਪਿੰਡ ਕਾਂਡ), ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ (ਦਿਲਸ਼ਾਦ ਅਖ਼ਤਰ ਕਾਂਡ) ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਭੋਗਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਇਸ ਦੋਗਲੇਪਣ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਚੌਰਾਹੇ ਵਿਚ ਭੰਨ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ, ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ

ਨਾਇਕ ਮੰਨੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਪਗੜੀਧਾਰੀ
ਅਫ਼ਸਰ ਨਾ ਘਰ ਦੇ ਰਹੇ ਨਾ ਘਾਟ ਦੇ। ਉਹ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਣ? ਨੇੜ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ
ਸਿੱਖ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕ ਠੀਕ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ
ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਪੈਣ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਵੇਰ ਦਾ ਭੁੱਲਿਆ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ
ਘਰ ਪਰਤ ਆਉਣ ਵਰਗਾ ਸੁਖਦਾਈ ਕਦਮ ਹੋਵੇਗਾ।

* * *

ਅਸੀਂ ਦੂਣ ਸਵਾਏ ਹੋਏ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਉੱਠੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਕੇ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮ ਇਹ ਭਰਮ ਪਾਲ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦਬਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹੁਣ ਕਦੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਣਗੇ। ਅਜਿਹੇ ਹੈਂਕੜਸ਼ਾਹੀ ਭਰਮ ਕਦੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ, ਫ਼ਰਖ਼ੁਸੀਅਰ, ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ, ਮੀਰ ਮਨੂ ਤੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਵਰਗੇ ਜਰਵਾਣੇ ਵੀ ਪਾਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਅੰਗੜਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਅਗਲੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਪੰਥ ਲਈ ਜੂਝਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ, ਇਹ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਪਿੱਛੇ ਉਹ ਲਹੂ ਭਿੱਜਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਸਿੱਖ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖ਼ਾਤਮਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਿਆ। ਸਿੱਖ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਉੱਠੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਠਾਹਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦਬਾਅ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਨਵੀਂ ਜਵਾਨੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਮੂਕ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਖੁਸ਼ਬੋ
ਖਿਲਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਤੋੜਨੀ ਏ
ਅਜੇ ਤਕ ਉਹ ਸਾਡੇ ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਿਉਂਦੇ
'ਗੁਠਾ ਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੇਦਾਵਿਆਂ 'ਤੇ
ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਵੀ ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਜਿਉਂਦੇ।

(ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ)

ਇਸ ਖਾਮੋਸ਼ ਸੁਨੇਹੇ ਤੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਅਨਜਾਣ ਸੀ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲਿਖੇ
ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਇਸ
ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ
ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੁਗਲਸ਼ਾਹੀ ਦੇ
ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਸਿੱਖ
ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬੰਦਾ
ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕਈ ਅਜਿੱਤ
ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੜ੍ਹ ਤੋੜ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਮਹਾਂਨਗਰ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ
ਸਰਹੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਇੱਟ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟੀ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ
ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਾਸੀਂ ਹੁੰਦੇ ਲਿਆ ਛੱਡਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ
ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਕੂਮਤੀ ਤਾਕਤ ਝੋਂਕ ਕੇ ਮੁਗਲ
ਸਲਤਨਤ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ
ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਬੇਰਹਿਮੀ
ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ
ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਦਮ ਲਿਆ
ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਵਿਦਰੋਹ ਦਾ ਹੀ
ਮੁਕੰਮਲ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵਿਚਲੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ
ਜਾਣੂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਤਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ
ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਬਲਕਿ
ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ

ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੈ:

ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਇਕ ਪੜ੍ਹਾਅ ਹੈ

ਮੇਰੀ ਮੰਜ਼ਲ ਹੋਰ ਅਗੇਰੇ

ਜਿਥੇ ਆਸ਼ਕ ਪੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ

ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁੱਲ੍ਹ ਹਨੇਰੇ

ਮੌਤ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮੁਕਤੀ

ਮਹਿਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ ਵੇਖੀ

ਫੁੱਲ ਜਦੋਂ ਟਹਿਣੀ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣ

ਉਹ ਖਿੱਲਰ ਜਾਂਦੀ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ।

(ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਕੁੰਦਨ)

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅਗਲੇਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਬਸੰਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁੜ ਖਿੜ ਉੱਠੀ। ਇਸ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਜ਼ਕਰੀਏ ਤੇ ਮੀਰ ਮਨੂੰ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਕੇ ਵਾਢੀਆਂ ਪਾਈਆਂ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅੱਜ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੌਲਨਾਕ ਵਾਢੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿੱਖ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗੁਣਗੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ:

ਮਨੂੰ ਸਾਡੀ ਦਾਤਰੀ ਅਸੀਂ ਮਨੂੰ ਦੇ ਸੋਏ

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੂੰ ਵੱਢਦਾ ਅਸੀਂ ਦੂਣ ਸਵਾਏ ਹੋਏ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ, ਮਾਲ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੁਟੇਰੀ ਬਣੀ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਫ਼ਗਾਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਮਲਾਵਰ ਵੀ ਓਨੇ ਹੀ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੁਟੇਰੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘਣ ਦਿੰਦੇ। ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਏਨਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦ 'ਤੇ ਇਕ ਹਮਲਾ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਰਹੀੜੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਸਮੇਤ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਹੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਵਹੀਰ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਲਿਆ ਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ, ਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਾਈਨ ਟੁੱਟ ਗਈ

ਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਉੱਪਰ ਉਸ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ‘ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ’ ਕਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਧੀ ਸਿੱਖ ਗਿਣਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਜੋ ਬਚੀ ਉਹ ਵੀ ਫੱਟਾਂ ਦੀ ਭੰਨੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ:

ਲੋਕ ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਇਕ ਲਖ ਸਾਰਾ

ਪਚਾਸ ਬਚਯੋ ਔਰ ਸਭ ਗਯੋ ਮਾਰਾ।

ਪਰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਰੀ। ਅਬਦਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮਰਹੱਟੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨ ਗਏ ਹਨ, ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਵੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੂਤ ਸਿੱਖ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਹੰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਬਦਾਲੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਖੇ:

“ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖੋ! ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ, ਲੜ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨਿਓਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਰਹੱਟੇ ਲਿਫ਼ ਗਏ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਟਾਕਰਾ ਕਰੋਗੇ? ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹਾਦਰੀ ’ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਧਰੋ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲ ਲਓ, ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ; ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਆਗੂ ਇਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਗੇ..।”

ਇਸ ਹੰਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ:

“ਅਬਦਾਲੀ ਕੌਣ ਹੁੰਦੈ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ? ਪੰਜਾਬ ਸਾਡਾ ਐ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹਾਕਮ ਅਸੀਂ ਆਂ.....ਅਬਦਾਲੀ ਇਕ ਲੁਟੇਰਾ ਐ ਤੇ ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਓਹੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਊਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਡਾਕੂ ਤੇ ਲੁਟੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੈ। ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਬੀਬੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਾਤਲ ਐ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ....।”

ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਉਦੋਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਢਾਂਡੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਬੋਲੇ ਅੱਗੋਂ ਖ਼ਾਲਸੇ, ਸੁਣ ਲਓ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ
 ਤੁਸਾਂ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ, ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਜਾ ਕੇ
 ਸੌਂਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਦੀ, ਆਵੇ ਟਿੱਲ ਲਾ ਕੇ
 ਅਸੀਂ ਰਣ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਹੱਥ ਤੇਗ ਉਠਾ ਕੇ
 ਅਸੀਂ ਸੁਲ੍ਹਾ ਕਰਾਂਗੇ ਓਸ ਨਾਲ, ਖੈਬਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ
 ਤੇ ਰੱਤ ਨਾਲ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਿਖਾਂਗੇ, ਗੱਲ ਬੰਨੇ ਲਾ ਕੇ
 ਉਹ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਚਾਹਵੇ ਪੰਥ ਤੋਂ, ਇਓਂ ਈਨ ਮਨਾ ਕੇ
 ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਨਾ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਸੀਤਲਾ, ਨੱਕ ਨੱਥ ਪੁਆ ਕੇ

(ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ)

ਸੁਚੱਜੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇਹ ਲਲਕਾਰ ਕੋਈ ਹਵਾਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ
 ਕਹੀ ਹੋਈ ਇਹ ਇਕ ਇਕ ਗੱਲ ਹਕੀਕਤ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
 ਹੋਰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਖੈਰਾਤ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਰਾਜ
 ਕਬੂਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖੈਬਰ ਵਿਚ ਜਾ
 ਕੇ ਅਬਦਾਲੀ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਦੇ ਦੰਦ ਵੀ ਖੱਟੇ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਦੋ
 ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਾਰੇ ਹਨ, ਨਾਲਾਇਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹਾਰੇ
 ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਇਹੀ
 ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ

ਦੇਵੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਭਾਰੀਆਂ ਨੀ

ਅੱਜ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਮੁੱਲ ਪਾਵੇ

ਜਿਹੜੀਆਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਤੇਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੀ

.....

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਝੋਂ

ਫੌਜਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰੀਆਂ ਨੀ

(‘ਜੰਗਨਾਮਾ’ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ)

ਪਰ ਹਿੰਦ ’ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਹੜੱਪ ਕੇ ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਚੈਨ ਨਾਲ
 ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕੇ, ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ
 ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾਅ ’ਤੇ

ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੁਚਲਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਭਰਮ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਕੁਚਲ ਕੇ ਅਜੇ ਉਹ ਸਾਹ ਹੀ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਗ਼ਦਰ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਨਾਲ ਲੰਡਨ ਤਕ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਕੇ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਇਸ ਭਰਮ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਟਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੁਆਬੇ 'ਚੋਂ ਉੱਠੀ ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਰਮ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਮੇਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ 'ਚ ਦੁਆਬੇ ਨੂੰ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਰਿਆਸਤ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਲਹਿਰ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਹਰ ਇਕ ਲੜਾਈ ਹਾਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੇਤੂ ਨਾ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਤਾਰਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਉਸ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਹਾਰਨਾ ਪਾਪ ਨਹੀਂ, ਹਾਰ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਪਾਪ ਹੈ।” ਸਿੱਖ ਹਰ ਵਾਰ ਫੱਟ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਉਠਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਉਦੋਂ ਤਕ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਸਿਰ-ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਜੰਗ ਜਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇਤਿਹਾਸ ਅਥਵਾ ਅਟੱਲ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਸੰਧਰਭ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆਂ ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 1978 ਤੋਂ 1993 ਤਕ ਚੱਲੀ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੱਬ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਲੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣਤਾ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰੰਗਮੰਚ ਤੋਂ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਇਹ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰ ਲੜੀ ਗਈ, ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਮਿਲੀ ਮਹਿਕ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਭਰਮ ਕਦੋਂ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੋਧ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੋਣਾ ਅਟੱਲ ਹੈ।

ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਅੰਦਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੋਚ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਪਿਛਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਦਹਾਕਾ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਗੱਲ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ:

ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੜ ਹੋਸੀ

ਸਾਥੋਂ ਖੁੱਸੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਨੇ।

ਉਦੋਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਜੰਗ ਖਤਮ ਹੋਣੀ

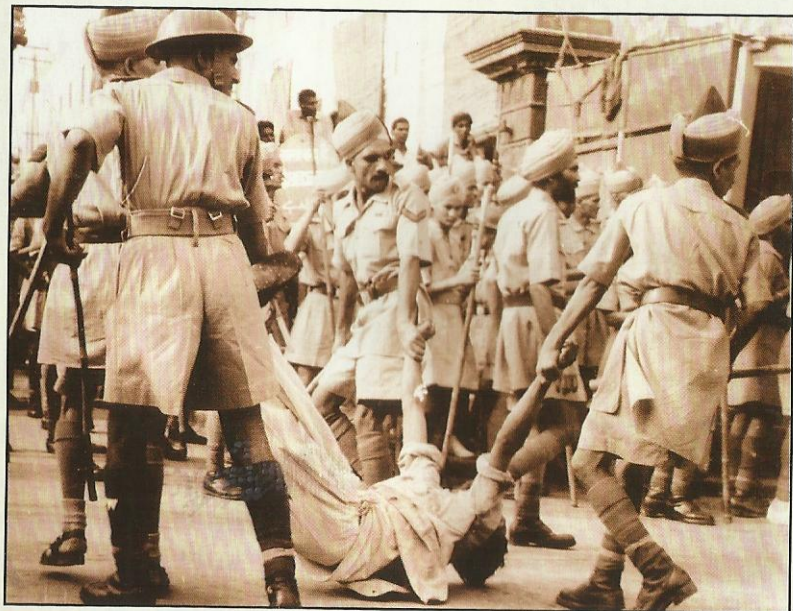
ਜਦ ਤਕ ਜਿੱਤਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹਾਰੀਆਂ ਨੇ।

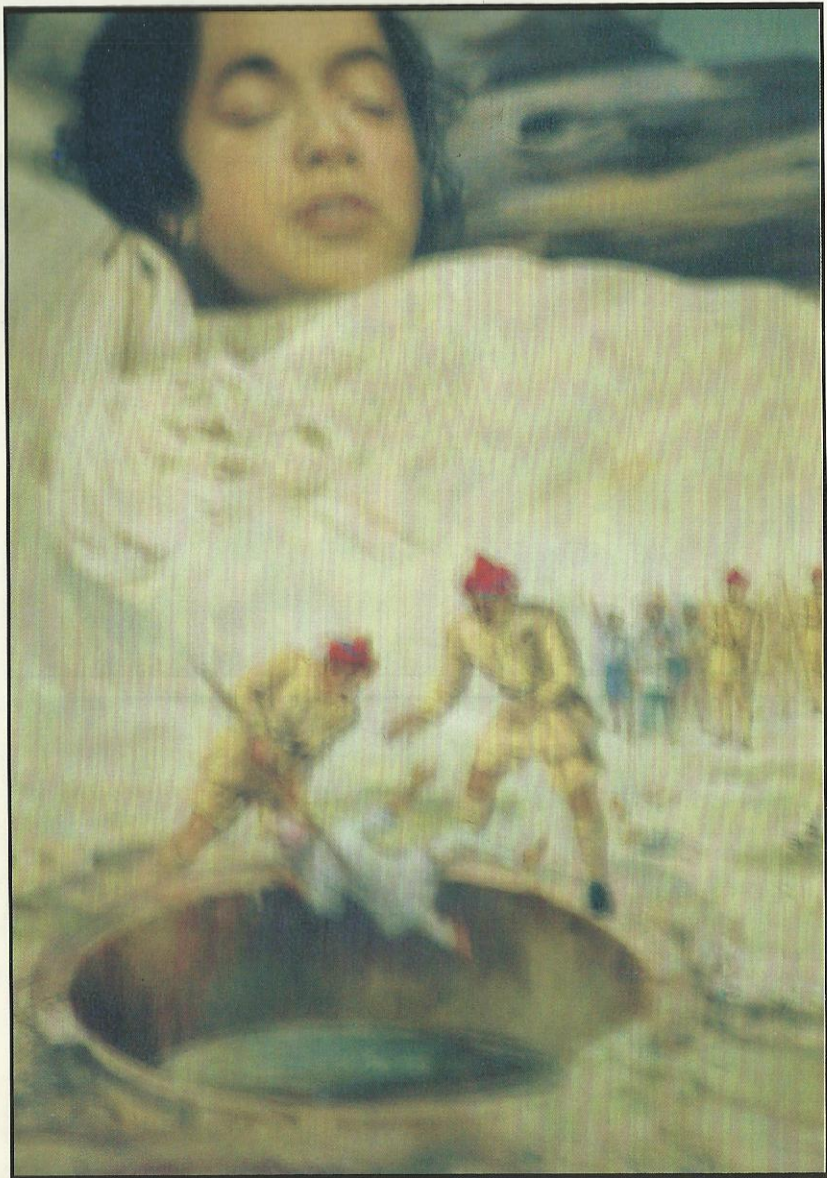
ਯੂਨਾਈਟਡ ਸਿੱਖ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੰਤਵ

1. ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ।
2. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਉਥੋਂ-ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਲਚਰ ਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਚੱਲ ਰਹੇ ਨੰਗੇਜਵਾਦ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।
3. ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਧੱਕੇ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨੀ।
4. ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ।
5. ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਾਜਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਹਿਰ

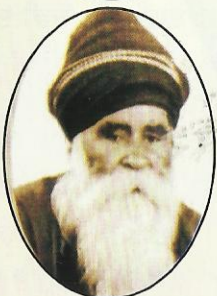

ਸੰਨ 1960, ਕਰਨਾਲ - ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹੱਕ ਮੰਗ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਰੋਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਕਾਕਾ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਖੂਹ 'ਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

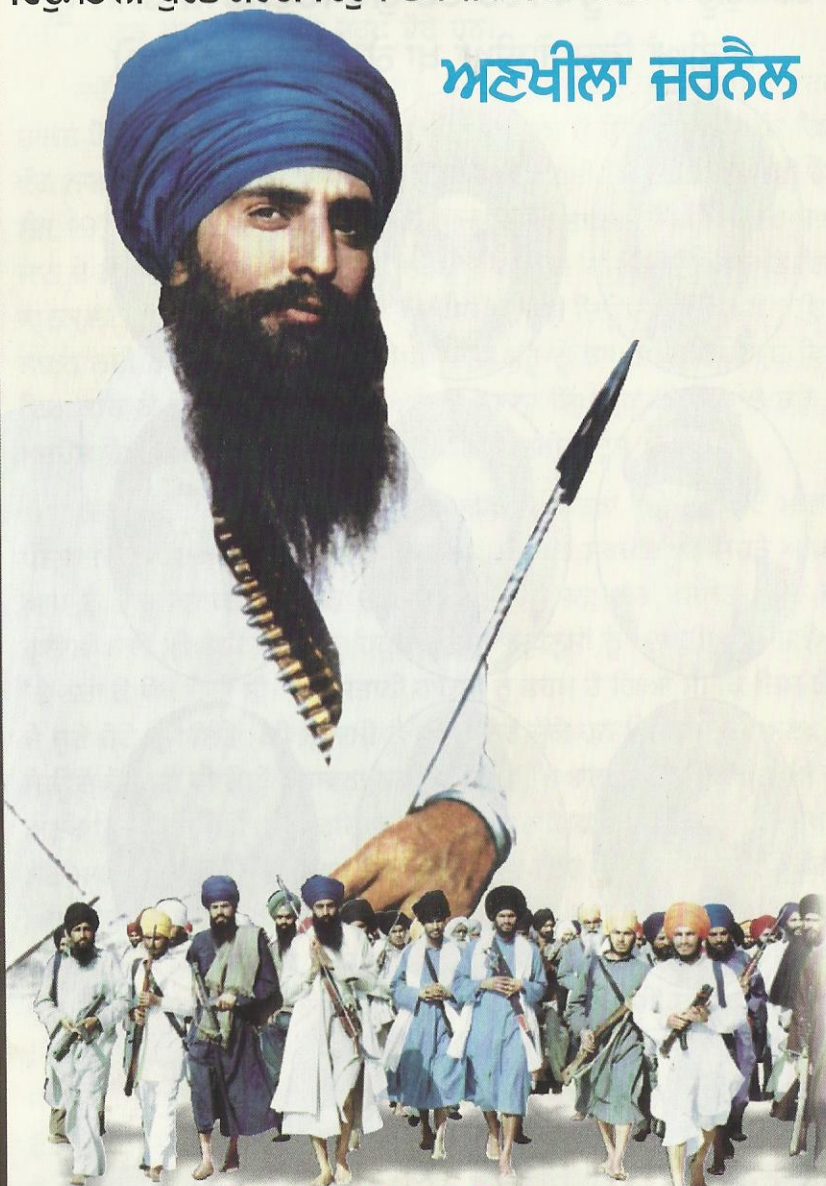

ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਏ ਗੁੱਝੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ
ਛਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਠੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੁਰਫ਼ਾਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਠੋਸ ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਢਣ ਵਾਲਾ

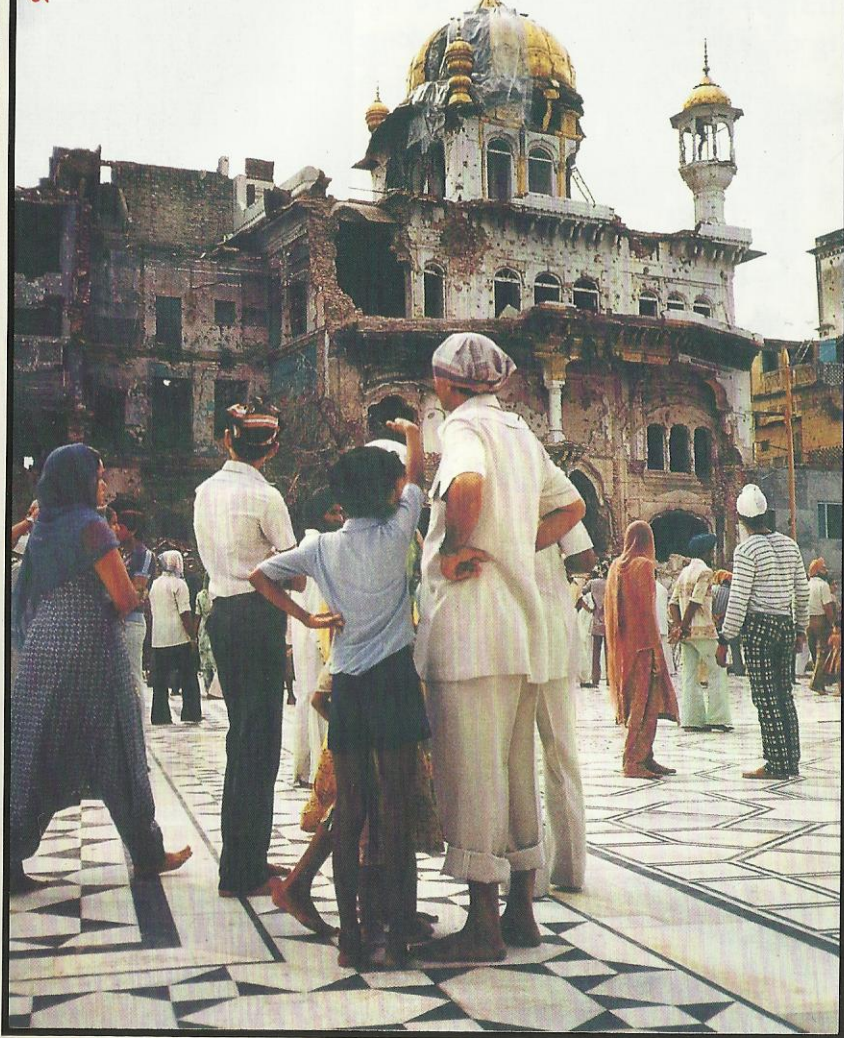
ਅਣਖੀਲਾ ਜਰਨੈਲ

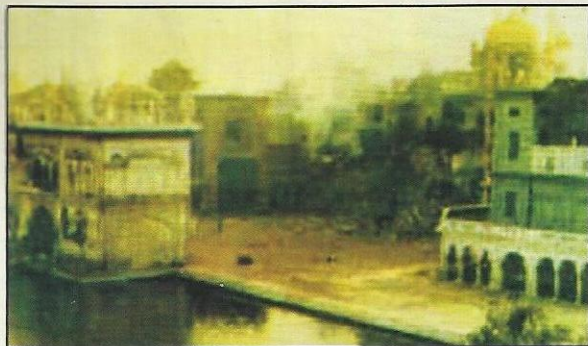
ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ

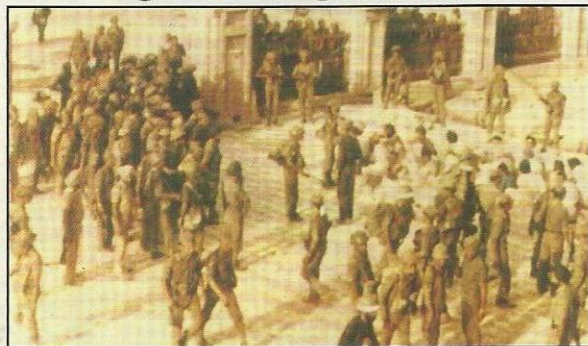
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਨਾਲ ਢੱਠਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ

ਐ ਹਿੰਦ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨੋ! ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ ਖੜ੍ਹ ਕੇ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੱਜੀ ਗੋਲੀ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸੀਨੇ ਰੜਕੇ
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੰਦਰਾਂ ਖ਼ਾਤਰ, ਆਪਣਾ ਲਹੂ ਵਹਾਇਆ, ਅਕਿਤਘਣੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਮੱਕਾ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ

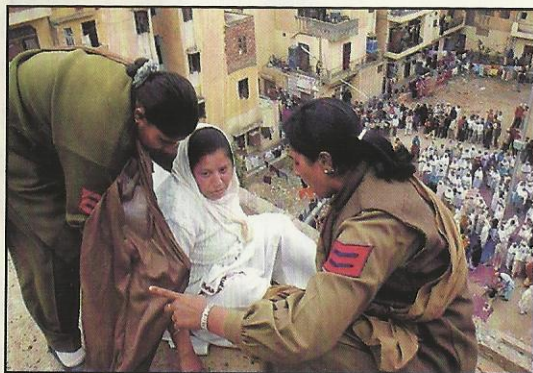
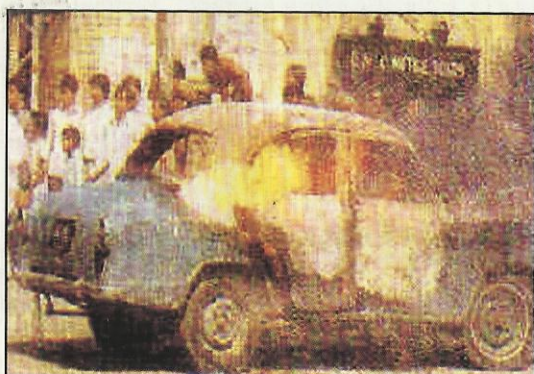
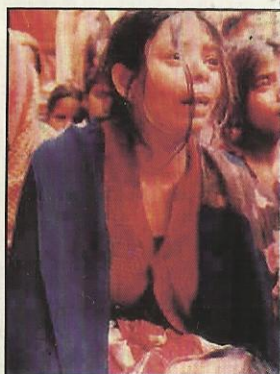
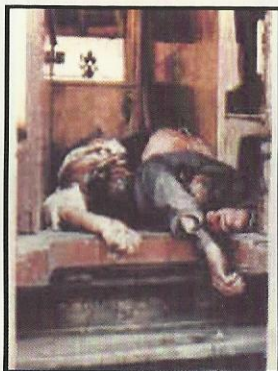
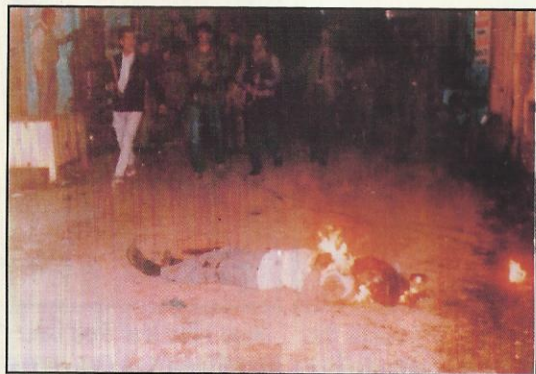
ਜ਼ਾਲਮ ਦੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਓਹੋ ਹੀ ਆਦਤਾਂ ਨੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਨੇ
ਸਾਡੇ ਲਹੂ 'ਚ ਰੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਵੀ ਰਾਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਰਹਿ-ਰਹਿ ਕੇ ਕਤਲਗਾਹਾਂ
ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੇ, ਸਿਰ ਨੂੰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ
ਰੁਕਿਆ ਹੈ ਨਾ ਰੁਕੇਗਾ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕਾਰਵਾਂ ਏ.....ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਏ....। (ਮਸਰੂਰ)

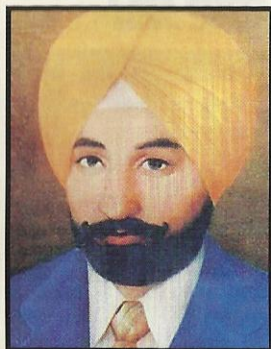

ਨਵੰਬਰ 1984 ਦਾ ਸਾਕਾ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੜਕਾਂ ਉੱਪਰ ਸੜਦੇ ਤੇ ਗੁਲਦੇ ਸਿੱਖ

ਦਿੱਲੀ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਕਿੰਗਰੇ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ

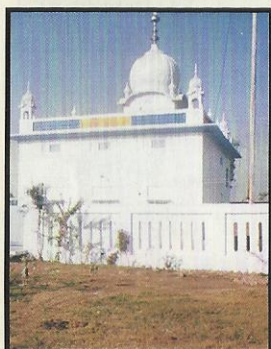
ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ

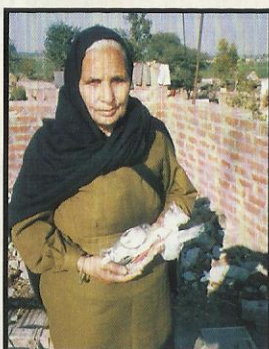
ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ

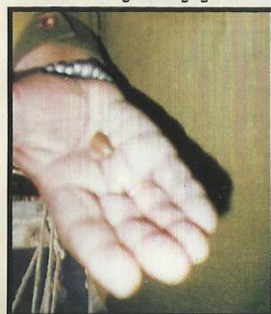
ਪਿੰਡ ਅਗਵਾਨ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਸਰਿਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

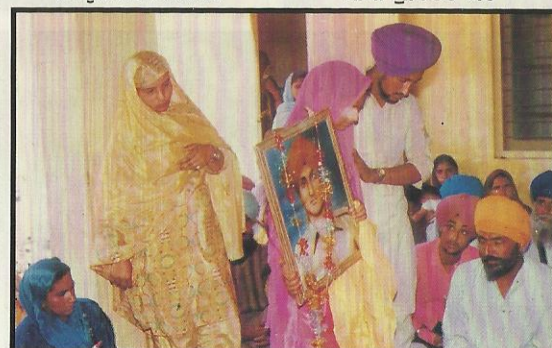
ਸ਼ਹੀਦ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਮਾਤਾ ਪਿਆਰ ਕੌਰ

ਤਿਆਗ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਇਹ ਗੋਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਖੁਰਚ ਕੇ ਕੱਢੀ ਤੇ ਬੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਘਰ ਭੇਜੀ।

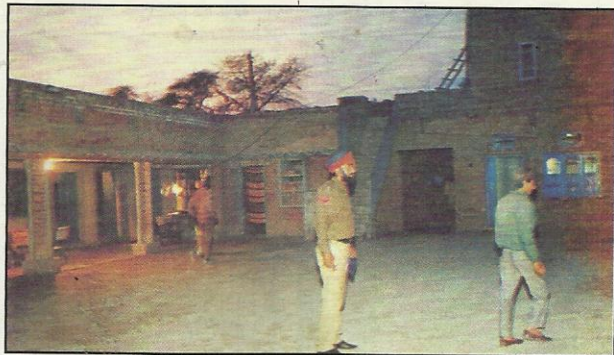

ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਲਾਂਵਾਂ ਲਈਆਂ।

ਕਲੱਮ ਕੱਲ੍ਹਾ ਘਿਰ ਗਿਆ ਹੋਣੈ ਸ਼ੀਹਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਆ - ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ

ਅਜੇ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦਾ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲਾ ਘਰ

ਬਾਬਾ ਮਾਨੋਚਾਹਲ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ (ਖੱਬੇ) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਭਰਾ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ

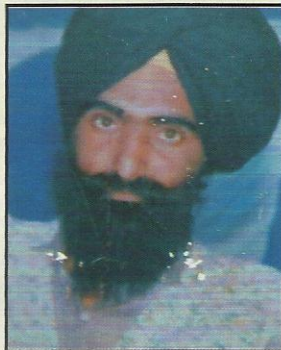
ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲੱਖਾ ਜ਼ਿੰਗਾਰਪੁਰ

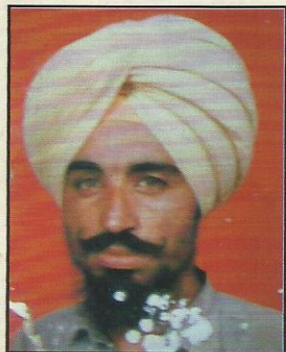
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ
ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ

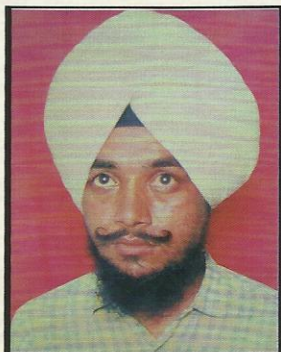
ਭਾਈ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ
ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਭਰਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ
ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕੀਤਾ (ਸੱਜੇ) ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੀ

ਬਾਬਾ ਮਨੋਚਾਹਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟਾ।
ਲਾਪਤਾ ਕੀਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ (ਖੱਬੇ), ਪਿਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਵਿਚਕਾਰ)।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਚਾਚੇਵਾਲੀ ਦਾ ਸਾਂਝੂ
ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਰਕਾ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਡਾਸਾ ਦਾ ਭਰਾ

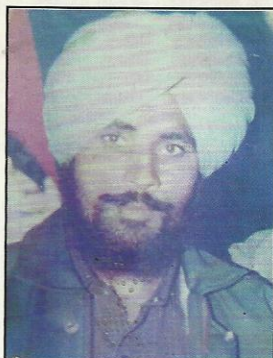

ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ! ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ...
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੋਵਾਲ

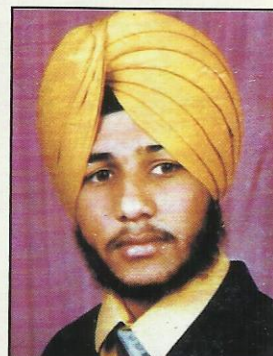
ਭਾਈ ਮੱਤੋਵਾਲ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ - ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ (ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ) ਤੇ ਪਤਨੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ

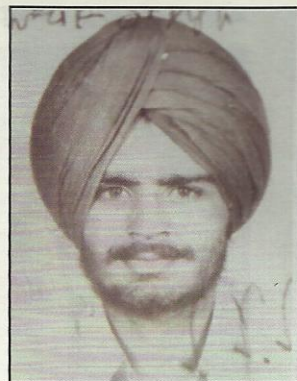
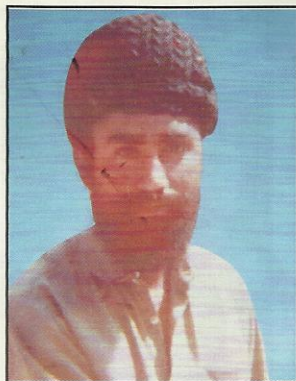
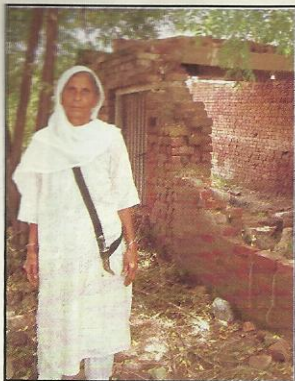
ਟੁੱਟ ਪਏ ਨੇ ਵੈਰੀ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ....

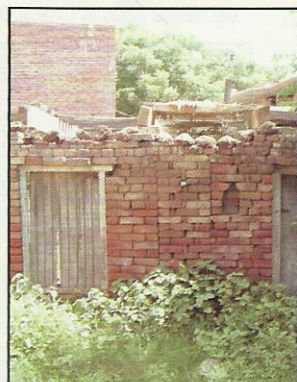
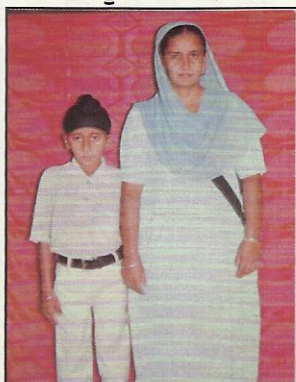
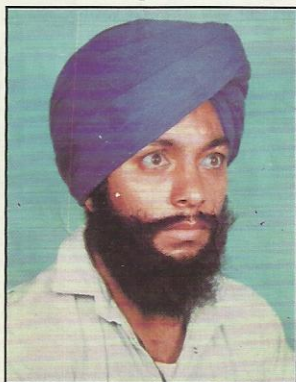
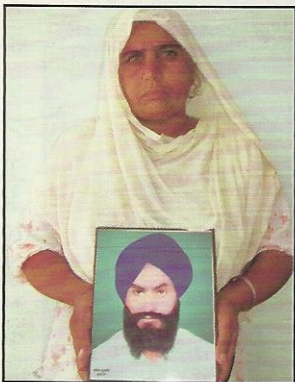
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ

ਉਜੜੇ ਘਰ 'ਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਭਾਈ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣੇ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਲਾਪਤਾ ਕੀਤੇ ਬਾਪੂ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਰਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ।

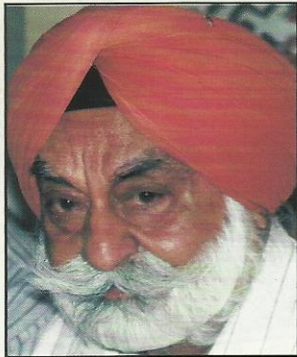
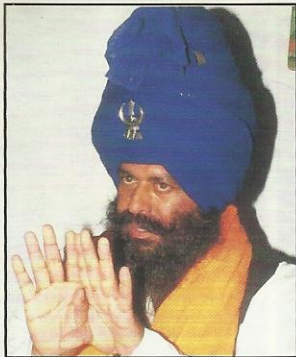

ਭਾਈ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਲਾਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

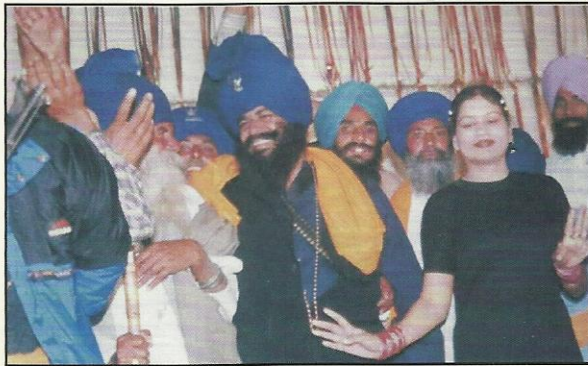
ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ

ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਤਰਾਣੇ ਦਾ ਉਜੜਿਆ ਘਰ

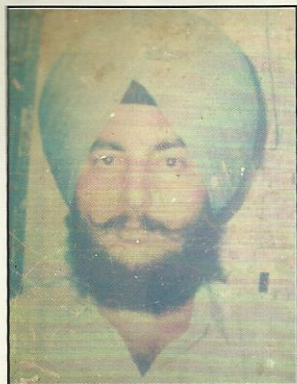

ਪੂਹਲੇ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਕਰਨਲ ਜੀ.ਐਸ.ਸੰਧੂ (ਵਿਚਕਾਰ) ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥਾ (ਸੱਜੇ)

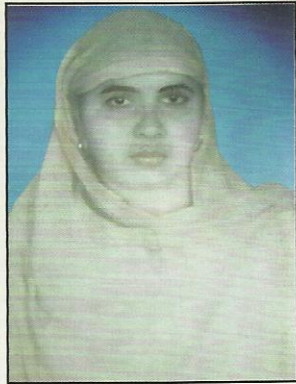
ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੇ ਹੇਠ ਲੁਕਿਆ ਸ਼ੈਤਾਨ - ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡਾ 'ਅਜੀਤ ਪੂਹਲਾ' ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਡਾਂਸਰਾਂ ਨਾਲ ਨੱਚਦਾ ਹੋਇਆ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ

ਭਾਈ ਜਟਾਣਾ ਦੀ ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਦਵਾਰਕੀ ਕੌਰ

ਚਾਚੀ ਜਸਮੇਰ ਕੌਰ

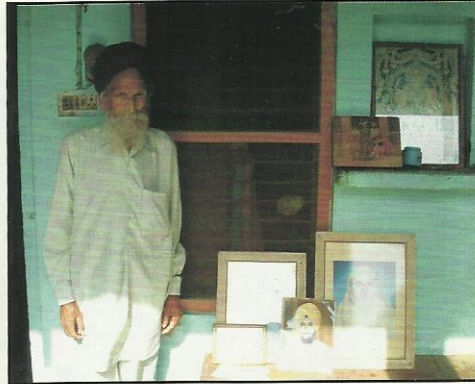
ਭੈਣ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਭਾਣਜਾ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

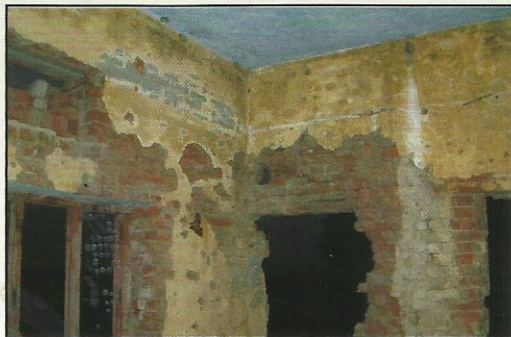
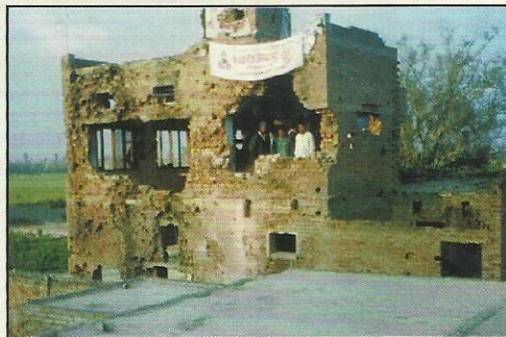
ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ

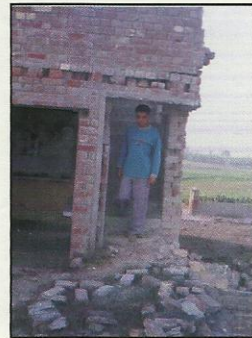
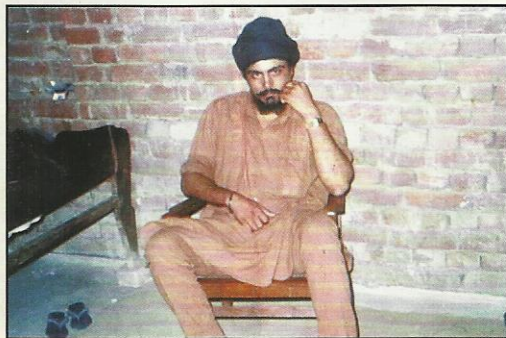
ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਰੇ ਗਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ

ਇਕ ਅਸਾਵੇਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ - ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਥਰੀ ਮਾਰਟਰ ਗੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ

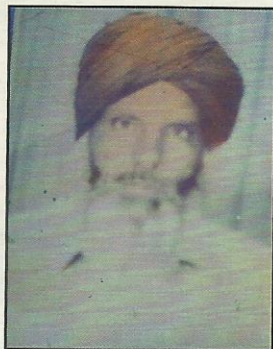
ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟਿ ਮਰੈ... (ਭਾਈ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਲਾ)

ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹਿਲੇ ਨੇ
ਕਈ ਵਾਰ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

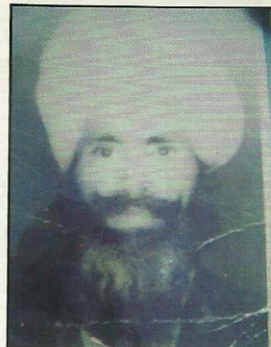
ਬਹਿਲਾ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ

ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

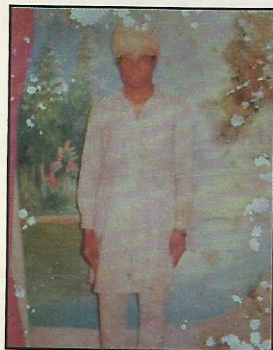
ਸ. ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ

ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਸ. ਸਕੱਤਰ ਸਿੰਘ

ਸ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਮਾਰੇ ਗਏ ਛੇਵੇਂ ਬੇਦੋਸ਼ੇ
ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਉਪਲਬਧ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਕੱਚੀ ਗੜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਿੰਡ ਬਹਿਲਾ ਵਿਚਲੀ ਇਮਾਰਤ

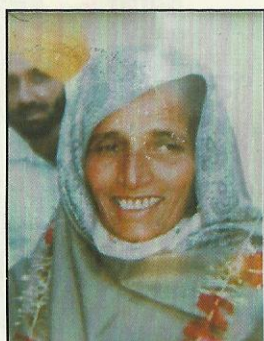
ਪਿੰਡ ਕਿਲੀ ਬੋਦਲਾ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ

ਮਾਤਾ ਇਕਬਾਲ ਕੌਰ

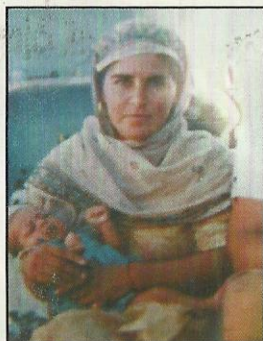
ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

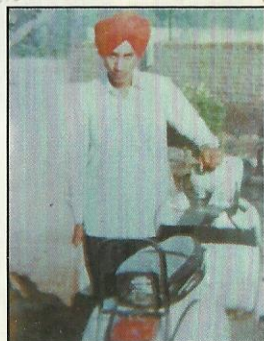
ਬੀਬੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

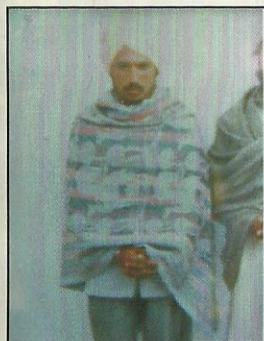
ਬੀਬੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

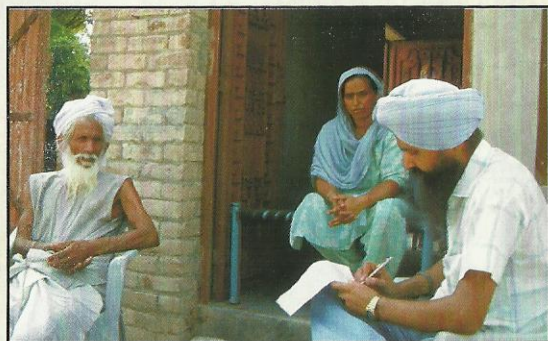
ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਕਾਕਾ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਕਾਕਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

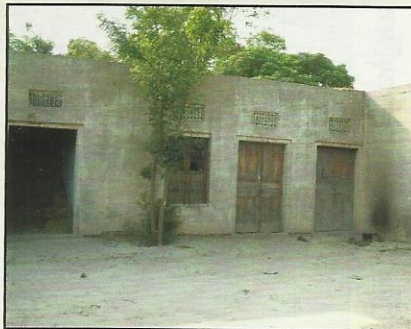

ਬਾਪੂ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ
ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ

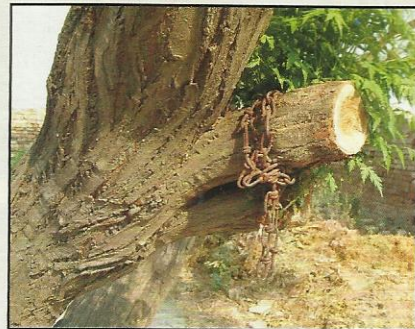
ਪਿੰਡ ਕਿਲ੍ਹੀ ਬੋਦਲਾ: ਉਜੜੇ ਘਰ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ - ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ

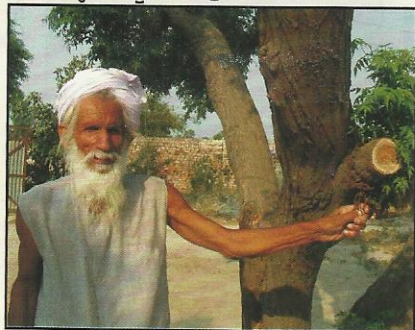
ਖੰਡੂਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕਾ ਘਰ ਦਾ ਵਿਹੜਾ

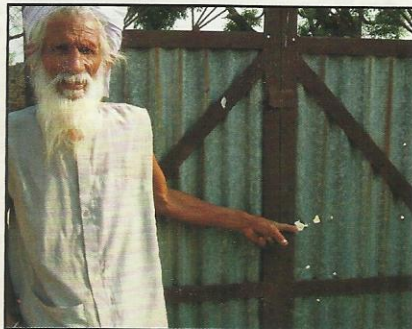
ਸੁੰਨਸਾਨ ਪਿਆ ਘਰ

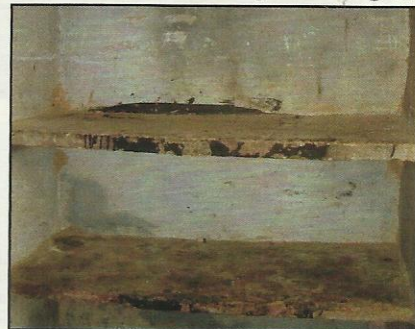
ਅੱਜ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸੰਗਲ ਦਾ ਟੁਕੜਾ

ਇਸ ਧਰੋਕ ਨਾਲ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ
ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

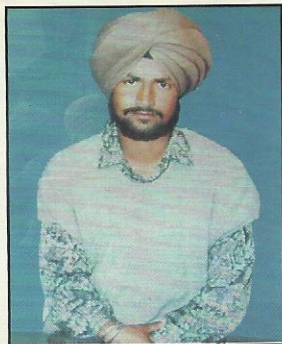
ਆਹ ਵੇਖੋ! ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ

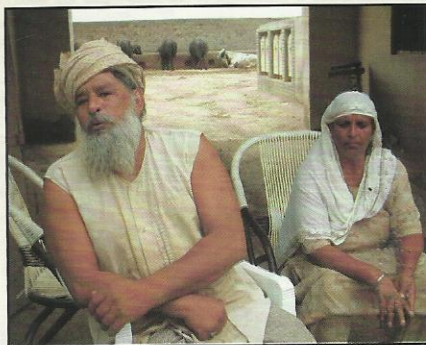
ਜਿਥੇ ਲੁੱਕ ਗਰਮ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹਨ।

ਵਲਟੋਹਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ

ਦੋ ਵਾਰ ਝੂਠੇ ਮੁਕਬਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ
ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

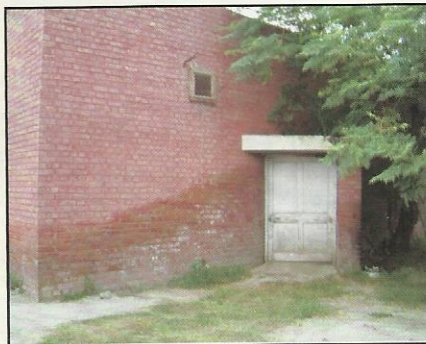
ਬੇਵੱਸ ਰਹਿ ਗਏ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ

"ਐਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਿਪਸੀ 'ਚ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ"
-ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘਰਿਆਲਾ

"ਆਹ ਜੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਦੀ ਫੋਟੋ"

ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਪੱਟੀ ਵਿਚਲਾ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਵਾਲਾ ਉਹ ਕਮਰਾ

"ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਦੁੱਖ ਰੋਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ"

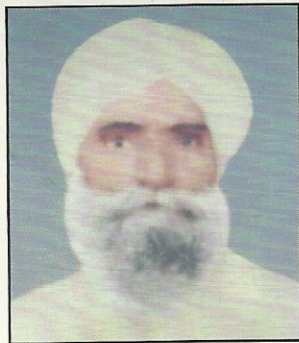

ਨੂਕੇ ਹੋਏ ਅੰਗਾਂ ਨੇ ਨੀ, ਤਿੱਖੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਮੂਹਰੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿ ਨਾ....
 (ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੁਤਰਾਣਾ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਖੋਹੀ ਗਈ ਲਾਸ਼)

ਮਾਤਾ ਤਰਨਾਮ ਕੌਰ

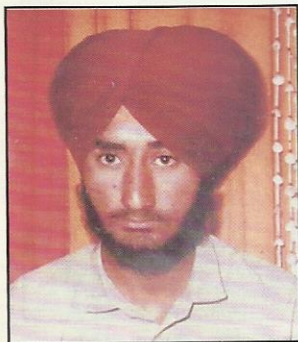
ਬਾਪੂ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ (ਪਤੀ)

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਪੁੱਤਰ)

ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਪੋਤਰਾ)

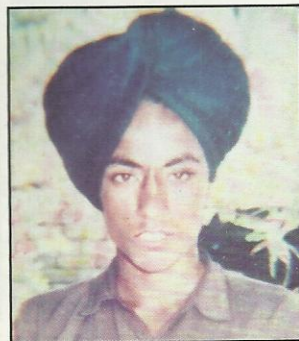
ਆਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਪੋਤਰਾ)

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਪੋਤਰਾ)

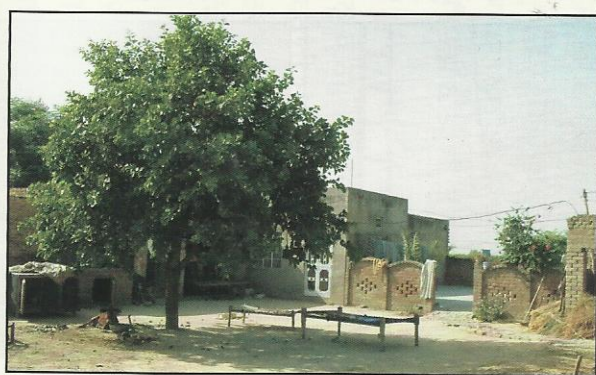
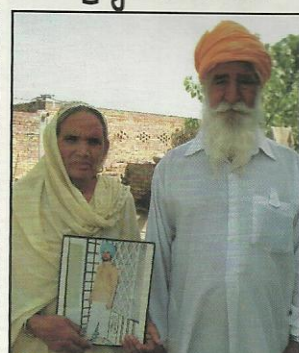
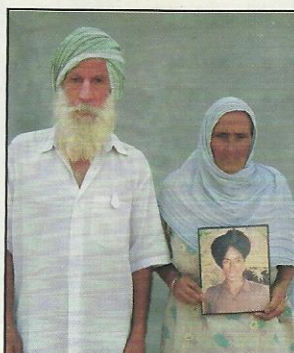
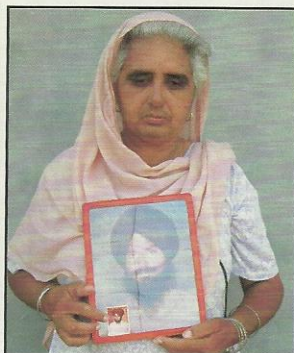

ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਪੋਤਰਾ)

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਪੋਤਰਾ)

ਬੱਗਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਉਦਾਸ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵਿਛੜੇ ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸ

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ।
ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸੀ

ਘਰ ਦਾ ਉਹ ਵਿਹੜਾ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰੋਣਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ - ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ

ਸ. ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਪਿਤਾ)

ਬੀਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ (ਮਾਤਾ)

ਮਦਨਜੀਤ ਕੌਰ (ਭੈਣ)

ਬੀਬੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਚਾਚੀ) ਤੇ
ਉਸ ਦੀ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਦੀ ਬੱਚੀ ਗੁਰਜੰਟ ਕੌਰ

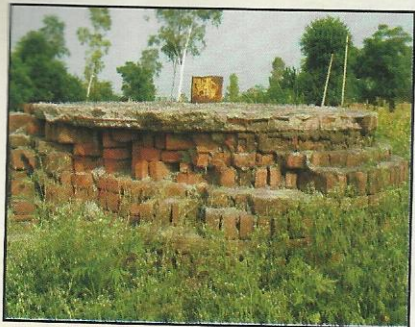
ਮਾਸੂਮ ਰਾਜਵੀਰ ਕੌਰ ਰਸੋਈ ਦੀ ਸੈਲਫ ਬੱਲੇ ਜਾ ਲੁਕੀ
ਪਰ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ

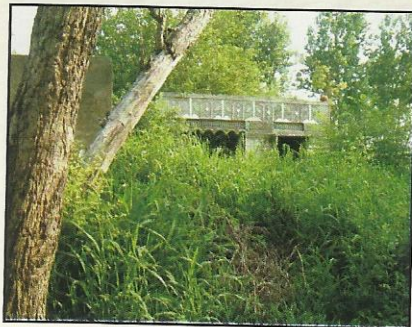
ਮਾਸੂਮ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਖਾਨਪੁਰ ਦੇ ਘਰ ਨੱਚੇ ਗਏ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ

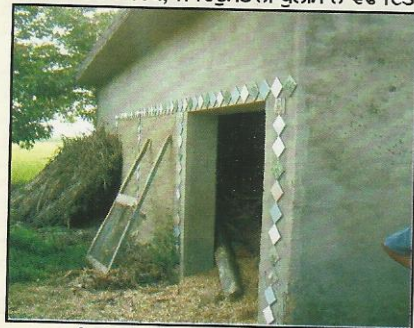
ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ

ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਘਰ ਉੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਘਾਹ

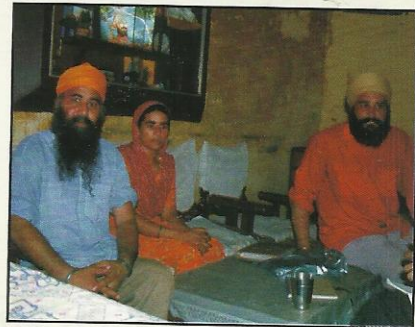
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਨਲਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ

ਇਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪੱਥਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਹੋਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕਮਰਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤੁਝੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਵੇਗਾ।

ਘਰ ਨੂੰ ਲਾਈ ਗਈ ਅੱਗ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ

ਜੋ ਸਬੱਬੀ ਬਚ ਗਏ: ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੱਜੇ) ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਦੇ ਨਾਲ

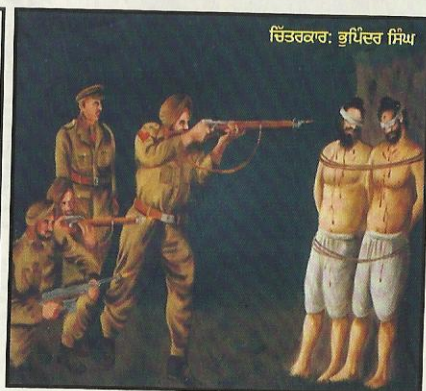
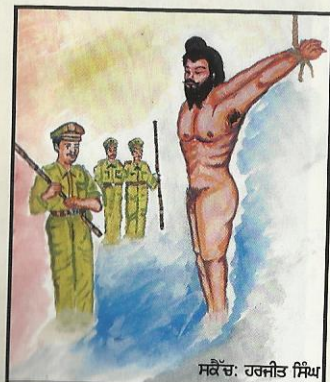
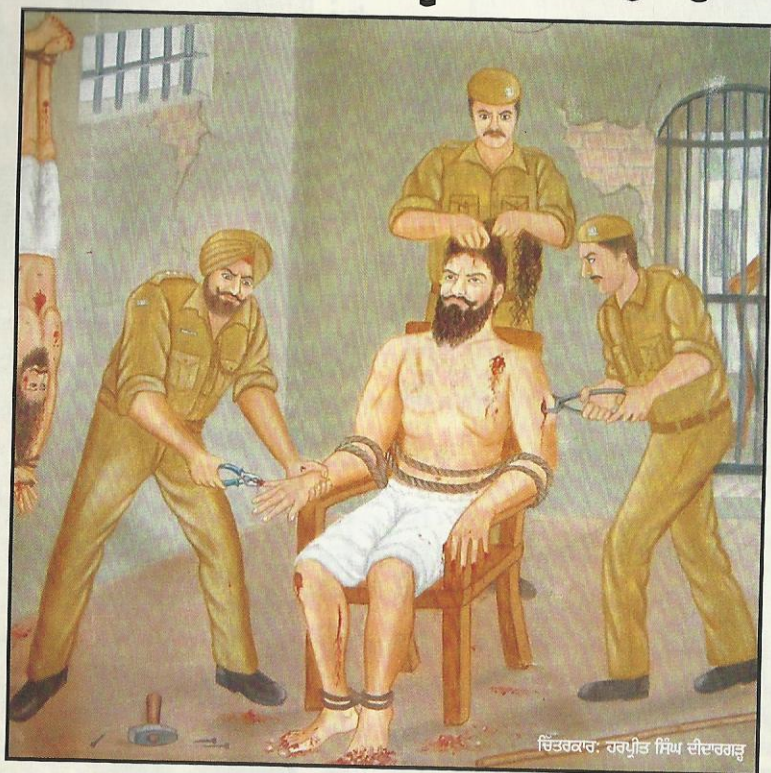

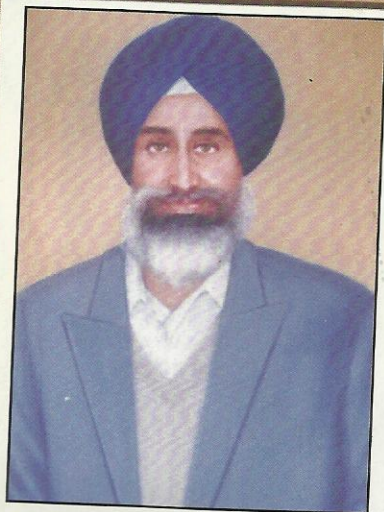
ਪਿੱਠ ਨਾ ਲਵਾਈ ਕਦੇ, ਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਖੇਡਦੇ ਨੇ; ਅੱਜ ਕਾਹਤੋਂ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇ
ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਫੱਟ, ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਹ; ਝੂਠ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੇ...

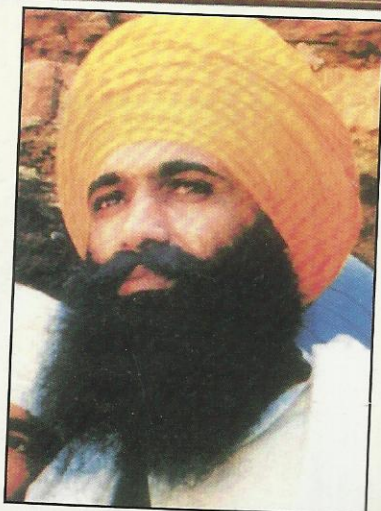
ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਚਿਤਰਣ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਯਤਨ

ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ

ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰੀ ਗਈ ਧਰਮਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌਮੇਕੇ ਦੀ ਗਰਭਵਤੀ ਭਰਜਾਈ ਬੀਬੀ ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ

ਰੋਪੜ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਏਨਾਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਫਤ ਲੜਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ 1993 ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਕੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਭਾਓਵਾਲ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਦੇ ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ।

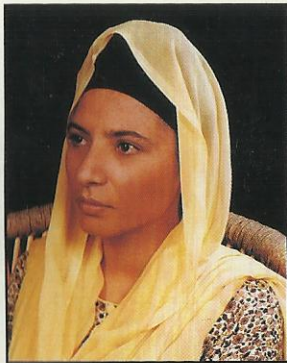
ਇਕ ਤੁਰ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੇਤਾ ਭਾਈ ਧਰਮਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌਮੇਕੇ

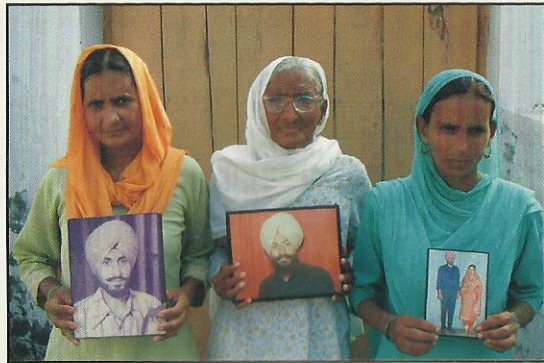
ਇਕ ਤੁਰ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਚਸਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਫ਼ਤਿਹਾਬਾਦ

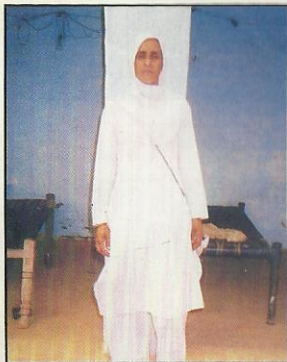
ਬੀਬੀ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਖਾਲੜਾ

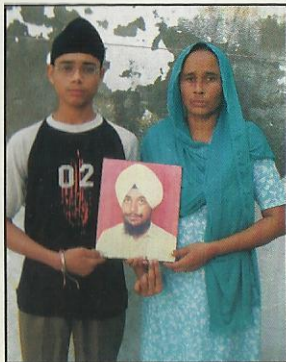
ਬੀਬੀ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਕਾਸ਼ਤੀਵਾਲ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਡਾਸੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਨੂੰਹਾਂ ਨਾਲ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਰਸਾਂ ਨੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

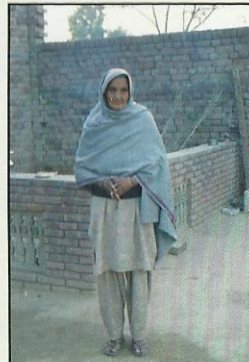
ਕਵੀਸ਼ਰ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਚੋਹਲਾ ਦੀ ਪਤਨੀ

ਭਾਈ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਰਕਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ

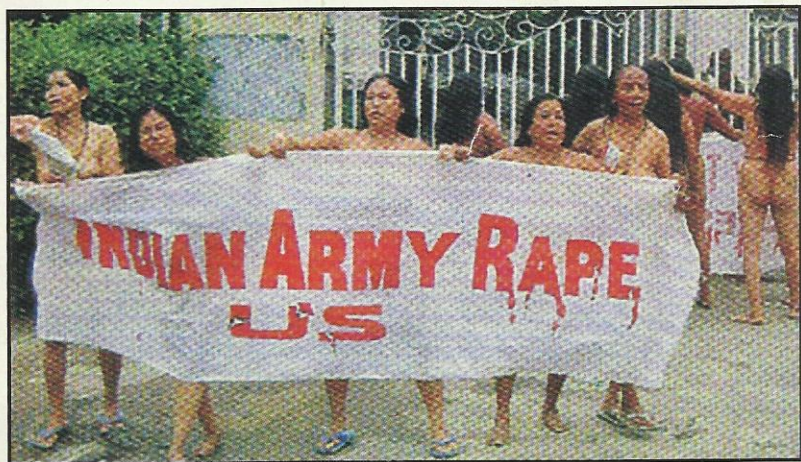

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ
ਚੋਂ ਬਚੀ ਇਕੋ ਇਕ ਛੋਟੀ ਭਰਜਾਈ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ।

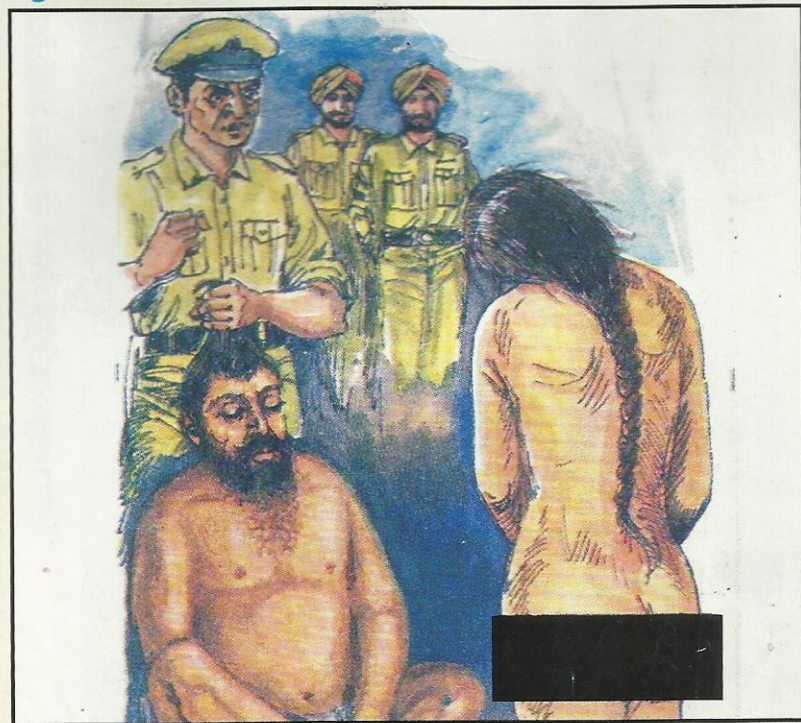

ਭਾਈ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਾਤਾ

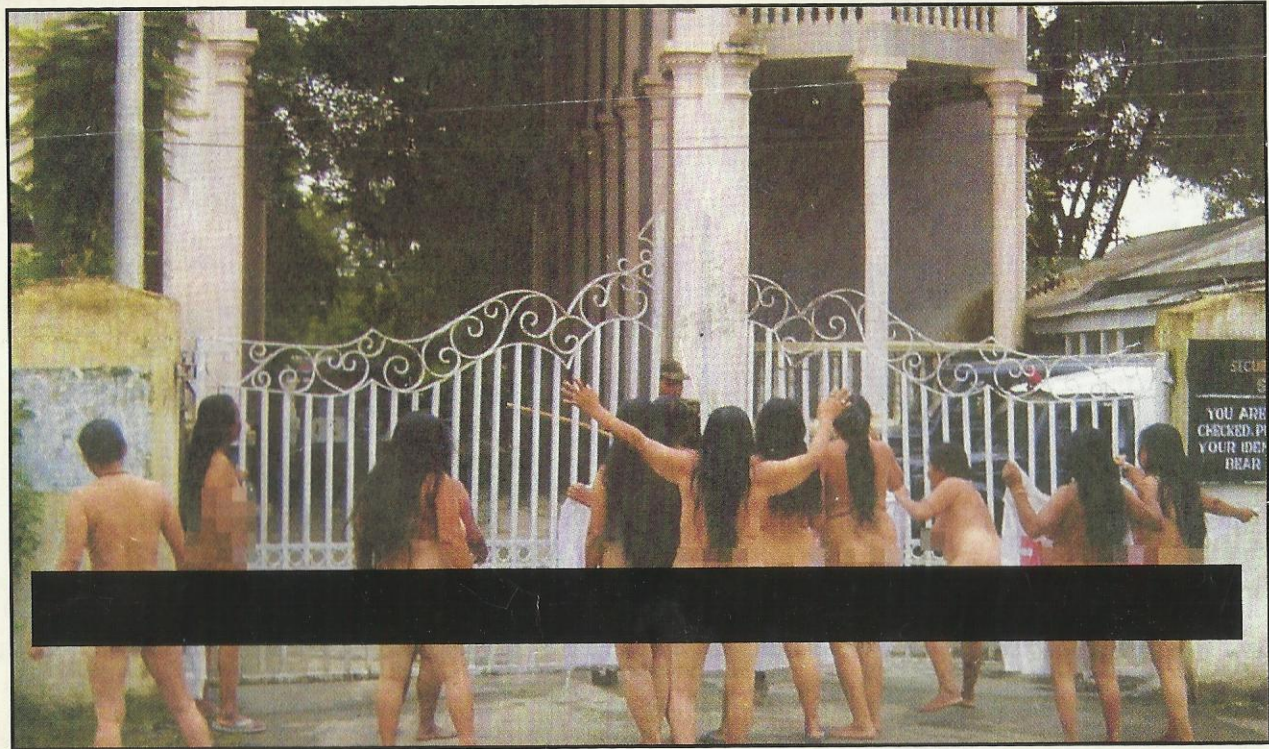

ਕੂਕ ਗਈ ਅਸਮਾਨੀ - "ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ"

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਮਨੀਪੁਰੀ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਨੰਗੇਜ਼ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,
ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੋਰਸਾਂ ਦੀ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਬਲਾਵਾਂ ਦਾ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨੰਗੇਜ਼ ਕੌਣ ਢੱਕੇਗਾ?

ਇਹ ਜੰਗ ਪੁਰਾਣੀ

ਅਹਿਸਾਨ ਫਰਾਮੋਸ਼ਾਂ ਦੀ, ਛਾਤੀ 'ਚ ਦਰਦ ਉੱਠਿਆ।
ਮਦਹੋਸ਼ ਕੀਤੀ ਕੌਮ 'ਚੋਂ, ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਮਰਦ ਉੱਠਿਆ
ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਦਿਲ ਤੋੜਿਆ, ਇਕ ਜੰਵ ਪਾਪ ਦੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ।
ਸਭ ਵਾਅਦੇ ਕਸਮਾਂ ਤੋੜੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰ ਸਾੜ੍ਹ ਕੇ।
ਸਾਡੇ ਹੀ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਸਾਨੂੰ, ਡਾਕੂ ਬਣ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ।
ਮਿਲਿਆ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕੇਵਲ, ਸੱਟ ਪਈ ਤੇ ਟੁੱਟਿਆ।
ਪਹਿਲੇ ਤੁਫਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਝੱਖੜ ਇਹ ਵਗ ਕੇ ਪਰਤਿਆ।
ਲਹੂ ਭਰੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ, ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਕਾ ਵਰਤਿਆ।
ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਦਿਲ ਪਾਟਿਆ, ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੋਈਆਂ ਕਾਨੀਆਂ।
ਮਾਰਨ ਜਾ ਮਰਨ ਤੁਰ ਪਈਆਂ, ਜੋਸ਼ੀਲੀਆਂ ਜਵਾਨੀਆਂ।
ਟੋਟੇ ਜਾ ਵਹਿਸ਼ੀ ਇੱਲ ਨੇ, ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੁੰਜ ਦੇ।
ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੇ ਸੁਣੇ, ਇਹ ਬੋਲ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੇ।
ਉੱਠ ਪੈ ਹੁਣ ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਦ 'ਚੋਂ, ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਗਾਫ਼ਲਾ।
ਬਦਲੀ ਸ਼ਮਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਪਤੰਗਿਆਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ
ਉੱਠ ਜਾਗ ਕਿਉਂ ਮਦਹੋਸ਼ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਤੀਆਂ?
ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਲੈ, ਕੀ ਕੀ ਚਮਨ 'ਤੇ ਬੀਤੀਆਂ
ਸਾਡੇ ਹੀ ਵਿਹੜੇ ਆਣ ਕੇ ਕਾਰੇ ਕੀ ਕੀਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ।
ਸਾਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਬਣ ਗਈਆਂ, ਸਾਡੀਆਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀਆਂ
ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ਾਂਤ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ, ਸਯਾਦ ਪੂੜਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ।
ਮਾਸੂਮ ਕਲੀਆਂ ਤੋੜ ਕੇ, ਮਿੱਧ ਮਸਲ ਕੇ ਸੁੱਟੀਆਂ।
ਉੱਠ ਲਹੂ ਨਾਲ ਬੁਝਾ ਦਈਏ, ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਨੂੰ।
ਫਿਰ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ ਰੱਖੀਏ, ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਰੁਲਦੀ ਪੱਗ ਨੂੰ।
ਇਸੇ ਲਹੂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਧੋਣਾ 'ਗੁਲਾਮੀ' ਦਾਗ਼ ਨੂੰ।
ਅਸੀਂ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਮਧੋਲਣਾ, ਚੜ੍ਹ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ ਨਾਗ਼ ਨੂੰ।
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਣਖੇਤ ਵਿਚ, ਬਸੰਤ ਸੂਹੀ ਖਿੜ ਪਈ।
ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ, ਫਿਰ ਜੰਗ ਪੁਰਾਣੀ ਛਿੜ ਪਈ।

-ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ